

Mari-Johanna Vähäsarja

MISTÄ LÖYTÄÄ TOIVOA PALAVALLA PLANEETALLA?

Kasvatusfilosofinen ja teoreettinen analyysi ekokriisin
aikakauden kasvatuksesta

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Pro Gradu - tutkielma
Lokakuu 2024

TIIVISTELMÄ

Vähäsarja, Mari-Johanna: mistä löytää toivoa palavalla planeetalla? Kasvatustilafilosofinen ja teoreettinen analyysi ekokriisin aikakauden kasvatuksesta

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Kasvatuksen ja yhteiskunnan tutkimuksen maisteriohjelma

Lokakuu 2024

Tämä on kasvatustilafilosofinen tutkielma ekokriisin aikakauden kasvatustilallisista kysymyksistä sekä toivonkasvatuksesta. Toivo nähdään tässä kontekstissa sen kaltaisena katalyyttinä, joka ylläpitää muutosta sekä ohjaa haluamme ekososiaalisesti kestävämpään olemiseen ja enemmän kuin ihminen maailmaan. Tutkielma on vahvasti kasvatuskriittinen sekä emansipatorinen. Halun kultivointi, toivon analyysi utopiateorioiden yhdistäminen kasvatustilajatteluun sekä ekososiaalisuus nousevat vallitsevaksi teoriakehykseksi. Ekososiaaliset teoriat ymmärtävät, miten ekologiset ja sosiaaliset ongelmat ovat kietoutuneet yhteen. Näin yhden selvittäminen asettaa vaateen niiden kaikkien ratkaisemisesta yhdessä. Voimmekin todeta, että nykyinen sosialisaatiomme on kapitalistisen elämäntavan kyllästävä ja ohjaa meitä yksilökeskeisyyteen ja konsumeriaan monilajisesta vuorovaikutuksesta taikka yhteisestä hyvinvoinnistamme välittämättä. Sosialisaation muutoksen vaade nousee kapitalismikritiikistä ja siitä tiedosta, miten kapitalismi on aikamme kriisin juurisyy. Laajaa teoriataustaa sidotaan yhteen kasvatustilallisiin periaatteisiin ja kasvatustilontologisiin kysymyksiin palaamalla. Tutkimuksen taustaorientaationa on kysymys siitä, millä tavoin voi löytää toivoa palavalla planeetalla ja toisaalta, mikä on toivon merkitys osana sosialisaatiomme muutosta. Tavoitteena on näin laajentaa mahdollisuuksien horisonttiamme sekä antaa näkökulmia kasvatustil merkityksellisyyteen ja mahdollisuuksiin.

Toivossa kyse on syvemmälle minuuteen menevästä teemasta, ontologisesta kysymyksestä, jossa halu ilmentää aktiivisuutta. Halu tulisi siis ensin ymmärtää ontologisena tosiasiana. Tällöin elämäntilamuodon muutoksen vaateessa ei ole kysymys vain yksilöiden syyllistämistä ja muuttamisesta, vaan halun kultivoinnissa on kyse laajasta sosiokulttuurisesta, poliittisesta sekä pedagogisesta muutoksesta. Tällöin meidän tulee myös ymmärtää, miten kasvatustil perustehtävät ovat kietoutuneet yksilöiden sisäiseen rakenteeseen sekä yhteiskunnan ideologisten rakenteiden ympärille.

Utopioiden näkeminen on tärkeä osa vaihtoehdottomuusharhan ohittamista ja sitä kautta se rakentaa sekä toivoa, että pitää yllä haluamme muutokseen. Normien muuttaminen vaikuttaa sosialisaatiomme ja sitouttaa osallisuuden kautta yksilöitä ja yhteisöjä. Empatian, arvotyöskentelyn ja moraalijubjektiksi kasvun kautta voimme kehittää omaa ekoindividuaatiotamme ja sitoutua osaksi enemmän kuin ihminen maailmaa. Näin ontologinen perusolemuksemme muuttuu koko yhteiskunnan läpäisevästi. Lopulta kaikessa onkin kyse ennen kaikkea inhimillisestä kasvusta, jonka kautta saavutetaan ymmärrys omista oikeuksista ja velvollisuuksista. Nämä perustuvat ymmärrykseen ihmisten, meidän, riippuvuudesta sekä yhteydestä paitsi muihin ihmisiin sekä moninlaisiin luontoympäristöihin. Maailmansuhde on siis kokonaisvaltaisesti vastuullinen perustuen kohtuullisuuteen sekä, mutta yksilö omaa myös vuorovaikutustaitoja toimia tämän kaltaisessa kokonaisvaltaisessa systeemissä elämää ylläpitävällä tavalla. Näin voidaan mielestäni johtaa ajatus, että lopulta eettisessä, toivoa lisäävässä ja ekososiaalista ihannetta noudattavassa kasvatustilässä on kyse aktiivisesta toiminnasta.

Avainsanat: toivo, ekososiaalisuus, ekofeminismi, utopia, ekoindividuaatio, enemmän kuin ihminen maailma, empatia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

ABSTRACT

Vähäsarja, Mari-Johanna: Where to Find Hope on a Burning Planet? A Philosophical and Theoretical Analysis of Education in the Age of Ecological Crisis

Master's Thesis

Tampere University

Master's Programme in Education and Society

October 2024

This is an educational philosophical treatise on the educational questions of the era of ecological crisis and the cultivation of hope. In this context, hope is seen as a catalyst that sustains change and guides our desire for a more ecologically sustainable existence and a more-than-human world. The treatise is strongly critical of education and emancipatory. The cultivation of desire, the analysis of hope, the combination of utopian theories with educational thinking, and eco-sociality emerge as the prevailing theoretical framework. Eco-social theories understand that ecological and social problems are intertwined, and solving one requires addressing all of them together.

We can state that our current socialization is saturated with the capitalist way of life and directs us towards individualism and consumerism, disregarding multi-species interaction or our common well-being. The demand for change in socialization arises from the critique of capitalism and the knowledge that capitalism is the root cause of our era's crises. The broad theoretical background is tied together with educational principles and ontological questions of education.

The background orientation of the research is the question of how to find hope on a burning planet and, on the other hand, what the significance of hope is as part of the change in our socialization. The aim is thus to expand our horizon of possibilities and provide perspectives on the meaningfulness and possibilities of education. Hope is a deeper theme that touches on an ontological question where desire manifests as activity. Desire should first be understood as an ontological fact. In this case, the demand for a change in lifestyle is not just about blaming and changing individuals, but the cultivation of desire is a broad socio-cultural, political, and pedagogical change.

We must also understand how the fundamental tasks of education are intertwined with the internal structure of individuals and the ideological structures of society. Seeing utopias is an essential part of overcoming the illusion of no alternatives and, through that, it builds hope and sustains our desire for change. Changing norms affects our socialization and engages individuals and communities through participation. Through empathy, value work, and growth into moral subjects, we can develop our eco-individuation and commit to being part of the more-than-human world. Thus, our ontological basic essence changes across society.

Ultimately, everything is about human growth, through which we achieve an understanding of our rights and duties. These are based on the understanding of human interdependence and connection not only with other people but also with diverse natural environments. The relationship with the world is thus comprehensively responsible, based on moderation, and the individual also possesses the interaction skills to operate in such a comprehensive system in a life-sustaining way. Thus, I believe it can be concluded that ethical, hope-enhancing, and eco-socially idealistic education is ultimately about active engagement.

Keywords: Hope, eco-sociality, ecofeminism, utopia, ecoindividuation, more-than-human world, empathy

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
1.1	Tutkimuksen taustat.....	6
1.2	Tutkimuskysymykset ja hypoteesi.....	8
1.3	Tutkielman eteneminen.....	11
2	TILANNEKUVA	13
2.1	Kapitalismi kriisien juurisyynä.....	15
2.2	Psykokapitalismi.....	20
3	KASVATUS TOIVON RAKENTAJANA	23
3.1	Toivon määrittelyä.....	24
3.2	Ekososiaaliset teoriat kasvatuksen arvopohjana.....	26
3.3	Ekoindividuaation mukainen suhde maailmaan.....	33
3.4	Empatian mahdollisuudet kehittää suhdettamme muihin.....	35
3.5	Utopia-ajattelu kasvatuksessa.....	38
4	YHTEISKUNNALLINEN MUUTOS	42
4.1	Ekofeminismi toimintana ja arvomaailmana.....	43
4.2	Normien ja visioiden merkitys.....	46
4.3	Konkretia osallisuuden kautta.....	49
4.4	Utopiat ja toivo mahdollistamassa ekokriisien aikakauden muuttamista.....	52
4.5	Empatia ja narratiivit rakentamassa syvällistä muutosta.....	55
4.6	Toivon suhde haluun ja muutokseen.....	57
5	KASVATUS EKOKRIISIN AIKAKAUDELLA	61
5.1	Kasvatusajattelun merkitys ja muuttaminen.....	62
5.2	Arvot, moraalit ja moraalisubjektius muuttamassa vallitsevaa suuntaa.....	68
5.3	Enemmän kuin ihminen.....	71
5.4	Toivo kasvatuksen keskiössä.....	74
6	POHDINTA	78
6.1	Luotettavuudesta ja näkökulmista.....	78
6.2	Jatkotutkimusehdotukset.....	81
6.3	Lopuksi.....	85
	LÄHTEET	91

1 JOHDANTO

Tällä hetkellä meidän kollektiivinen toimintamme ylläpitää luontokatoa, ilmastokriisiä ja tuhoaa omaa hyvinvointiamme sekä oman lajimme olemassaolon perusteita. Luonnonkatastrofit, ekokriisit, biodiversiteettikato, puhtaan juomaveden ja ruuan puute, pakolaisuus, sodat ja elinehtojen tuhoutuminen yhdessä konservatiivisen, rikkaita hyödyntävän politiikan, hoiva- ja koulutus kriisien kanssa ovat osa todellisuuttamme. (Värri, 2012; Värri, 2018; Pulkki ym. 2022; Pulkki 2021a; Hirvilammi & Pursiainen 2020; Häikiö & Järvenpää 2020). Kaikki tämä kuulostaa dystopianovellin taustatarinalta. Ekokatastrofit yhdistyvät osaksi laajempaa yhteiskunnallista ja tasa-arvon kriisiä, jolloin ekologiset kriisit vaativatkin ratkaisuihin myös sosiaalisten kriisien ratkaisemista. Tämä on se todellisuus, jota me elämme juuri tällä hetkellä. Meidän aikaamme kuvaa dystopinen maailmankuvaa, joka vaatii muutosta kaikilla elämänosa-alueilla.

Kriisien juurisyy voidaan juurtua kapitalismiin ja sen perusrakenteisiin, erityisesti länsimaisessa elintavassa. (Pulkki & Takkinen, 2022; Aho & Laiho, 2015; Warren, 2000) Ratkaisujen löytämistä haastaakin se, miten kapitalismi on onnistuneesti sisäistynyt osaksi sosialisatioprosessiamme eli jokainen meistä kasvaa sisäistämään sen ehtoja ja odotuksia. Tätä voidaan lähestyä myös psykokaapitalismin kautta. Tilan, jossa oma toimintamme on suuntautunut jatkuvaan konsumeriaan, uusien halujen ja kuluttamisen perään välittämättä muista ihmisistä, eläimistä tai luonnosta. (Värri, 2012; Värri, 2018; Pulkki ym. 2022; Pulkki 2021a; Hirvilammi & Pursiainen 2020; Häikiö & Järvenpää 2020).

Keto (2022) vertaa suhdettamme muuhun maailmaan ja itseemme narratiiviin siitä, mikä on ihminen ja paikkamme tässä maailmassa. Tämän kaltaisten suurten kertomusten muokkaaminen on haastavaa, koska emme miellä näitä edes tarinoiksi vaan tosiasioiksi, eikä niiden muuttamiseen ole olemassa valmista käsikirjoitusta. Tähän voidaan samaistaa myös sosialisatiomme ja psykokaapitalismi.

Franzen (2015) puolestaan on todennut, että valistuksen ajan suuren toivon, rationaalisuuden, osoittautuneen harhaksi ilmastonmuutoksen myötä. Ekokriisien kontekstissa ei ole kyse tiedonpuutteesta. Samaten moraaliseen rationaalisuuteen perustuva ajattelu sekä oikeudenmukaisuudenperiaatteet kaikki osaltaan velvoittavat meitä toimimaan. Silti suljemme kollektiivisesti silmämme tältä kaikelta ja jatkamme tuhoavalla tiellä. Vaikuttaakin hyvin epätodennäköiseltä, että tieto, moraaliset periaatteet tai muu valistus saisi meitä muuttamaan suuntaamme. Lertzmanin (2015) mukaan kyse on ennen kaikkea vaikeudesta kohdata haastavia tunteita. (Keto, 2017; Lertzman 2015; Franzen, 2008)

1.1 Tutkimuksen taustat

Von Wright (1987) on todennut, että vain katastrofit opettavat ihmistä. Kriisit voidaan nähdä ideologisen hegemonian murtumisen tiloina sillä ne ovat usein niitä tilanteita, joissa tehdään yhteiskunnallisia sekä poliittisia muutoksia. Tällöin tulee mahdolliseksi esittää aidosti nähdynsi tullen valtakritiikkiä eli tuoda näkyväksi vallitsevan yhteiskunnan ongelmalliselta näyttäviä rakenteita ja valtavirrasta poikkeavia tulkintoja tulevaisuudesta. Eli esittää utopioita. Kriisit siis pakottavat ajattelemaan vaihtoehtoja, mutta antavat myös mahdollisuuden vaikuttaa uudistusten puolesta. (Lakkala, 2014) Ekokriisi näyttäytyy ihmiskunnan suurimpana kriisinä, joten ehkä myös mahdollinen muutos näyttäytyy yhtä valtaisana ja nyt on aika rakentaa siitä mieluummin utopia, kuin dystopia.

Värin (2021b; 2018) mukaan meidän tulisi uudelleentulkinta ihmisen ja ei-inhimillisen luonnon suhdetta niin ontologisella, eettisellä, kuin taloudellisella ja poliittisella tasolla. Näen, kuten moni aiempi kasvatusteoreetikko (mm. Värri 2012; 2007) että kasvatuksen ja koulutuksen sitoutuminen vahvasti nykyisen kapitalistisen järjestelmän tarpeisiin ja arvoihin vastaavaksi, on este ekososiaalisesti sivistyneen ihmisen maailman kuvan toteutumiselle sekä ekososiaaliselle kasvulle. Olemme kokonaisvaltaisen maailmankuvan¹ muutoksen tarpeeseen. Tässä kasvatuksen sekä koulutuksen tulee olla osa

¹ Maailmankuva sisällyttää tässä yksilöiden ja ryhmien kokonaisvaltaisen käsityksen maailmasta sekä ihmisestä niin olentona, kuin toimijana. Käsityksemme ihmisestä ja ympäristöstä ohjaavat suhdettamme ympäristöön, arvoihin sekä asenteisiin ja toimintaamme ja vaikuttaa näin myös identiteettimme. (Cantell ym., 2020)

ekologista jälleenrakennusta. Ekologisen sivistyksen edistäminen sekä vastuullisen toimijuuden luominen voidaan nähdä kaikkien pedagogisten yhteisöjen perustehtäväksi, sillä ekologisesti kriisiytyneessä maailmantilanteessamme on välttämätöntä, että me kaikki arvioimme kriittisesti eri kasvatus- ja sosialisatioyhteisöjen itseymmärrystä, tehtävää sekä sitä maailmankuvaa, mihin olemme sitoutuneet. (Värri, 2021b, 2018) Kasvatuksen tulisi olla utopioiden rakentamista ja niitä kohti kurkottamista – mahdollisuuksia rakentavaa.

Tutkimukseni on teoreettinen sekä kasvatustilfilosofinen työ, joka lähestyy ekokriisin ajan kysymyksiä toivosta ja sen luomisesta ja ylläpitämisestä sekä oikeudenmukaisemmasta elämäntavasta ekososiaalisessa kontekstissa. Hyödynnän vahvasti ekososiaalisia teorioita, erityisesti Värriin halun kritiikkiä ja Pulkin ekoindividuaation käsitettä. Ekofeministisetä traditiosta tulkinnat ihmistä ihmeellisemmästä maailmasta, yhteiskunnallisista valta-asetelmista sekä niiden purkamisesta nousevat merkitykselliseen asemaan erityisesti Miesin ja Shivan tulkintojen kautta. Toivoa lähestyn vahvasti Pihkalan tutkimusten sekä Aaltolan ja Kedon empatian tulkintojen kautta. Pyrin näiden eri teoriasuuntausten ja traditioiden yhdistelmästä löytämään yhdistäviä tekijöitä, joiden kautta pyrin ymmärtämään toivoa palavalla planeetalla erityisesti kasvatuksellisenä kysymyksenä, mutta myös yhteiskunnallisesti. Yhdistän muun muassa Blochin ja Laukkalan utopiateorioita tapana laajentaa mahdollisuuksien horisonttia ja näin luoda visioita sekä konkretiaa kapitalismin jälkeiselle ajalle. Hypoteesini mukaan tämän kaltainen toiminta myös vahvistaa toivoa ja toivo itsessään on välttämätön katalyytti voidaksemme toimia. Toivo ja tulevaisuususkko ovat välttämättömiä mielekkäälle elämälle (Värri, 2021). Visioinnin perusteissa hyödynnän vahvasti Hahnelin ajattelua siitä, mitä tarvitsemme voidaksemme konkreettisesti löytää ratkaisuja ja kestävämpiä toimintamalleja sekä sitouttaa yksilöitä osaksi muutosta.

Tutkimukseni onkin vahvasti kriittiseen ja emansipatoriseen tutkimusperinteeseen nojaava. Koska kapitalismi on ekokriisimme juurisyy ja se ulottuu läpileikkaavasti kaikille nykyisille inhimillisen elämänalueille luoden vahvaa vastakkainasettelua niin minän ja muiden ihmisten välille, kuin ihmisten ja luonnon välille, en näe voivamme löytää ratkaisuja ekokriisin ajan ohittamiseen sen sisältä tai puhumalla vihreästä siirtymästä. Tarvitsemme koko nykyistä,

erityisesti länsimaalaista, elintapaa muuttavaa ajattelua. Perustellakseni tätä paremmin, keskityn ensimmäisessä luvussa luomaan tilannekuvaa kapitalismista kriisiemme juurisyynä. Palava planeetta, mureneva hyvinvointi ja paheneva eriarvoisuus voidaan kaikki lopulta juontaa kapitalismin sisäisiin toimintalogiikoihin.

Pelkkä todellisuuden kieltäminen tai yhteiskuntakritiikki, ei ole kovinkaan kiinnostavaa. Samaten tulevaisuuden visiointi pelkkänä utooppisena ajatteluna jää itsessään herkästi köyhäksi. Yhdessä ne saavat toisistaan voimaa yhdistyessään konkreettisiksi ehdotuksiksi ja teoiksi. Ollakseen uskottavaa, on kritiikin kyettävä tarjoamaan myös vaihtoehtoja vallitsevalle todellisuudelle. Yhteiskuntakritiikki pyrkii perustelemaan meille, miksi haluamme ja tarvitsemme muutosta. Teorian transformaatio, tässä gradussa erityisesti ekososiaalinen sivistys ja utopia ajattelu, puolestaan kertoo, kuinka toivottuun tilanteeseen päästään nykytilasta. Sosiaalinen uusintaminen, eli valtarakenteiden ja etuoikeuksien ylläpitäminen, teoria, nykyisen kasvatuksen ristiriitojen ja ongelmien analysointi sekä vaihtoehtojen analysointi voivat avartaa näkemystämme muutoksesta ja sen mahdollisuuksista.

Meillä on kasvattajina valtava mahdollisuus vaikuttaa ekososiaalisesti kestävämpään tulevaisuuteen. Kasvatus on sosiaalista uusintavaa työtä ja näin se uusintaa myös kapitalismia. Kuitenkin tässä piilee myös mahdollisuus, sillä se uusintaa myös elämää itseään. Kasvatuksen ei siis tarvitse tyytyä vain toisintamaan kapitalismia vaan se voi auttaa rakentamaan myös vaihtoehtoisia järjestelmiä. (mm. Backer & Cairnsin, 2021) Kun puolestamme näemme itsemme luonnosta erillisinä tai sen yläpuolella olevina, on monet siihen liittyvät teemat helppo siirtää itsen ulkopuolelle, etäännyttää ja unohtaa. (Cantell ym., 2020)

1.2 Tutkimuskysymykset ja hypoteesi

Uskon, että uudenlaisen sosialisaaion luominen vaatii paitsi koko prosessin tiedostamista, myös ymmärrystä siitä, mitä kohden olemme menossa ja miksi, mitä tavoittelemme ja millaisia arvoja sisällytämme. Se, mitä ajattelemme ja mihin uskomme, millaisia arvoja ja tiedostamattomia prosesseja toistamme, toteutuu myös tulevaisuudessa. Epäoikeudenmukaiset ja epäekologiset yhteiskuntajärjestykset on siis mahdollista tehdä uudelleen

oikeudenmukaisemmiksi ja oikeudenmukaisesti sekä kestävästi. (Backer & Cairnsin, 2021) Mutta kuinka tämä on mahdollista, jos kaikesta tiedosta huolimatta toimimme tuhoavasti ja kaiken logiikan vastaisesti? Voiko toivosta löytyä tähän katalyyttiä? Tämän ajattelun perusteella ja valitsemani teoriatradition sekä kasvatustieteellisen filosofian viitekehyksessä olen luonut seuraavat tutkimuskysymykset:

1. *Miten kasvatuksella voidaan vastata ekokriisin aikakauden haasteisiin?*
2. *Voiko toivo toimia ekokriisin aikakautta muuttavana tekijänä?*
 - a. *Miten toivoa voi lisätä ja ylläpitää?*
 - b. *Miten toivo voi muuttua toiminnaksi?*
3. *Miten toivo ja kasvatustieteet liittyvät toisiinsa?*

Tarkoitukseni onkin tarkastella toivoa suhteessa ekokriisin aikakauttamme ylläpitävään sosialisatioparadigmaan sekä etsiä tapoja ylläpitää sen kaltaista toimintaa, joka muuttaisi kollektiivista toimintaamme. Koska sosialisatioparadigman muuttaminen vaatii myös uudenlaista normistoa, arvopohjaa sekä aktivismia (mm. Hahnel, 2012) pyrin tarkastelemaan, antaako toivo mahdollisuuksia ylläpitää ja lisätä niitä rakenteita ja sosiaalisia suhteita, jotka mahdollistavat näiden syntyminen ja jatkumisen. Tutkimuksessani onkin mukana vahva yhteiskunnallinen lisä, mutta pyrin kasvatuksen kautta lopulta sitomaan näitä kaikkia yhteen. Ei riitä, että löydämme uusia vastauksia vanhaan vaan meidän on etsittävä uudenlaisia kysymyksiä sekä kehitettävä niin uudenlaista teoriaa, kuin käytännön toimintaa. (Elonheimo ym., 2022; Oksala, 2023)

Uskonkin, että saadaksemme kollektiivista muutosta aikaan, tarvitsemme toivon kipinän. Jotain konkreettista ja itsessään niin arvokasta, että haluamme siihen tarttua, mihin uskoa ja mitä tavoitella. Tässä ajattelutyössä utopiateoriat ovat merkittävässä roolissa. Utopia käsitteenä kuuluu olennaisesti osaksi poliittista filosofiaa (Lakkala, 2014), mutta soveltuu myös muuhun yhteiskunnalliseen ajatteluun. Ja kasvatustieteet ovat sekä poliittista, että yhteiskunnallista. Utopioiden kautta on mahdollista hahmottaa vaihtoehtojen umpikujia sekä keskustella siitä, miltä tarvitsevamme ja haluamamme,

toisenlainen, maailma voisi – tai tulisi, näyttää. Käsitteellä on siis eettinen, ja siten poliittinen, merkitys. (Lakkala, 2014)

Haluankin tällä laajalla tarkastelukulmalla aidosti pyrkiä löytämään niitä mahdollisuuksia, mitä meistä jokaisella on, maailmanpelastamiseksi. Kasvattaminen ja kasvattajuus eivät rajoitu vain institutionaaliseen kasvatukseen, vaan sitä tapahtuu kaikkialla mitä monisyisemmissä vuorovaikutuksissa. Ja kasvatuksen kautta vaikutamme niin itseemme, kuin ympäristöömme, maailmankuviin, olemiseen ja oletuksiin. Uskon, että tämän kaltainen lähestyminen ja ajattelumallin muutos lisää toivoa. Ja toivo puolestaan kannustaa toimimaan – ja toiminta muuttuu lopulta uudeksi sosialisaatioksi.

Nojaudun tutkimusperinteeseen, jossa tunnustetaan kasvatustiede monitieteisenä sekä soveltavana teorialadonna (esim. Biesta ym.; 2014; Autio, 2006), jota myös monet muut ekososiaalisia teorioita käsittelevät suomalaiset kasvatustieteilijät hyödyntävät. Tämän kaltaisessa tutkimusperinteessä on tyypillistä yhdistävät yhteiset tutkimuskohteet, mutta vastaavasti yhtenäinen kasvatustieteellinen perusta tai tiukkarajainen tiedeidentiteetti puuttuu. (Biesta ym., 2014). Ekososiaalinen kasvatuserittelu jo itsessään ammentaa monitieteisesti eri tieteen perinteistä (Pulkki, Keto & Foster, 2023), mutta myös itse pyrin yhdistämään tässä tutkimuksessani kasvatustieteellistä traditiota muuhun yhteiskunnalliseen teoriaan.

Yhdyinkin niin ekologisten taloustieteilijöiden, kuin kasvukriittisten yhteiskuntateoreetikkojen näkemykseen, ettei pelkällä luonnontieteellisellä tiedolla ole mahdollista saavuttaa ekokatastrofien välttämisen kannalta riittäviä toimia niin kauan, kuin yhteiskuntamme pääimperatiivi keskittyy pääoman lisäarvon tuottamiselle. Tämä on perustavanlaatuisesti ristiriidassa niin ekososiaalisesti kestävä elämän, kuin globaalin oikeudenmukaisuuden periaatteiden kanssa. (mm. Antonio 2019; Värrä, 2012) Aikamme haastavat ongelmat eivät ole ratkaistavissa vain yhden teoriaperinteen kautta. Tarvitsemmekin useiden eri näkökulmien sovittamista yhteen sekä ekologisten keskinäisriippuvuuksien monitieteellistä ymmärtämistä.

1.3 Tutkielman eteneminen

Tutkielmani ensimmäisessä luvussa pyrin luomaan kuvaa, miten laajasta ja koko kulttuuriamme läpileikkaavasta asiasta ekokriisin aikakaudesta on kyse. Tämä on välttämätöntä kasvatuksen tilannetietoisuuden ymmärtämiseksi. Käsittelen ekokriisin aikakauden kautta ihmisen toiminnan sekä kapitalismin vaikutuksia ja niitä juuri syitä, miksi emme ole kaikesta tiedosta huolimatta pystyneet muuttamaan kollektiivista toimintaamme. Kapitalismiin liittyy vaade jatkuvasta kasvusta rajallisella planeetalla ja sen toimintalogiikan mukaisesti kaikki kasvuun tähtäävä toimi on perusteltua. Voimmekin siis nähdä, että ekokriisistä selviäminen vaatii kapitalismista irrottautumista ja uuden yhteiskuntamallin rakentamista.

Toisessa luvussa lähden määrittelemään toivoa sekä sen mukaista kasvatusideaalia. Tässä kontekstissa erilaiset ekososiaaliset teoriat korostuvat. Hyödynnän myös empatiaa sekä yhdistän utopian osaksi kasvatusajattelua. Ekososiaalisissa teorioissa kestävyyttä lähestytään ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden välille sijoittuvan jännitteen ja hierarkkisuuden kautta. Koska ekologinen ulottuvuus keskittyy elämän edellytysten turvaamiselle sukupolvilta toisille sekä monilajisesti, on se ensisijaisella sijalla muihin ulottuvuuksiin nähden. Kuitenkin ihmiselämä kietoutuu vahvasti myös sosiaalisuudelle ja erilaisille vuorovaikutuksille. Sosiaalisessa ulottuvuudessa onkin kyse ihmisarvon luovuttamattomuudesta ja tämä nostaa sosiaalisen ulottuvuuden toiseksi merkittävämmäksi ulottuvuudeksi. Yhdessä ne myös muodostavat ekososiaalisen ajattelun pohjan ymmärtäessään ekologisten ja sosiaalisten ongelmien yhteen kietoutuneisuuden. (mm. Kessler 2019; Keto ym. 2022; Värrä, 2012; Värrä, 2014)

Kolmannessa luvussa lähdenkin hahmottamaan poikkitieteellisesti yhteiskunnallisen muutoksen reunaehtoja sekä hakemaan sille utopioiden visioinnista, normeista ja osallisuudesta konkretiaa. Reunaehtoja oikeudenmukaisuudelle sekä valtarakenteiden tiedostamiselle, mutta monipuoliselle toiminnalle haetaan ekofeministisestä teoriatraditiosta. Tässä luvussa lähdetään myös sitomaan utopioita ja toivoa kokonaisuudeksi, jotka osaltaan mahdollistamat ekokriisien aikakauden ohittamisen, Hyödyntämäni teoriat kuuluvat kaikki lähtökohtaisesti liberalistiseen ajatteluperinteeseen, jossa

kannatetaan mahdollisimman laajoja perusvapauksia kaikille ihmisille sekä tietyt ihanteet, kuten ajatus kaikkien ihmisten tasa-arvosta ja sen mukaisesta kohtelusta.

Viimeisessä varsinaisessa teorialuvussa lähdän analysoimaan näitä teorioita yhdessä sekä hakemaan vahvemmin vastausta tutkimuskysymyksiini. Analysoin alkuun, millaiselta ekokriisien aikakauden kasvatus voisi näyttää ja miten vahva kasvatusajattelu liittyy ratkaisuihin.

Koska yhden gradun laajuudelta aiheesta ei ole mahdollista sanoa kaikkea olennaista ja tärkeää, nostan pohdinnassa esille laajalti erilaisia jatkotutkimuksen aiheita. Vaikka teoreettisessa gradussa ei ole välttämätöntä nostaa esille tutkimuksen luotettavuutta sekä eettisyyttä, käytän hetken myös näiden analysoinnille sillä erittäin tunteita herättävässä, kasvatuksen ja yhteiskuntamme ytimeen menevässä tutkimuksessa, joka vielä on itselleni henkilökohtaisesti tärkeä, koen tarvittavan hetken myös itsekritiikille sekä tutkielman ongelmien esille nostamiseen. Pohdinnan lopussa vedän vielä yhteenvetoa ajatuksistani ja tulkinnoistani. Tavoitteenani on tällä tutkimuksella antaa paitsi vastauksia, myös herättää meistä jokaisen oma reflektio aiheesta, jotta voisimme yhdessä rakentaa jotain parempaa uhkaavalta näyttävän dystopian sijaan. Lopullinen kysymys kuuluukin, kuinka löytää toivoa palavalla planeetalla? Mitä voimme tehdä välttääksemme ekokatastrofien tien toteutumisen? Onko globaalisti oikeudenmukaisemman elämäntavan rakentaminen edes mahdollista?

2 TILANNEKUVA

On huomattava nykyiset kriisimme eroavat aikaisemmista suuresti. Köyhyys on palannut myös läntisiin maihin, joissa erot köyhien ja rikkaiden osalta kasvavat. Ne resurssit, joilla aiemmin oli mahdollista käyttää talouden elpymiseen, ovat joko loppumassa tai osa ekokatastrofeja – usein molempia, kuten öljy ja monet metallit. (Mies & Shiva, 2022) Uusliberaali ympäristöpolitiikka on vahvasti sitoutunut markkinamekanismeihin, mikä palvelee lähinnä ylikansallisten taloudellisten toimijoiden etua. Tämän kaltainen ajattelu nostaa talousajattelun kaiken muun yläpuolelle. (Aho, 2015) Taloutta ei kuitenkaan voi nostaa sosiaalisesti ja ekologisesti kestävien periaatteiden yläpuolelle ihan niin kuin ihmisten toimijuutta ei voida sivuuttaa tai unohtaa yhteiskuntaamme ohjaavien arvojen merkitystä. (Hirvilammi, 2020) Aivan viimeisissä vuosikymmenissä onkin jotain olennaisesti erilaista.

Luonnonvarojen kulutuksemme kasvaa jatkuvasti, vapautamme yhä enemmän päästöjä ilmakehään, saastutamme luontoa ja heikennämme mitä moninaisemmin biodiversiteettiä. (Aho & Laihonon, 2015) Huomio kiinnittyy väistämättä ekokriisiä koskevan valtaisan tiedon sekä oman toimintamme väliseen ristiriitaan. Tuhoamme kollektiivisesti mahdollisuuksiamme elää planeetalla huolimatta valtavasta määrästä tietoa, eikä toimintamme näytä kokevan muutoksia. Kuljemme mieluummin kohti tuhoa, kuin teemme olennaisia muutoksia elintapoihimme ja tottumuksiimme. Samaan aikaan vauraus sekä hyvinvointi kasautuvat pienen ihmisjoukon käsiin enemmistön pyrkiessä suorittamaan yhä enemmän – ja palaessaan loppuun yrittäessään tavoitella yhteiskuntamme vaadetta riittävydestä. Länsimaisen imperialismin huippuvuosina voidaan pitää 1920-lukua. Nykyiset globaalit varallisuuserot lähestyvät tätä tasoa. Samalla köyhimmän puoliskon varallisuus kattaa vain puolet siitä, mitä vielä reilu 200 vuotta sitten. (World Inequality Database, 2022) Eli köyhin puoli väestöstä on olennaisesti köyhempi, mitä 1820-luvulla.

Kapitalismin kehitys ei siis ole onnistunut poistamaan esimerkiksi slummien, kasvavien köyhyyserojen, maiden välisten epätasa-arvon tai rotuongelmien kaltaisia ongelmia (Jokela, 2011), vaikka niin usein väitetään tapahtuvan. Kapitalismissahan vaurauden tulisi valua ylhäältä alas hyödyntäen mahdollisimman montaa. Kapitalismille on kuitenkin, päinvastaisesti, tunnusomaista pääoman keskittyminen kokonaan tai osittain yksityiseen omistukseen. Tämä johtaa varallisuuden keskittymiseen pienelle omistavalle luokalle. Muiden on siis tehtävä heille töitä palkkaa vastaan. Tämä johtaa Marxin (esim., 1974–1976) kuuluisaan kritiikkiin luokkien välisestä intressiristiriidasta, kun omistava luokka kerää itselleen työläisten tuottaman lisäarvon. Ekokriisiä ylläpitävät rakenteet linkittyvät sosiaaliin haasteisiin ja hyödyt koskettavat vain pientä osaa koko ihmiskunnasta. Tämä tuotetaan niin nykyisten, kuin tulevien sukupolvien kustannuksella. Riisto niin luontoa, kuin heikommassa asemassa olevia kohtaan, oikeutetaan luonnollistamalla järjestelmä ja tila. (mm. Mies 2007; Moore 2015; Nhanenge, 2011) Tähän myös Värin (2020) psykokapitalismin teoria perustuu.

Voidaankin puhua sekä ekokriisien, että kriisien aikakaudesta, josta ilmastonmuutos ja hyvinvointikriisi ovat vain yksittäisiä esimerkkejä. Ihminen on toiminnallaan tuhonnut niin elotonta, kuin elollista luontoa sekä aiheuttanut toiminnallaan lajien sukupuuttoaalton, jonka seuraukset ovat tuhoisia myös meille itsellemme. Me olemme, muiden lajien tavoin, riippuvaisia luonnosta ja muista lajeista ja niiden muodostamista ekologisista verkoista. (Kakkori & Huttunen, 2021) Kyse onkin ihmislajin kollektiivisesta toiminnasta, jolla tuhoamme niin omia elinehtojamme ja kriisiytämme omaa toimintaamme, kuin tuhoamme planeettaa ja sen elinkykyä. Mistä tämä juontaa juurensa? Miksi toimimme vastoin kaikkia selviytymisen ja empatian logiikkaa? Miksi voimme näin pahoin ja jatkamme kuitenkin samalla tiellä?

Tässä luvussa pyrin luomaan tilannekuvaa siitä, miten kapitalismi näyttäytyy niin ekologisten, kuin sosiaalisten kriisien juurisyynä. Käyn myös läpi, miten sosialisatiomme on kapitalismin värittämää ja näin oma kasvumme ja kasvatuksemme tukee kapitalismin ylläpitämistä ja vahvistaa sen rakenteita. Hyödynnän tässä erityisesti Värin (mm. 2012) psykokapitalismin teoriaa. Väitän, että ekologiset ja sosiaaliset ongelmat ovat myös peruuttamattomasti yhteen kietoutuneita. Puhun näistä yhdessä ekokriisin aikakauden haasteina tämän

vuoksi. Pyrin myös osoittamaan, miten ekokriisien aikakauden ongelmien ratkaiseminen vaatii kapitalismin ylittämistä, sillä se voidaan juontaa kriisien juurisyysiksi. (mm. Värr, 2012; 2020)

2.1 Kapitalismi kriisien juurisyynä

Kapitalismin käsite ei ole aivan yksiselitteinen, mutta tyypillisin se määritellään markkinaperusteiseksi tuotantojärjestelmäksi. Siinä tuotot ohjataan kilpailuun ja voitontavoitteluun perustuen tavoitellen pääoman lisäarvon tuottamista. Pääomalla tarkoitetaan muuta, kuin inhimillisiä varoja, joilla on arvoa vaihdannan ja omistamisen kautta. (Meikins Wood, 2017) Voidaankin nähdä, että ekokriisi ja luonnosta vieraantuminen ovat kietoutuneet yhteen kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän kanssa. Kapitalismissa pyritään ikuiseen kasvuun, vaikka elämme rajallisella planeetalla. (mm. Malm 2016; Koch 2012; Antonio 2019; Hickel 2019)

Kapitalismin sisäiseen logikkaan ja aikamme ekokriisien sosiaaliseen puoleen kuuluu vahvasti hyvinvoinnin ja vaurauden keskittyminen yhä harvempien käsiin ihmiskunnan enemmistön kustannuksella. Köyhyyden poistamiseen keskittynyt järjestö Oxfam julkaisi tammikuussa 2024 raportin, jonka mukaan vuonna 2020 viiden (5) rikkaimman ihmisen omaisuus tuplaantui samaan aikaan, kun 60 % köyhimmän varallisuus laski. Tämä 60 % kattaa lähes viisi miljardi ihmistä. Seitsemällä kymmenestä maailman suurimmasta yrityksestä on johdossa miljardööri toimitusjohtaja tai pääomistaja. Näiden yritysten arvo on itsessään suurempi, mitä kaikkien Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maiden BKT yhteensä eli noin 10,2 biljoonaa dollaria. Tällä hetkellä maailman rikkain prosentti, 1 %, omistaakin 43 % kaikista maailman rahoitusvaroista. Siis samalla, kun ihmiset ympäri maailmaa työskentelevät kovemmin ja pidempiä työpäiviä selviytyäkseen, usein epävarmoissa ja vaarallisissa olosuhteissa matalalla palkalla². Reaalipalkat ovatkin laskeneet lukuisissa maissa ja lasku koskettaa 800 miljoonaa työntekijää. Parhaillaan globaalit tuloerot ovat vertailukelpoisia Etelä-Afrikan kanssa – maan, jossa vallitsee maailman suurin eriarvoisuus. (Oxfam, 2024).

² poverty wages

Kapitalismin eriarvoisuuden rakenteet näkyvätkin vahvan globaalin ulottuvuuden lisäksi paikallisesti ja kaikilla yhteiskunnan tasoilla (Joutsenvirta ym., 2016). Kansalaisten tyytyväisyys elämään ei ole kohentunut, vaikka bruttokansantuote on monissa teollistuneissa maissa moninkertaistunut 1960-luvulta tähän päivään. On nähtävissä, ettei aineellinen vauraus enää perustarpeiden tyydyttymisen jälkeen pysty vaikuttamaan olennaisesti ihmisten elämänlaatuun. (Salonen, ym. 2021) Moni inhimillistä pääomaa ja -hyvinvointia lisäävä työ ja tekeminen eivät kapitalistisessa järjestelmässä näyttäyty merkityksellisinä tai lisäarvoa tuottavina. Moni palaakin loppuun suorittaessaan kapitalistisen järjestelmät asettamia tuottavuusvaatimuksia. Samalla myös mielenterveyden haasteet lisääntyvät. (mm. Moore 2015, Mies 2007; Joutsenvirta ym., 2016) On mielestäni erittäin tärkeä ymmärtää, miten tämä tarkoittaa monien inhimillisen elämän perusarvojen näkemistä vähemmän tärkeinä, kuin vaikka planeettaamme tuhoavien teollisuuden alojen töitä tai riistoa ja sortoa hyödyntävien alojen tuottamaa pääomaa. Kasvatus, huolenpito, taide ja tiede nähdään siis kapitalismissa arvokkaina vain, jos niillä on mahdollista saada rahallista voittoa. Koen tämän olevan jo itsessään luonnosta, ja inhimillisyyden perusolemuksesta vieraantunutta Näitä aloja luonnehtivat matalat palkat, huonot työolot ja ne ovat usein naisvaltaisia tai niitä toteutetaan kotona palkatta. (Mellor, 2017; World Inequality Database 2022) Voidaan väittää demokratian näivettyvän meritokratian vallatessa alaa ja elämänalueiden kriisiytyvän toinen toisensa jälkeen. Puhumme itsekkin huoltosuhdekriiseistä, hoivakriiseistä ja milloin minkäkin alan kriisistä. Tästä kaikesta huolimatta liitämme oletusarvoisesti talouskasvun ideaaliin myös oletuksen hyvinvoinnin kasvusta. Tämä on ongelmallista. (Joutsenvirta ym., 2016).

Erilaisissa tarvehierarkioissa (mm. Maslow, 1943) nostetaan sosiaalisuuden sekä itsensä toteuttamisen teemoja korkealle osana elämänlaadun ja yksilön hyvinvoinnin mittareina. Näihin voisi nähdä kuuluvan esimerkiksi ajan sukulaisten ja ystävien kanssa, vapaaehtoistyön ja vaikuttamisen, mutta myös taiteen sekä tieteen tekemisen – joiden kehityksen nähdään olevan puhtaasti kapitalismin luoman kehityspaineen ansiota. Onkin kiinnostavaa, miten kapitalismi nähdään monen inhimillisen perusasian toteuttamisen ainoana mahdollistajana, vaikka historiassa olemme kaikissa

yhteiskuntajärjestelmissä pyrkineet toteuttamaan itseämme sekä kehittämään elämisen tapoja – jo ennen nykyisen kapitalismin syntyä.

Nykyään kuitenkin kohtaamme enenemissä määrin jatkuvan talouskasvun vaateen aiheuttamiin ongelmiin työelämässä. Esimerkiksi osa kasvavista terveystalvvelukuluista liittyy työelämän aiheuttamiin mielenterveydenongelmiin. Työelämän haasteet heijastuvat myös suoraan yksilöiden vapaa-aikaan ja muuhun hyvinvointiin. Esimerkiksi stressi tai töissä loppuun palaminen ovat lisääntyneet kiihtyvällä tahdilla. Syynä voidaan nähdä ainakin osittain työn tehostamispyrkimykset. (Mauno, Minkkinen & Auvinen, 2019) Siis samalla, kun osa polttaa itsensä loppuun työllä, ei toisilla ole mahdollisuuksia täyttää perustarpeita tai päästä kiinni työelämään. Voidaan mielestäni myös nähdä, että tässä kapitalismi toimii niin ihmistä, kuin itseään vastaan. Tilanteesta tekee nurinkurisemmaksi se, että nämä samat tekijät näyttäytyvät talouskasvun mittareissa positiivisina tekijöinä ja koska käytämme bruttokansantuotetta myös hyvinvoinnin mittarina, vääristää se näkemystämme hyvinvoinnista. Näin vaikka aseteollisuus tai kasvavien mielenterveysongelmien myötä lisääntyvät terveystalvveluiden ja lääkkeiden käyttö näyttäytyvät positiivisina tekijöinä. (Fleurbaey & Blanchet, 2013; Mellor 2017; Keto, 2022)

Rahaa luodaan kapitalistisessa järjestelmässä pääasiassa yksityisillä markkinoilla. Rahan luomista siis määrää vallitsevassa kapitalistisessa järjestelmässä taloudellisen voiton, pääoman, tuottaminen omistavalle luokalle sivuuttaen muut, mahdollisesti inhimilliset tekijät. (Fleurbaey & Blanchet, 2013; Mellor 2017; Joutsenvirta ym., 2016) Eli pahoinvointia, syrjäytymistä sekä inhimillistä hyvää heikentävät tekijät ovat kapitalistisessa järjestelmässä rationaalista toimintaa, joka tukee positiivisesti talouskasvua. Voidaankin todeta, että talouskasvu ja hyvinvointi ovat irti kytkeytyneet toisistaan pääosin koko globaalissa pohjoisessa (Fleurbaey & Blanchet, 2013).

Kilpailun paradigmaa on pidetty parhaana mahdollisena kannustimena tuottaa mahdollisimman paljon mahdollisimman halvalla kysyntään vastaavia tuotteita. Tämä on jo itsessään ekokriisin ja planeetan kantokyvyn kannalta kestämatöntä. Kuitenkin usein tuottajalle on taloudellisesti kannattavampaa tuottaa mieluummin paljon heikkolaatuisia ja halpoja tuotteita, kuin hyviä ja tarpeeseen vastaavia tuotteita. (Jokela, 2011). Kapitalismin sisäisellä logiikalla tämä näyttäytyy kannattavana, että järkevänä toimintana (Joutsenvirta, 2016),

mutta tuotteiden näennäisesti halpa hinta saadaan alhaisemmaksi siirtämällä osa tuotteiden valmistukseen liittyvistä ongelmista luontoon tai hyödyntämällä köyhempien maiden työvoimaa – jopa lapsi- ja orjatyövoimaa. Tämän seurauksena on materiaalisen tuotannon huipentuminen ekologisen ja inhimillisen kärsimyksen seurauksena osana ekokriisin syventämistä.

Oikeistopoliitikot mielellään käyttävät työttömyyttä sekä työelämästä syrjäytymistä perusteena kiristää talouspolitiikkaa, leikata lisää hyvinvoinnista sekä tukeutua voimakkaammin kapitalismin perusperiaatteisiin. Tästä esimerkkejä voimme nähdä Orpon hallituksen (2023) tekemistä leikkauksista, kuin syksyllä 2023 ja keväällä 2024 käydyistä keskusteluista työelämän heikennyksiin, heikommassa asemassa oleviin kohdistuvista leikkauksissa sekä rikkaiden verohelputuksista. (Valtioneuvosto, 2023) Kuitenkin jo tämän tilannekatsauksen puitteissa voimme todeta, ettei tämän kaltainen politiikka lisää hyvinvointia, sovi ratkaisemaan monimutkaisia ongelmia tai tue hyvinvointia – mutta samalla se heikentää lisääntyvällä työttömyydellä kapitalismin tarvetta tuottaa lisää voittoa, mikä näyttäytyy epäloogisena kapitalismin säännöissä. Hyvinvointivaltioissa myös erilaiset sosiaaliset kulut kasvavat monisukupolisesti. Rikkaissa maissa, joihin Suomi kuuluu, kasvuun tähtäävän politiikan voidaan nähdä menettäneen kykynsä ratkaista aikamme ongelmia, olivat ne sitten sosiaalisia tai ekologisia. Takertuminen kapitalismin vaatimaan jatkuvaan kasvuun voidaan nähdä siis jopa järjenvastaisena myös taloudellisessa mielessä, (Joutsenvirta, ym., 2016) mutta ennen kaikkea ekososiaalisessa. Onko talous ihmistä varten vai ihminen taloutta? Tulisiko yhteiskuntien ensisijaisesti huolehtia yksilöistä sen sisällä, mielellään monilajisessa kontekstissa, vai päinvastoin? Ketä varten erilaiset elämisen tavat ja järjestelmät on oikeasti luotu ja kenen etua ne ajavat?

Lyhytnäköinen, kasvuun keskittyvä, talousmalli on vahvasti kytkeytynyt myös marginalisoituihin ryhmiin kohdistuvaan väkivaltaan. Kyse on kapitalismin ja patriarkaatin yhteisvaikutuksesta. Tähän liittyy olennaisesti syrjivät rakenteet sekä kapitalismiin kuuluva yksilöllisen emansipaation eetos sekä, joka osaltaan tukee syrjivien rakenteiden pysyvyyttä sekä siirtää rakenteellisia ongelmia yksilöiden vastuulle. Emansipaation eetoksen mukaan tänä aikakautena myös historiallisesti syrjityt ryhmät, kuten naiset, seksuaalivähemmistöt tai rodullistetut ihmiset, saavat tavoitella vaurautta yhtäläisesti muiden kanssa. Vastuuta siis

siirretään yksilöille ilman, että huomioidaan erilaisia lähtökohtia, yhteiskunnassa vallitsevia valtasuhteita ja yksilöiden käytössä olevia resursseja. (Fleurbaey & Blanchet, 2013; Frasier 2017) Rakenteellisen väkivallan haaste piileekin juuri rakenteissa, jolloin yhteiskunnassa normaaleina näyttäytyvät toiminnot vaikuttavat ikään kuin sivutuotteina negatiivisia vaikutuksia toisille yksilöille. Esimerkiksi kapitalismi itsessään, oman toimintalogiikkansa mukaisesti, tukee köyhempien valtioiden riistoa rikkaamman pohjoisen eduksi saaden kaiken näyttämään luonnolliselta kehitykseltä ja asiantilalta. (Jokela, 2011; Joutsenvirta ym., 2016)

Mies ja Shiva (2022) näkevät, että sosiaalisia uudistuksia, sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa koskevat vaatteet ovat viime vuosina jääneet kapitalististen talousuudistus-puheiden varjoon. Heidän mukaansa meidän tulisi nähdä väkivallan muotojen jatkumo, jotka vaikuttavat kaikki yhdessä, ja lähdeittä sitten rakentamaan uudenlaista sosiaalista muutosta. Tämä on edellytyksenä turvallisuuden ja tasa-arvon toteutumiselle, mutta myös elinkelpoiselle planeetalle. Vallitseva paradigma supistaa yhteiskunnallisen keskustelun pelkäsi talouspuheeksi ja talouden itsessään vain markkinoiksi. Näiden nimissä oikeutetaan keskittyminen taloudelliseen kasvuun, joka johtaa eriarvoisuuden ja huono-osaisuuden kasvuun sekä on yhteydessä ekokatastrofeihin.

Yhteiskuntamme on rakennettu niin, että valtavirrasta poikkeavien valintojen tekeminen on joko haastavaa tai aiheuttaa sosiaalista paheksuntaa. Kuitenkin yksilö osallistuu väkivallan tekemiseen ympäristölle, että muita ihmisiä kohtaan. Yksilöt siis, tavoitellessaan onnea ja vapautta, aktiivisesti osallistuvat sen riistämiseen muilta. Meidän tekomme ylläpitävät näitä rakenteita ja niiden kokonaisuutta. Rakenteellisesta väkivallasta ei voida vetää oikeuteen tiettyä yksilöä tai yksilöitä vaan syynä on usein kokonainen yhteiskunta tai sen muodostamat organisaatiot. Oikeus on sitä, mitä sen halutaan olevan sillä, järjestelmät on luotu ylläpitämään vallitsevaa tilaa. (Jokela, 2011) Kyseessä on kuitenkin poliittinen luomus, jonka me olemme luoneet ja jonka rakenteista ja toimintamalleista me itse vastaamme – ja siksi me voimme sitä myös muuttaa ja siihen vaikuttaa. (Mies & Shiva, 2022)

2.2 Psykokapitalismi

Psykokapitalismin käsite kuvaakin sitä, miten kapitalismi määrittää vahvasti minuutemme syvimpiä rakenteita ja miten olemme tuotemaailman leimaamia. Värrin (2002; 2018) yhdistää psykokapitalismin käsitteeseen uusliberalistisen yksilökeskeisyyden, kilpailullisuuden ja kapeiden talousnäkökavien ylivaltaa korostavan tilannekuvan, joka tunkeutuu kaikille elämänalueille. Psykokapitalismin käsitettä tarkasteltaessa tulee tiedostaa, miten yhteiskunnan ideologiset rakenteet ja yksilön psyykinen rakenne ovatkin yhteen kietoutuneet. Kapitalismin toiminta perustuu jatkuvan vajavaisuuden tunteen tuottamiselle, johon vastataan ja jota pyritään täyttämään jatkuvalla kuluttamisella ja itsensä kehittämällä. Uusilla tuotteilla pyritään saavuttamaan tunne täyteydestä, mutta se on kapitalistisessa järjestelmässä mahdotonta sillä, uusi halu syntyy toisen perään. (Värrin, 2002; Värrin, 2018) Näin jokaisessa meissä oleva luontainen halu suuntautuu kohti vallalla olevia tuotantotapoja ja valtasuhteita ja toisintaa niitä. Ihmisen halu toimii yhdessä tuotemaailman ja kapitalistisen markkinajärjestelmän kanssa synnyttäen kierteen, missä tulee aina tavoitella jotain uutta, lisää ja parempaa. Halu toimii näin kapitalismia ylläpitävänä voimana, ja ne yhdessä syventävät ekokriisiä ja kapitalistinen eetos sisäistyy sosialisaaion myötä ihmisen ruumiillisuuteen. Voidaankin ajatella, että psykokapitalismi kuvastaa tapaa sosiaalistua kapitalismiin ja kapitalismin sisäistämistä osaksi minua. (Värrin, 2018)

Psykokapitalismin käsitteeseen yhdistyy uusliberalistisen yksilökeskeisyyden, kilpailullisuuden ja kapeiden talousnäkökavien ylivaltaa korostava tilannekuva, joka tunkeutuu kaikille elämänalueille. Tällä hetkellä meidän tulisi sosialisaaion³ mukaisesti suunnata kasvatusta kohti konsumeriaa ja kapitalismia (Värrin, 2012), johon liittyvät olennaisesti luonnon toiseuttaminen tai alistaminen ihmisen tarpeiden ja tahdon alaiseksi sekä yksilökeskeisyys. Toisaalta meidän tulisi oppia kyseenalaistamaan vallitsevaa hegemoniaa ja näin

³ Prosessi, jonka aikana yksilö omaksuu tiedot, tavat, taidot, arvot, asenteet sekä toimintatavat, joiden kautta yhteiskunnassa toimiminen sen täysvaltaisena jäsenenä on mahdollista. (Antikainen, 1993; Cantell ym., 2020; Siljander, 2014) Sosialisaaio alkaa heti syntymässä ja jatkuu koko eliniän. Kyse on ylisukupolvisesta kokemuksesta sillä kasvuymvristön ja kasvattajien oma kokemusmaailma ja eletty elämä vaikuttavat myös kasvatuksen kohteeseen. Kasvatuksella siis välitetään sekä suoraan, että epäsuoraan yhteisön normeja, käsityksiä, tietoja, taitoja sekä tuotetaan yhteiselämän perusteita. (Värrin 2018; Keto & Foster 2021)

myös löytää ratkaisuja aikamme ongelmien ratkaisemisiin – jotka kietoutuvat vahvasti koko yhteiskuntarakenteeseemme ja ihmisenä olemiseen. Psykokapitalismin käsite kuvaakin tehokkaasti juuri sitä, miten kapitalismi määrittää vahvasti minuutemme syvimpiä rakenteita ja miten olemme tuotemaailman leimaamia. (Värri, 2018; 2021)

Tuotemaailma on tarkoittaa yksinkertaisimmillaan tuotteita ja niihin liittyviä tuotanto- ja kulutusprosesseja. Merkityksellisen käsitteestä tekee ymmärrys siitä todellisuudesta, jonka tuotemaailma on luonut määritellesään ja hallitessaan ihmisten elämäntulkua niin lajina, kuin yksilöiden elämäntulkuna. (Värri, 2018; Jokisaari, 2017) Yhdistäessämme tämän ajatuksen vallalla olevaan sosialisointiin, näemme tuotemaailman vaikuttavan maailman toimintaan osana kapitalismia. Perinteisesti ihmisen on ajateltu määrittävän ekosysteemien maailman, luonnon, sekä tulkitun maailman, kulttuuri, kautta. Näin tulkittuna ihminen on luonnollinen, että kulttuurinen olento. Jokisaaren (2017) ajattelun mukaan on syntynyt kolmas maailma, tuotemaailma, joka määrittelee ihmistä ja ihmisen toimintaa. Tuotemaailma on vahvasti teknologian värittämä ja ihmisen kyky sekä halu manipuloida luontoa sekä itseään yhä vahvemmin perustuu teknologian edistykselle. (Jokisaari, 2017; Värri, 2018)

Psykokapitalismin käsitettä tarkasteltaessa voimme nähdä, miten esille nousee yhteiskunnan rakenteiden ja yksilön psyykkisen rakenteen vahva yhteen kietoutuminen (Värri, 2002). Tämä muistuttaa myös McGowanin (2016) ajatusta ihmisen psyykeen ja yhteiskunnan välisistä suhteista. Kapitalismin toiminta perustuu jatkuvan vajavaisuuden tunteen tuottamiselle, johon vastataan ja jota pyritään täyttämään jatkuvalla kuluttamisella ja itsensä kehittämisellä. Uusilla tuotteilla pyritään saavuttamaan tunne täyteydestä, mutta se on kapitalistisessa järjestelmässä mahdotonta sillä, uusi halu syntyy toisen perään. (Värri, 2002; Värri, 2018) Luontainen halumme suuntautuu näin kohti hallitsevia tuotantotapoja ja valtasuhteita toisintaen näitä. Ihmisen halu toimii yhdessä tuotemaailman ja kapitalistisen markkinajärjestelmän kanssa synnyttäen kierteen, missä tulee aina tavoitella jotain uutta, lisää ja parempaa. Jo saavutettu ei koskaan tule olemaan riittävästi, sillä aina voisimme olla tavalla tai toisella parempia. Halu toimii näin kapitalismia ylläpitävänä voimana, ja ne yhdessä syventävät ekokriisiä ja kapitalistinen eetos sisäistyy sosialisointiin myötä ihmisen ruumiillisuuteen. (Värri, 2018; McGowan, 2016)

Jatkuvan kehittymisen ja paremman haluamisen tarpeen halua ei ylety pelkästään perinteiseen kuluttamiseen ja itsensä kehittämiseen. Voimme mielestäni nähdä sen vaikutusta myös inhimillisen elämän perusteiden äärellä, kuten koulutuspoliittisessa keskustelussa tai tarpeessa tehostaa ja säästää terveydenhuoltoa. Jopa siinä, miten työelämän ongelmat, kuten loppuun palaminen tai työuupuminen, siirretään yksilön vastuulle. Hänen tulee harjoittaa meditaatiota, oppia itsensä johtamista ja kehittää työntekijätaitojaan. Yrittää aina uudelleen, kunnes ei enää jaksa – ja silloin syyllistetään, kun et osannut asettaa rajoja, oppinut priorisoimaan tai vertaamaan, mikä on riittävää. Ei siis ole ihme, että voimme huonosti. (esim. Joutsenvirta ym., 2016; Eronen, Peltosalmi & Londén, 2023) Kun yksilö yrittää etsiä vaihtoehtoja selvittää, on työtön tai saa tukia, olemme valmiita syyllistämään häntä kohtuuttoman paljon, mutta järjestelmää hyväksikäyttävät ja sen ehdoilla rikastuvat, jotka rakentavat oman hyvinvointinsa maailmaa ja muiden hyvinvointia tuhoavasti, nostamme jalustalle. He ovat asemansa ansainneet. (mm. Mies 2007; Moore 2015; Nhanenge, 2011)

Nykyisessä sosialisatiossamme oikeutamme riiston niin luontoa, kuin heikommassa asemassa olevia kohtaan, luonnollistamalla vallitseva järjestelmä ja tila. (mm. Mies 2007; Moore 2015; Nhanenge, 2011) On mielestäni tärkeää kysyä, onko tämän kaltaista laajaa pahoinvointia ylläpitävän ja lisäävän järjestelmän puolustamiselle enää mitään perustetta? Onko tämä todella parasta, mihin mielikuvituksemme ja luomiskykymme riittää? Ihminen korostaa omaa erilaisuuttaan muista eläinlajeista esimerkiksi empatian, mielikuvituksensa ja kykynsä luoda monimutkaisia asioita, kautta. Kuitenkin kasvavat hyvinvointierot, kriisit eri yhteiskuntasektoreilla, kuten terveydenhuollossa ja koulutuksessa, syrjäytymisen ja polarisaation kasvu sekä alati paheneva ekokriisi todistavat meistä päinvastaista. Onko jopa niin, että kapitalismiin kasvaminen tuhoaa jotain perustavanlaista, inhimillisyyden perusyttimeen menevää, meistä jokaisesta?

3 KASVATUS TOIVON RAKENTAJANA

Kun puhumme muutoksesta tai sen mahdollisuudesta, keskitymme usein päästövähennysten tai vihreän teknologian hintaan. Pohdimme, miten elämämme kurjistuu ja mistä kaikesta tulee karsia ja vähentää. Kysymme valmiuksia elintason laskuun, vertaamme tätä mielestämme sellaisiin maihin ja historian ajanjaksoihin, joihin emme halua itseämme samaistaa. Emme nosta esille kuumenemisen hintaa, sen vaatimaa kärsimystä tai kaiken loppua. Emme myöskään ole valmiita pohtimaan, mistä aidosti hyvä elämä muodostuu ja voisiko se olla jotain muuta, kuin jatkuvaa konsumeriaa, tyytymättömyyttä, suorittamista ja lisääntyvää pahoinvointia? Onko todella parasta, mihin pystymme, globaalille epätasa-arvolle ja monilajiselle riistolle perustuva järjestys, josta vain pieni osa hyötyy ja loput palavat loppuun?

Kriisiytyneessä maailmantilanteessa on välttämätöntä, että arvioimme, että kehitämme kriittisesti eri kasvatus- ja sosialisatioyhteisöjen itseymmärrystä. Meidän tulee suhtautua kriittisesti siihen maailmankuvaan, mihin olemme sitoutuneet nykyhetkessä ja etsiä uusia vastauksia. Erityisesti vinoutunut luontosuhteemme korostuu ongelmia analysoidessa. (Värri, 2021; 2018) Millainen sitten voisi olla sen kaltainen yksilö ja ihmisyyhteisö, jossa muunlainen elämä olisi mahdollista? Miten muuttaa sosialisaaation suuntaa? Entä minkä kaltainen kasvatus mahdollistaa ekososiaalisesti kestävämmän elämäntavan ja rakentaa toivoa toivottomuuden sijasta?

Meillä on olemassa kaikki syyt, miksi muutosta tarvitaan. Mutta katalyytti, toiminnan käynnistävä tekijä, ilmeisesti puuttuu samoin suunta, mitä tavoitella konkreettisesti. Ei vain eläinperäisten tuotteiden vähentämistä ja työmatkapyöräilyä lumessa ja loskassa vaan mikä on se kannatteleva, utopistinen, tavoiteltavan arvoinen hyvä. Mikä saa meidät ihmiskuntana kollektiivisesti vihdoin muutokseen ja haluamaan sitä? Onko edes mahdollista muuttaa kokonaisvaltaista suuntaa?

Muutos ei tapahdu äkkiä tai suuren vallankumouksen kautta vaan ihmisten alkaessa kylvää siemeniä uutta maailmaa varten samalla, kun elämme vielä vanhassa. Vaatii paljon työtä ja muutosta, jotta tulokset alkavat näkyä, mutta muutoksen mahdollisuus on olemassa. (Mies & Shiva, 2022) Tässä kokonaisuudessa määrittelen, millaista toivoa – ja siten muutosta luova – kasvatus voisi olla. Pohjaa tälle rakennan ekososiaalisten teorioiden sekä empatian kautta. Utopiat näyttävät kykynä hyödyntää omaa historiaamme ja käytössä olevia tutkimuksia yhdessä mielikuvituksen kautta, jotta voimme rakentaa konkreettisia, että kuviteltuja polkuja muutokseen. Sidon myös yhteen ajatuksiani siitä, miten kasvatus, ja erityisesti sen ollessa ekososiaalista, voi osaltaan lisätä toivoa ja näin rakentaa kestävämpää tulevaisuutta.

Aloitan tämän luvun määrittelemällä, mitä itse tarkoitan toivolla ja miten se kehystää graduani. Tämän jälkeen lähden luomaan ekososiaalisten teorioiden ja ekoindividuaation kautta kuvaa toivoa lisäävästä kasvatuksesta. Analysoin sitä, miten kasvatus empatian ja utopioiden kautta voi mahdollistaa muutosta.

3.1 Toivon määrittelyä

Toivon, kuten muutkin sen kaltaiset toisaalta yleiset toisaalta spesifit termit, voidaan määritellä monella tapaa. Itselleni toivo on se voima, joka saa meidät taistelemaan paremman maailman puolesta ja on sen voiman tunnusmerkki, joka saa ihmisen jaksamaan ja elämään. Se on uskoa tulevaan ja kykyä unelmoida. Sen voi nähdä paitsi tunteena, myös asenteena ja tapana orientoitua kohti maailmaa. (Ryynänen, 2012; Freire, 2016; Pihkala, 2019). Toivo voidaan nähdä myös kasvatuksellisenä kysymyksenä (Freire, 2016), sillä kasvatuksen tehtävänä on lisätä toivoa ja vähentää toivottomuutta (Värri, 2014). Ihminen tarvitsee toivoa voidakseen kokea elämänsä merkitykselliseksi ja mielekkääksi. Näin nähtynä toivo liittyy olennaisesti lajin säilymiseen sekä erilaisista kriiseistä selviytymiseen niin yksilöiden, kuin yhteisöjen tasolla. (Pihkala, 2019) Toivo on siis itselleni muutoksen katalyytti ja ylläpitävä voima, jonka päälle lähdemme rakentamaan.

Toivo onkin lopulta moninainen ja vaikea käsite, joka voi ilmetä usealla eri tavalla. Toivo liitetään usein esimerkiksi optimismiin tai näitä käytetään toistensa synonyymeinä (Pihkala, 2017; Pihkala, 2019), mutta halutessamme päästä paremmin perille sen syvimmästä olemuksesta, tulee meidän nähdä tämän

kaltaisten, lopulta pinnallisten, oletusten taakse. Optimismi itsessään ei ole huono asia ja siitä on mahdollista ammentaa voimaa sekä kykyä nähdä mahdollisuuksia, mutta toivon tai mahdollisuuksien rakentaminen vain sen varaan, jättää mielestäni lopulta vastaukset melko tyhjiksi ja uskon varaan heittäytymiseksi. Toivon voikin nähdä itsessään syvempänä elämänasenteena. Silloin keskeistä on merkityksellisyyden säilyttäminen. Toivo ei siis ole vain varmuutta siitä, että jokin asia onnistuu vaan vakuuttuneisuutta, että asioilla on merkitystä riippumatta lopputuloksesta. Epävarmuus ei ole toivon kannalta pelkästään negatiivinen asia vaan se päinvastoin voi vahvistaa sitä. (Pihkala, 2017; Havel, 1990; Havel & Suikka, 2020) Toivo voi myös saada lisämääreitä sen mukaan, minkä kaltaisissa tilanteissa se esiintyy. Esimerkiksi tilanteissa, joissa ei ole mieltä tai mahdollisuuksia, voi yksilö silti kokea toivoa. Tällöin voidaan puhua radikaalista tai absurdista toivosta. (Pihkala, 2017)

Ehkä jotain tämän kaltaista toivoa tarvitsemme selvitäksemme nykyisestä ajanjaksostamme. Tämä on radikaali tapa palata ihmisyyden juurille. Se on uskaliaasta, sillä emme vielä voi tietää sitä, mitä lopulta pelastaisi tilanteen, mutta uskallamme silti toivoa. (Lear, 2008). Myös esimerkiksi Orr (2009) ja Hicks (2014) korostavat tämän kaltaisen toivon merkitystä ekokriisien ajan ratkaisemisessa. Toivo on asenne, joka uskaltaa esittää kysymyksiä ja pitää mahdollisuuksia auki. Siinä näkyy myös toivon ja merkityksellisyyden yhteys sillä toivon varassa tehdyt teot sekä siihen nojaava odotus luovat merkityksellisyyttä (Pihkala, 2017), joka voidaan nähdä myös Hahnelin (2012) osallisuuden kautta. Hahnel on hahmotellut, miten utopiat ja normit voivat mahdollistaa ihmisten osallistumisen ekokriisin ajan ratkaisemiseen. Palaan häneen myöhemmissä luvuissa. Kuitenkin voidaan tässä kohtaa mielestäni nähdä juuri toivon olevan avainasemassa, jotta tämän kaltaisen osallisuus saadaan jatkuvaksi ja aidosti maailmaa muuttavaksi.

Ekokriisien aikakaudella voimme nähdä toivon yhdistyvän usein epätoivoon tai vastahakoisuuteen. (Pihkala, 2017; 2019) Voikin kysyä, onko toivoa lopulta ilman näitä kahta? Voiko toivoa aidosti rakentaa, jos ei ymmärrä tulevaisuuden kaikkia mahdollisuuksia, jotka vaikuttavat myös nykyhetkeen? Ihmisen kokemusmaailma on usein monimutkainen ja rakentuu useista samanaikaisista tunteista sekä kokemuksista, näin toivo voi saada itsessään syvyyttä näistä kaikista ja myös rakentaa jotain aidompaa.

Pihkala hyödyntää ajatuksissaan Victor Franklinin (2008) teoriaa toivotyöstä. Franklin itse selviytyi keskitysleireiltä ja hänen ajatuksensa perustuvat vahvasti näille kokemuksille. Keskeistä Pihkalan ja Franklinin teorioissa on usko siihen, että toivotyötä on mahdollista tehdä kaikissa olosuhteissa. Tällöin toivotyö siis nähdään ikään kuin elämän tarkoituksen säilyttämisenä ja siis merkityksellisyyden kokemusten kasvattamisena. Koen, että tämän kaltainen toivon työstäminen on erityisen tärkeää juuri ekokriisien aikakaudella, kun kaikki tuttu vaatii muutosta ja vain epävarmuus on varmaa. Toivon kautta näen meidän löytävän merkityksellisyyden voiman, katalyytin löytää ratkaisuja ja laajentaa omaa merkityshorisonttiamme. Me tarvitsemme toivoa. Päätäväisen ja merkityksellisen toivon avulla meillä on kykyä elää ja toimia ekokriisien aikakaudella – jopa uhmata sitä. (Pihkala, 2019)

Toisaalta ympäristöön suuntautunutkin kasvattaja voi ilman toivoa ja kykyä laajentaa mahdollisuuksien horisonttia, lisätä tahtomattaan epätoivoa sekä näin vahvistaa nykyistä sosialisatiota sen muuttamisen sijaan. Siksi tarvitsemme myös taitoa ohittaa tämän kaltainen pysähtyneisyys. Toivoon liittyikin myös intohimoa, joka kohdistuu mahdollisuuksiin. Tällöin toivo on vastavoima asioiden pysyvyydelle ja väistämättömyyksille. Näin nähtynä toivoon sisältyy luottamusta ja uskoa nykyisten reaaliteettien, tai graduni kontekstissa ekokriisin aikakauden, ylittämiseen. Toivoon linkittyä tällöin valtavasti sitkeyttä, joka sitoutuu sen muihin osa-alueisiin. (Ricoeuer, 2000; Pihkala, 2017)

3.2 Ekososiaaliset teoriat kasvatuksen arvopohjana

Ekososiaalinen on laaja kattokäsite mitä moninaisimmille ekologisia ja sosiaalisia ilmiöitä lähestyville teoriasuuntauksille. (Keto, ym., 2022). Olisikin liki mahdoton tehtävä käsitellä jokainen niistä käsitteistä, joiden voidaan ajatella kuuluvan ekososiaaliseen teoriaperinteeseen. Olenkin tehnyt valintaa ja rajausta keskittyen nyt kasvat keskustelussa voimakkaimmin tilaa saaneisiin käsitteisiin. Ekososiaalisessa ajattelussa keskeistä on oletus ekokriisien juontumisesta epäonnistuneesta vuorovaikutuksesta ihmisten ja muun elämän väliltä. (Keto ym. 2022; Kessler 2019) Näin voimme nähdä sen keskiössä olevan erilaiset pyrkimykset ratkaista haastavia sosiaalisia ja ekologisia ongelmia, jotka ovat perustavasti kietoutuneet toisiinsa (Pulkki ym. 2021).

Ekologiseen näkökulmaan voidaan ajatella kuuluvaksi kaksi ulottuvuutta. Ensimmäisessä huomioidaan se, miten entiteettejä on mielekästä tarkastella vain sen vuorovaikutussuhteiden kanssa. Toisessa huomioidaan se, että osa kaikista näistä vuorovaikutussuhteista on aina monilajisia eli jokainen entiteetti on suhteessa toisiin lajeihin. Sosiaalinen näkökulma puolestaan viittaa kaikkiin niihin yhteiskunnallisiin seikkoihin sekä meidän ihmisten välisiin tekijöihin, jotka nousevat esille. Tarkastelussa ovat siis yksilöiden ja yhteisöjen suhteet ja vuorovaikutus, kuin myös se, miten yhteisöt vaikuttavat yksilön ajatteluun ja käyttäytymiseen. Vuorovaikutuksellinen näkökulma siis on olennainen ja yksilöpsykologiset seikat rajautuvat näkökulman ulkopuolelle. (Keto & Foster, 2021; Keto, ym., 2022)

Ekologisen ja sosiaalisen puolen yhdistäminen eroaa siitä, miten tyypillisesti kasvatustieteessä ja yhteiskuntatieteessä on sosiaalinen määritely vain ihmistä koskeva. Näin muun lajien eliöiden suhteet sekä ihmisen suhde muun lajiin elämään on tyypistynyt ekologian näkökulmaksi. Tässä näkökulmassa muut, kuin ihmiseläimet, on objektivoidut tutkimista varten, mikä etäännyttää ihmisen ja muiden lajien suhdetta. Sosiaalisuus tuo subjektien välille vuorovaikutusta, jolloin osapuolten tunteet sekä empatian kokemukset korostuvat. Sosiaalisten suhteiden läheisyys, intiimiys, yhdistyy kiinteästi myös yksilöiden hyvinvointiin. Kun siis ekososiaalisissa teorioissa ekologinen ja sosiaalinen ovat kytkeytyneet yhteen, mahdollistuu näiden tarkastelu myös monilajisessa kontekstissa. (Keto ym., 2022; Keto & Foster, 2021)

Ekososiaalisissa teorioissa ajatellaan monien aikamme ongelmien, erityisesti ekokriisin, juontavan juurensa epäonnistuneesta vuorovaikutuksesta ihmisen ja muun elävän maailman välillä. Sosiaalisuus liittyy olennaisesti kaikkien elävien olentojen yhteiseloon niin lajien sisällä, kuin monilajisesti. Tämän kaltaisia ongelmia ovat esimerkiksi pidäkkeettömän konsumerisesti elävä ihmiskunta tai se, miten kohtelemme muita lajeja. Myös teknologian ja tuotemaailman värittävä elämäntapamme voidaan nähdä osana ongelmaa. (Kessler 2019; Keto ym. 2002; Pulkki ym. 2021; Krieger, 2021) Nämä voidaan juontaa erityisesti rikkaan pohjoisen ongelmiksi ja elintavoiksi. Maapallon resurssit sekä niiden käyttö ovatkin jakaantuneet hyvin epätasa-arvoisesti. Samaa jakautumista näkyy myös paikallisesti siinä, miten rikkaiden kulutus sekä mahdollisuudet vaikuttaa omaan

toimintaansa, ovat lähtökohtaisesti köyhempiä paremmat. (mm. Häikiö ja Järvenpää, 2020)

Värrin (2018) sanoin ekologinen mielikuvitus pyrkii ottamaan huomioon sen tosiasian, että ihminen on vaikuttanut sekä kauas historiaan, että ennustamattoman kauas tulevaisuuteen. Ekososiaalisten teorioiden voidaan siis nähdä olevan jopa aktivistia, nykyistä järjestystä kyseenalaistavia teorioita, joiden tavoitteena on saavuttaa ekologisesti, että sosiaalisesti sivistyneempi ja kestävämpi tila. Ekososiaalisten teorioiden taustalla vaikuttavatkin keskeisesti systeemiteoria sekä ekokritiikki. Ekokritiikissä on kyse aktivismin ja vihreän ajattelun tuottamista oivalluksista (Matthies ym., 2001) ja systeemijattelussa⁴ keskeistä on mahdollisuus monimutkaisten kokonaisuuksien holistiseen, kokonaisvaltaiseen, tarkasteluun (Saarinen & Hämäläinen, 2010). Voimmekin mielestäni nähdä, miten ekososiaaliset teoriat sisältävän muutoksen vaateen sekä mahdollisuuden jo implisiittisesti.

Ekososiaalista kysymystä voidaan lähestyä tarkastelemalla omaa suhdetta muihin ihmisiin ja elollisuuteen, kuin myös teknologiaan. Tarkastelussa korostuu suhteen ja vuorovaikutuksen kestävyys. (Pulkki & Takkinen, 2022) Tässä määritelmässä kestävämyyden ja kestävyuden eettiset ulottuvuudet korostuvat. Englanninkielinen termi "*unsustainability*" korostaa sitä, miten kestävämyyden relaatiot eivät ole ylläpidettävissä pidemmällä tähtäimellä. Koska länsimaisen elämäntapamme kriisin ytimessä ovat suhteemme luontoon sekä toisiin ihmisiin ja teknologiaan, ja olemme todenneet kapitalismin kietoutuneet läpileikkaavasti osaksi sosialisatiotamme ja elämäntapamme rakenteita, voimme siis todeta, ettei lähtökohtaisesti näiden määritelmien mukaan kenenkään länsimaissa elävän, ja sen sosialisatiion läpikäyneen, yksilön suhde ja vuorovaikutus ole ekososiaalisten teorioiden valossa kestävä. Määritelmän kautta on myös mahdollista havaita, miten ekologiset ja sosiaaliset ongelmat ovat toisiinsa kietoutuneita ja ovat seurausta meidän ihmisten toiminnasta maapallon

⁴ Systeemijattelussa tarkastelua selkeytetään valitsemalla rajattu näkökanta sekä purkamalla kokonaisuus osatekijöihin, joiden vuorovaikutusta tarkastellaan. Näin kokonaisuus on aina lopulta enemmän, kuin pelkkä osiensa summa eli vuorovaikutuksen ja yhteistekijöiden vaikutukset ovat merkittävä osa systeemejä. Systeemin muodostavien osien, elollisten ja elottomien, vuorovaikutussuhteet ovat kysymyksenä kiinnostavampia, kuin yksittäiset osat sillä ne ovat alati muuttuvia eikä systeemejä voi palauttaa takaisin pelkiksi osatekijöiksi. Näin kokonaisuus onkin enemmän, kuin pelkästään osiensa summa. Yhtä oikeaa tapaa rajata systeemejä ei ole vaan niiden tehtävänä on selkiyttää valittua näkökantaa. Systeemin rajat ovatkin ihmisten tekemiä. (Saarinen & Hämäläinen, 2010)

ekosysteemeissä. Me kohtelemme kollektiivisesti muita eläviä olentoja ja elämää kannattelevia järjestelmiä toiseuttaen ja alistuen, mutta samaa tapahtuu myös ihmisten välillä.

Tiiviisti voidaan ajatella, että ekososiaalisuuden tavoitteena on ekososiaalinen kestävyys. Kestävyys tässä, ja graduni, kontekstissa tarkoittaa kykyä kestää, tai sietää, säilyttää sekä uudistaa. Kestävyys näyttäytyy näin ajassa ja paikassa elävänä ja muuttuvana, vuorovaikutuksellisenä tilana, jossa ei koskaan voida päästä perille. Se näyttäytyy ensisijaisesti olemassa olevien suhteiden kautta (Keto, 2022), mutta sitä voidaan tarkastella myös esimerkiksi planeetan kantokyvyn ja luonnonvarojen uusiutumiskyvyn kautta. Kun puhumme ekologisesti kestävämmästä tulevaisuudesta, nousee kestävä kehitys ennemmin tai myöhemmin esille. Käsite juontuu YK:n ympäristö- ja kehityskomitean asettamasta ns. Brundtlandin komission raportista, (WCED, 1987) jossa luonnonvarojen riittävyyden ja hyvän elämän mahdollisuuksien turvaaminen nykyisille ja tuleville sukupolville nousi keskiöön. Raportti painotti siis vahvasti ihmisen perustarpeiden tyydyttämisen lisäksi ekologisia reunaehtoja sekä sukupolvien välistä näkökulmaa. Tämän hetkiseen kestävä kehityksen agendaan liittyy olennaisesti planeetan rajojen tiedostaminen sekä ihmiskunnan toiminnan sopeuttaminen niin maapallon luonnonvaroihin, kuin kestokäyttöön. (Suomen YK-liitto)

Ekososiaalisen sivistyksen mukaisessa ajattelussa elämää sekä kaikkea toimintaa tarkastellaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa myös muuhun ympäristöön ja elämään, mikä muokkaa ihmisistä sen kaltaisia, mitä he ovat. Siinä korostuu luonnon ja ekologisen ympäristön merkityksen tiedostaminen kaiken inhimillisen toiminnan ehtona (Cantell ym., 2020) Ekososiaalisen sivistyksen keskeinen ulottuvuus on painottaa sekä hyvän yhteisön keskinäisriippuvaista suhdetta, että ihmisen itsekasvatusta.⁵ Se pyrkii irtautumaan ihmiskeskeisestä ajattelusta, kuten ihmisen epäonnistuneesta sosiaalisuudesta suhteessa muihin eläviin olentoihin. (Pulkki ja Takkinen, 2022)

⁵ Itsekasvatus kohdistuu kasvatettavan omiin tunteisiin, moraalisiin ja ajatuksiin tavoitteena niiden kehittäminen. Mukana on pedagoginen ote ja mahdollisesti yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. (Saari ym., 2022). Ekososiaalisen sivistyksen alla se mahdollistaa ajattelun lisäksi oman toiminnan ja vuorovaikutuksen pohdintaa osana yhteisöä (Värri, 2018).

Ekososiaalisessa sivistyksessä on ennen kaikkea kyse inhimillisestä kasvusta ja sen kautta ymmärryksestä omista oikeuksista, velvollisuuksista ja käsitteistä, jotka perustuvat ihmisen yhteyteen ja riippuvuuteen luonnosta, mutta myös muista ihmisistä. (Purjo, 2021; Värrri, 2021) Voidaankin ajatella, että ekososiaalisen sivistyksen tarkoituksensa on mahdollistaa yksilöiden itsetietoisuuden kehittyminen sekä kasvu sen kaltaiseen maailmanymmärrykseen, joka on luonteeltaan empaattinen sekä nykyistä laajempi. (Pulkki, 2021b)

Perinteisesti sivistys on nähty ihmisen jalostumisena suhteessa itse asettamiinsa kulttuurisiin päämääriin. Ekososiaalinen sivistyminen ⁶onkin puolestaan sivistymistä osaksi ihmistä laajempia kokonaisuuksia. (Pulkki & Takkinen, 2022) Näin ekososiaalisella sivistyksellä viitataan yksilöiden tai ihmisyyden henkiseen kehittymiseen sekä kasvuun, avarakatseisuuteen, käytöstapoihin sekä kykyyn asettua muiden asemaan (Salonen & Bardy, 2015). Ekososiaalisesti sivistynyt yksilö toimiikin itse omana moraalisubjektinaan, jolloin hänen päätöksensä sekä toimintansa perustuvat itsereflektiolle sekä moraalille tietoisuudelle. Tämä moraalinen tietoisuus on kehittynyt osana kasvua ja sen kautta saatua tietoa siitä, minkä ihminen itse kokee moraalisesti oikeaksi, kunhan hän on ensin päässyt itse omien sekä sosialisatioprosessin muodostamien ennakkoluulojensa läpi. (Purjo, 2021; Värrri, 2021)

Keskeistä on elämän keskinäisriippuvuuksien havaitseminen. Näitä keskinäisriippuvaisuuksia ovat kaikki ihmistoiminnan osa-alueet, taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen, jotka ovat kaikki kietoutuneet tiiviisti yhteen. Tämän

⁶ Värrri (2018) käyttää termiä ekologinen sivistys. Siinä ajatellaan, että länsimainen elämänmuoto perustuu edistyksen ideaalille, joka on kietoutunut myös osaksi pedagogista ajattelua. Hän lähestyy tätä onkalometafysiikan kautta. Siinä olemme etäännyttäneet kaikki aikamme ongelmat tulevaisuuteen paremman teknologian ratkaistaviksi, kuten maahan haudatun ydinjätteen. Tähän tuudittautumalla voimme jatkaa nykyisen kaltaista tuhoavaa elintapaamme. Värrrin (2018; 2007) mukaan meidän maailmankuvamme metafysiikka on perustavanlaatuisesti väärässä ja vaatii kokonaisvaltaista muutosta. Meidän tulisi ymmärtää vallitsevan elämänmuotomme, ja sitä ylläpitävien sekä uusintavien, sosiaalisten rakenteiden yhteys luontosuhteemme ontologisiin perusnäkökymiin. (Värrri, 2018; Keto ym., 2022) Kasvatuksen tehtävänä olisi auttaa pois tästä itse aiheutetusta merkityshorisontin kavennuksesta ja kulutusorientoituneesta tuotemaailmasta. Muutoksessa ei riitä pelkkä ymmärrys vaan vaaditaan tietoista vaikuttamista kasvatuksen yhteiskunnallisen arvonäkökulman muuttamiseen. Kasvatuksen tärkeimpänä tehtävänä on ihmisen sivistäminen omaksi moraalisubjektikseen. Moraalisubjektina ihminen kykenee kantamaan vastuuta ja hänelle kehittyä arvotajunta. Ekologisen sivistyksen ehtona on, että tiedostamme, millä tavoin ihminen halusubjektina sidotaan sosialisatiota kautta vallitsevaan logiikkaan sekä sen sisältämään "luonnollisesta" ja "oikeasta" maailmanjärjestyksestä. (Värrri, 2018)

ymmärtäminen antaa mahdollisuuden arvioida sekä tiedostaa omaa toimintaansa suhteessa toiminnan globaaleihin kytköksiin. (Salonen & Bardy, 2015) Eli ekososiaaliseen sivistykseen kuuluu olennaisesti vastuullisuuden piiriin laajentaminen globaaliin maailmaan kattaen niin elolliset, kuin elottomat osat. Näin voimme myös ymmärtää ekososiaalisen sivistyksen ja systeemisen ajattelun yhteneväisyyden. Vuorovaikutuksen vaikutukset ovat merkittäviä systeemejä ja osaltaan dynaamisia. Kun siis vastuullisuutta tarkastellaan globaalissa mittakaavassa kaiken kattavasti, edellyttää sen kaltainen systeemijattelu empaattisuutta. Ekososiaalisen ajattelun mukainen ajattelu siis kehittää paitsi yksilöiden omaa itsetietoisuutta, myös laajentaa maailmankuvaa. (Saarinen & Hämäläinen, 2010; Salonen, 2021; Keto & Foster, 2021, Keto ym., 2022; Pulkki, 2021b)

Ekososialisaation käsite kuvaa paitsi kulttuurin uudentamista kohti monilajista ymmärrystä, myös ihmisyyden kasvun mahdollistamista kohti ymmärrystä riippuvuuttamme luonnosta. Näin voisimme oppia elämään hyvää elämää planetaarisissa rajoissa. (Pulkki, Foster & Keto, 2023) Ekososialisaatio on lainannut ekofeminismistä käsitteen ihmeellistä enemmän kuin ihminen maailma⁷, *more-than-human world*. Se kuvastaa maailmaa, josta olemme riippuvaisia ja joka on olemassa ihmisestä ja ihmisen määrittelystä riippumatta. Maailman nähdään muodostuvan moninaisista ekologisista ja sosiaalisista suhteista. Ekososialisaatio ilmentää sitä, miten sosialisaatio toteutuu aina monilajisissa yhteisöissä ja lukuisten eri elämänmuotojen vastavuoroisissa suhteissa. Ekososialisaatiota tapahtuu väistämättä ilman tietoista pyrkimystä taikka kasvatuksellista tavoitetta. Ongelmana on modernin ajan ihmisen vieraantumisen tämän ilmiön havaitsemisesta. (Foster, Salonen & Sutela, 2022)

Ekososialisaation mukaan maailma kohdataan sekä ruumiillisesti, että aistein. Tässä ekososialisaatio on itse kehollista osallistumista elämään, Kedon ja Fosterin (2021) sanoin elämän verkkoon, ja sosialisaatio puolestaan on mielen kautta tapahtuvaa osallistumista yhteiskuntaan. Eli sosialisaatio kumpuaa voimakkaammin juuri vallitsevasta yhteiskunnasta, sen normeista ja tavoista, kun taas ekososialisaatio käsittää jotakin tämän ylittävää, joka koskettaa kaikkea elämää. Vaikka näin käsiteltyinä ekososialisaatio ja sosialisaatio käsitellään

⁷ tai ihmistä ihmeellisempi maailma

teoreettisesti erillään, ovat ne kuitenkin samanaikaisia ja ei-hierarkkisia prosesseja. (Keto & Foster, 2021; Keto ym., 2022) Näin käsitettynä molempia siis voidaan nähdä tarvittavan osaksi ihmisen kasvua ja kehitystä, jolloin ekososialisaatiota ei voi myöskään tapahtua ilman yhteiskuntaa ja siihen kasvamista. Eli siinä, missä ekososiaalisen sivistyksen osalta etsittiin vastausta ajan ylittämiseen ja ihmiskeskeisyydestä kokonaisvaltaisemman, empaattisemman, maailmankuvan luomiseen, nähdään ekososialisaatiossa ihmiskeskeisyys kyllä ongelmana, mutta siihen liittyvä sosialisatio ja yhteiskunta ovat kuitenkin rinnakkainen tapahtuma kestäväälle muutokselle, ekososialisaatiolle.

Ekososiaalisuus pyrkii myös vastaamaan kysymykseen, miksi emme ole irtautuneet ekokriisien tieltä. Sen mukaan pelkkä tiedon ja tietoisuuden lisääminen eivät riitä, koska osallistuminen maailmaan tapahtuu kokonaisvaltaisen kehollisuuden kautta eli myös aistien ja tunteiden kautta koemme maailman olemassaolon ja itsemme kietoutuneisuuden siihen. Vaikka siis tietoisuuden lisääminen on tärkeää, on oleellista, että sen lisäksi voimme moniaistisesti kokea elämän sellaisenaan ja havahtua tämän kautta tunteisiin, joita kohtaamiset monilajisesti kanssa synnyttävät. Nämä moniaistiset kokemukset integroituvat yhteen kriittisen tiedostamisen kanssa, jolloin ihminen alkaa tunnistaa sisäisiä pyrkimyksiään. Tämä puolestaan synnyttää halun vastuullisuuteen ja johtaa empatian piirin laajentamiseen. (Keto ym., 2022) Ekososiaalisuus siis pyrkii vastaamaan hyvin holistisen ihmiskuvan kautta aikamme kriiseihin ja rakentaa sitä kautta ekologisesti ja sosiaalisesti vastuullisempaa ja empaattisempaa olemista monilajisissa ympäristöissä. Monilajisen vuorovaikutuksen tunnistaminen sekä tunnistaminen auttavat muodostamaan ekososiaalisesti kestäviä yhteisöjä (Foster ym., 2022)

Ekososiaalisen kasvatuksen huomio kiinnittyy vuorovaikutuksen vastavuoroisuuteen. Tätä vuorovaikutusta tapahtuu erilaisten elävien olentojen välillä, joista jokainen omaa omanlaisensa aistitodellisuuden. Kyse on siis muutoksesta kasvatuksen painotuksessa, jossa aistisuuden ja tunteiden merkitys ihmisen kasvussa korostuu. Sosialisatiota ja individuaatiota tulkitaan ekososiaalisen teorian kautta. Ihmisen sosiaalinen yhteisö ymmärretään näin monilajisena, mikä edellyttää myös sen kaltaisten toimintavalmiuksien tarjoamista, että monilajinen vuorovaikutus mahdollistuu. Oleellista on tukea

kokonaisvaltaista vuorovaikutusta sekä eettisen maailmansuhteen kehittymistä, jotka puolestaan edellyttävät tietoisien, eettisesti vastuullisten, itseyden kehitystä. Tämä voi kehittyä ainoastaan toisten subjektien kanssa yhdenvertaisessa vuorovaikutuksessa. (Keto ym., 2022) Ekososiaalinen kasvatusta onkin pohjimmiltaan elämää ylläpitävää sekä sitä vaalivaa, (Keto ym., 2022; Pulkki ja Takkinen, 2022) joka näkee käytännön kasvatuksen mahdollisuudet kulttuurin uudistamisessa monilajisen ymmärryksen suuntaan.

3.3 Ekoindividuaation mukainen suhde maailmaan

Jos sosialisatiiossamme ongelmana on ihmiskeskeisyys sekä vuorovaikutuksen ongelmat, on tämän hetken individuaation ongelmana sen individualistinen, omistamiseen ja hallintaan suuntautuneisuus sekä ihmisen erillisyys luonnosta. Halutessamme muutosta sosialisatioprosessiin, tulisikin meidän muuttaa myös individuaatiota (Pulkki, 2021) ja tässä esille nousee ekoindividuaatio, jonka voi tulkita vastinpariksi ekososialisaatiolle (Pulkki, 2021b; Paavilainen, 2022).

Pulkin (2021) mukaan ekoindividuaatio tarkoittaa täydempää kollektiivisten velvoitteiden täyttymistä ja Kedon ja muiden (2022) mukaan siinä on kyse ihmisen itsetajuisuuden ja moraalisen vastuun heräämisen prosesseista, jotka voidaan nähdä myös itseytymisenä (Värri, 2004). Ekoindividuaation voisi siis nähdä käsittävän paitsi ihmisyksilön itsetietoisuuden kehittymisenä ja sen kaltaisena individuaationa, missä yksilö saavuttaa moraalisen vastuun, (Pulkki, 2021a; Keto ym., 2022) ja näin se lähestyy myös eri sivistyksen ja henkisen täysikäisyyden määritelmä (esim. Siljander, 2014), joissa on huomioitu ihmislajin lisäksi myös kokonaisvaltainen ekologinen ja ympäristöllinen näkökulma. Ekoindividuaation teorioissa moraalista ei olekaan ymmärretty ihmiskeskeisesti, vastuuna vain suhteessa toisiin ihmisiin, vaan tämä vastuun ja moraalin piiri laajenee myös koskemaan muita lajeja. Näin ekoindividuaatio on kyllä individuaatiota, joka tapahtuu ympäristössä ja muita eliöitä kunnioittavalla tavalla. (Pulkki, 2021a)

Jotta eettisen suhteen luominen toisiin, enemmän kuin ihminen maailman mukaisesti, mahdollistuisi, tulee meidän ensin omata tietoa tuosta toisesta. Eli meidän tulee olla aidosti valmiita vuorovaikuttamaan monilajisesti, oli välittyvä tieto sitten kielellistä tai ei. Ihmisen oma maailmasuhde alkaa muodostua

esiobjektiivisessä, esikielellisessä ja esireflektiivisessä tilassa. Tämän asian tunnistaminen ja hyödyntäminen on avainasemassa myös monilajiseen vuorovaikutukseen pyrittäessä. Empatiataidot auttavat tämän toteutumisessa. (Keto, 2022) Affektiivinen empatia on välitöntä ja vaivatonta. Se tapahtuu hetkessä vaatimatta pitkälistä pohdintaa. Havainto on keskeisellä sijalla ja sen varaan rakentuvat niin idea, kuin itse toiminta. Välitön, toisiin suuntautunut empatia, onkin välttämätöntä eettisen maailmasuhteen rakentumisen kannalta. Sen kautta me opimme ymmärtämään toisia paremmin, motivoitumme auttamaan ja koemme vahingoittamisen vastenmielisenä. (Aaltoja & Keto, 2017; Keto, 2022)

Vaikka empatia on ihmiselle luontaista, vaatii se herättelyä. Ekoindividuaatiota voikin tapahtua osana sellaista kasvatusta, jossa niin keskinäisriippuvaisuudet kuin vuorovaikutus eri elävien olentojen kesken ovat luonteva osa meidän oloamme maailmassa sekä itsetietoisuuttamme. Itseys näyttäytyy näin minän ja maailman kietoutumisena erottamattomina osina toisiinsa. (Pulkki, 2020; Keto, 2022) Itseys kehittyy samalla, kun yksilön on mahdollista ymmärtää minän ja sinän merkitykset, ymmärtäessään olevansa muista erillinen olento. Kietoutuneisuus ei siis ole kaiken elämän näkemistä samuudeksi (Värri, 2004; Keto ym., 2022) vaan sen kaiken moninaisuuden ja keskinäisten vuorovaikutusten verkkona, jonka osia meistä jokainen on. Minuuden ei voikaan nähdä kehittyvän ilman toisten subjektien olemassaoloa (Värri, 2004).

Vastuullisen itseyden ja ekoindividuaation kehittymisen voi nähdä kasvuna, joka sisältää ymmärryksen niin ekologisista, sosiaalisista, kuin monilajisista yhteyksistä ihmisen kehityksessä (Pulkki, 2021b) sekä olemisessa maailmassa. Ekoindividuaatiossa olennaista on ihmisen tajunnallisuuden sekä kehollisuuden kietoutuminen yhteen, kyse ei siis ole vain individualistisesta tai psykologisesta termistä. Ekoindividuaation voi nähdä jopa individualismikriittisenä käsitteenä. (Pulkki, 2021a) Kaikkiaan ekoindividuaation keskeinen sisältö keskittyy persoonan itsenäisen kehittämisen edistämiseksi ja suotuisien olosuhteiden luomiselle. Tämä persoonan itsenäinen kehittäminen osana ihmistä ihmeellisempää maailmaa sillä ihmisen itsenäisyyttä ei voi loogisesti ajatella irrallaan tästä. (Pulkki & Keto, 2022) Persoonan itsenäisen kehittymisen mahdollisuus sisältyy perustavasti siis niin individuaatioon, kuin

ekoindividuaatioonkin (Pulkki, Keto & Foster, 2023) olennaisen eron tuo otetun näkökulman laajuus. Ekoindividuaatiossa onkin keskeistä kontekstualisoida individuaatiota osaksi enemmän kuin ihminen maailmaa. Tämän avulla oppisimme ajattelemaan yksilöiden, minä ja minun haluni, sijaan itseämme osana laajempaa kokonaisuutta. (Pulkki, 2021b)

3.4 Empatian mahdollisuudet kehittää suhdettamme muihin

Empatia näyttäytyykin monin eri tavoin. Osa siitä perustuu mielikuvitukseen, päättelyyn tai muihin kognitiivisiin prosesseihin, joissa kaikissa edellytyksenä on tietoisuus. Empatia voi ilmetä myös tunteita ja kehollisuutena, jotka yhdistyvät aiemmin mainittuun esiobjektiiviseen maailmasuhteeseen vahvasti. Niissä korostuu erityisesti välitön resonaatio toisen olennon kanssa. (Keto ym., 2022) Empatia on tapamme hankkia tietoa ympäristöstämme, ymmärtää muiden tunteita, intentioita ja erilaisia sosiaalisia signaaleja. Empatian avulla myös voimme tulla paremmiksi siinä, miten toimia suhteessa toisiin. (Keto, 2022) Usein tällä empatialla ajatellaan ihmisten välistä empatiaa, mutta laajennan tässä kontekstissa empatian kokemusten merkityksellisyyden monilajiseen vuorovaikutukseen sekä luontoympäristöihin. Kun voimme kokea empatiaa muita lajeja kohtaan sekä pyrimme ymmärtämään omien tekojemme vaikutuksia näihin ja muuhun ympäristöön, moraalinen minuutemme herää kohti enemmän kuin ihmistä maailmaa kohtaan. Tämä puolestaan voisi vaikuttaa positiivisesti siihen, miten koemme oman sosiaalisuutemme ja oman sosiaalisen viitekehiksemme maailmassa. Ei vain oma lähipiiri tai valikoitu sosiaalinen ryhmittymä vaan koko ihmistä enemmän maailma. Empatian affektiiviset muodot osaltaan myös estävät meitä aiheuttamasta vahinkoa muille (Keto, 2022), mutta kokonaisuutena tavoitteena on omana moraalisubjektina toimiminen. (Värri, 2004; 2012)

Tiiviimmillään empatian kautta lähestymme muita subjekteina, emme objekteina. Eli moraalimme kumpuaa kyvystä tunnistaa subjektiutta ja nähdä myös muut olennot yksilöinä omine tarpeineen, todellisuuksineen ja mielineen. Käsitellessämme muita vain objekteina, ovat nämä itsessään merkityksettömiä resursseja, joiden arvo nousee mahdollisuudesta hyödyntää näitä osana omia tarkoituksiperiämme. Jos siis juuri empatia mahdollistaa muiden yksilöllisyyden tunnistamisen, on se silloin myös moraalin kulmakivi. (Aaltola, 2017)

Hyödyntäessämme tätä Aaltolan (2017) ajattelumallia, voimme ymmärtää miten juuri empatia voi olla avain halutessamme liittyä osaksi enemmän kuin ihminen maailmaa ja kasvaa kohti ekoindividuaatiota, joissa keskeistä on nähdä arvo moninaisuudessa ja yhteisen hyvän mukaisessa toiminnassa. Tämän kaltaista olemista on myös Värin (2012/2014/2021) moraalisubjektina toimiminen. Myös Hume (2002) filosofia korostaa, miten empatia on silta kohti muita ja siten myös jotain poikkeuksellista. Empatia onkin kyvyistämme häikäisevin mahdollistaessaan muiden kokemusmaailman ymmärtämisen, vaikka ne olisivat täysin omastamme poikkeuksellisia. (Hume, 2002; Aaltola, 2017)

Empatia luo ymmärrystä ja halua aitoon vuorovaikutukseen, missä pyritään näkemään asiat myös toisen näkökannalta. Se ei siis ole vain toisen harmin tai surun myötäelämistä vaan elämisen tapa, missä voimme tavoitella aitoa ekologista ja sosiaalista kestävyyttä sekä yhdenvertaisuutta. Se on taitoa rakentaa yhteyttä moninaisuutta arvostaen. Empatia luo tärkeän perustan eettiselle maailmasuhteelle ja sitä voidaan pitää universaalina tekijänä ihmisen sekä muun elämän välisessä suhteessa. (Keto, 2022) Kun moninaisuus nähdään arvoina, vähentää se myös monia tämän ajan syrjinnän muotoja, kuten rasismia ja seksismiä, mutta myös luonnon ja monilajisuuden itseisarvojen ohittamista. Empatia ja halun suuntaaminen voivat siis toimia siltana kohti ihmistä ihmeellisempää maailmaa ja ekoindividuaatiota. (Aaltola, 2018, Keto ym., 2022; Aaltola, 2017) Hyveisiin kasvun voidaan nähdä olevan myös niiden vähittäistä sisäistymistä niin, että ulkomaailman ja toisten huomioonottaminen haluissa, toiveissa ja pyrkimyksissä tulee luonnolliseksi osaksi omaa ajattelua. Näin siis moraalisen mielikuvituksen kehittyminen on samalla myös empatiakyvyn kehittymistä. (Väri, 2012)

Empatia auttaa myös moraalisten periaatteiden tuottamisessa ja on yhdessä tunteiden kanssa olennainen tekijä kasvaessamme kohti moraalisubjektina toimimista. Koska empatia mahdollistaa muiden kokemusten sekä näkökulmien havaitsemisen ja reflektoinnin, on sen kautta näin myös mahdollista luoda käsityksiä oikeasta ja väärästä. Näiden kautta taas on mahdollista johtaa erilaisia moraalisia periaatteita ja toimintamalleja. Näin

empatia lähestyy myös oikeudenmukaisuuden⁸ käsitettä sekä tapaamme kokea oikeudenmukaisuutta. Mitä korkeampi yksilön empatiakyky on, sen vahvemmin hän myös jäsentää asioita moraalien kautta. (Aaltola, 2017) Tämän vuoksi empatiakasvatus on olennaisen tärkeää halutessamme muuttaa nykyistä sosialisatiotamme ja elintapaamme ekososiaalisesti kestävämmäksi ja oikeudenmukaisemmaksi. Empatia siis rakentuu osaksi sosiaalisesti toivottavaa toimintaa, mutta myös ennustaa ympäristömyönteistä toimintaa sekä arvoja. (Keto, 2017)

Hume (2002) empatiamääritelmässä ydinajatuksena on, että havaintomme toisten tunnetiloista ja niiden muodostama idea siirtyvät meihin itseemme. Näin muiden tunteet muodostuvat osaksi meitä. Me siis ikään kuin resonoinne toisten tunteiden kanssa. Kyse on vahvasti kokemusten ja tunteiden jakamisesta ja siirtymisestä itseän. Tämä luo pohja affektiiviselle empatialle, joka on vähemmän tulkitsevaa. Yksilön mielikuvituksen korvaa välittömyys. Aaltola (2017) kuitenkin korostaa, ettei kyse ole identtisestä tunteesta vaan me reagoimme omalla samankaltaisella tunteella. Tämän kaltaisena empatia on välitöntä, eikä se vaadi ponnisteluja. (Aaltola, 2017; Hume, 2002) Schopenhauer (2005) lähestyy tätä ajatuksella, että tämänkaltaisen myötäeläminen on välttämätön reitti moraalisiin, koska me otamme toisen kärsimyksen vastaan ja haluamme poistaa sen. Me siis havahdumme toisen pahoinvointiin ja siihen, että sen tulisi loppua. Tämä on se hetki, jossa moraalinen tietousuus syntyy ja meistä tulee moraalisia olentoja empatian kautta. Vaikka tämän kaltaisen ajattelu saattaa olla lopulta yksinkertaistettua ja kokemusten herättämisen onnistumiset yksilöistä riippuvaisia, näen silti empatian toimivan tapana toimia osana ekososiaalista herätystä ja ymmärrystä muutoksen tarpeesta. Empatia yhdessä toivon kanssa taas pitäisi tätä herännyttä moraalitietoisuutta pystyssä ja tukisi itsekasvatusta, muutoksen jatkuvuutta.

Kaikista hyödyistään huolimatta, ei empatiaan tule kuitenkaan suhtautua kriittikittömästi tai nähden sen helppona ratkaisuna vaikeisiin ongelmiin. Empatiaa

⁸ Oikeudenmukaisuus ei ole sama, kuin lainmukaisuus tai tehokkuus. Lakeja on mahdollista säätää niin, ettei niitä koeta oikeudenmukaisiksi, tai verorahoja voidaan ohjata voitontavoittelu tai poliittisen tahdon ajamina yhteisen hyvän tai oikeudenmukaisuuden periaatteiden sijaan. Oikeudenmukaisuus liittyykin läheisesti moraalisiin eli käsitykseen siitä, mikä on oikein tai väärin. Ne eivät kuitenkaan ole synonyymeja keskenään vaan käsitys oikeudenmukaisuudesta voidaan nähdä osana moraalijärjestelmää. Näin moraalisuus on itsessään oikeudenmukaisuutta laajempi käsite. (Herne, 2018)

on pahimmillaan mahdollista käyttää myös manipulointiin sekä omien tavoitteidensa ja vallan tavoitteluun. (Aaltola, 2017) Vaikka siis korostankin empatian ja empatiakasvatuksen mahdollisuuksia, kuin myös sen merkitystä moninaisuuden arvostamisessa, tulee siihen kuten kaikkeen muuhunkin suhtautua samalla myös kriittisesti. Milloin hyvä aie kääntyy itseä vastaan? Milloin on kyse empatiasta, eikä manipulaatiosta tai sympatiasta?

Empatia on ennen kaikkea kokemusten jakamista ja myötäelämistä, mutta se ei välttämättä itsessään sisällä tunnepuolta. (Aaltola, 2017) Avoimen vuorovaikutuksen, jaettujen merkitysten sekä aktiivisen reflektion kautta empatiakin saa syvempiä muotoja ja sen aidot merkitykset mahdollistuvat. Stimuloiva empatia kehittää monipuolisesti myös moraalisen toimijuuden kriteereitä. Ensimmäinen näistä on toissuuntuneisuus eli kyky asettua toisen asemaan. Huomio on tällöin empatian kohteessa, ei sen harjoittajassa. Toinen kriteeri on avoimuus erilaisuutta kohtaan ja tässä stimuloiva empatia eroaa olennaisesti projektiivisestä. Tällöin keskitymme kuvittelemaan mitä on olla toinen yksilö, emme miltä minusta tuntuisi olla hän. Näin olemme alttiimpia huomaamaan muiden ainutkertaisuuden ja samalla ymmärtäen, etten aktuaalisesti voi olla toinen. (Aaltola, 2017; Nussbaum, 2004) Se on yhteyttä moninaisuuteen ja kuitenkin jokaisen erillisen ainutlaatuisen minuuden tunnistamista ja arvostamista.

3.5 Utopia-ajattelu kasvatuksessa

Kaikkein pelkistetyimmillään utopia viitaa johonkin parempaan eli johonkin, mitä vasten nykytilalle saadaan kontrastia. Kaikki, missä ilmenee yleisinhimillistä toivoa, voidaan nähdä utooppisena. (Lakkala, 2014) Utopioiden rakentamista voidaan lähestyä Levitaksen (2013) määrittelyn mukaan kolmesta lähtökohdasta. Näitä ovat arkkitehtuurinen tapa, ontologinen tapa sekä arkeologinen tapa. Arkkitehtuurinen tapa keskittyy yksityiskohtaiseen kuvaukseen paremmasta maailmasta, arkeologisessa utooppisista elementtejä tunnistetaan arkipäiväisistä käytännöistä ja ontologisessa näkökulmassa kuvittelemme itsemme uudelleen. Viimeisin on myös kasvatustieteellisestä lähestymistavasta tarkasteltuna kiinnostavin tulokulma.

Ontologia on itsessään filosofian osa-alue, jossa pohditaan olemisesta, millainen todellisuus perimiltään on, mikä on todellisuuden luonne. Se siis kasvatustieteellisessä kontekstissa sisältää väistämättä kysymyksiä siitä, keitä me olemme, keitä voisimme olla ja keitä meidän tulisi olla, mistä ihmisen kukoistus perimiltään muodostuu. Tässä kontekstissa utopia-ajattelu onkin mielestäni kasvatuksen perusteiden pohtimista, juuri niiden, joihin jo johdannossa viittasin. Mihin pohjaamme arvomme, mitä kohti olemme menossa ja miksi. Utopioita luomalla kehitämme kuvittelukykyämme sekä saamme muutosvoimaa rakentaa niin yksilöllistä, kuin yhteiskunnallista muutosta. Kasvatuksellisesti utopia-ajattelu on tärkeää, sillä kasvatuksen voidaan nähdä olevan aina luonteeltaan utooppista. Kasvatuksen kautta valmistamme yksilöitä maailmaan, jota ei vielä ole olemassa. (Värri, 2021) Tätä voi verrata käänteisenä myös sosialisointiin ja individuaatioon, jossa yksilöitä kasvatetaan jo olemassa olevaan yhteiskuntaan. Kun haluamme kääntää tätä ajattelua kohti ekoindividuaatiota, voimme saada uudenlaista kasvatuspohjaa juuri utopioiden kautta.

Klassiset utopiat, muun muassa More, määrittivät utopiat abstrakteiksi ideaalimalleiksi, jotka oli organisoitu rationaalisesti kokonaisvaltaisesti. Utopioissa jokaiselle yksilölle oli määritelty oma, selkeä, paikkansa. Modernit utopiat eroavatkin näistä saamalla ajallisemman ulottuvuuden. Lakkala (2014) lähestyy jaottelua utopian ja apokalypsin käsitteiden kautta, joissa hän on ottanut vaikutteita Gunnilta. Tässä jaottelussa hän täsmentää apokalypsin merkitsevän vanhan maailman tuhoa ja näin myös uuden maailman syntyä. Syntyvä maailma näyttäytyy periaatteiltaan parempana. Tämä myös johtaa ajattelemaan nykyistä maailmaa jatkuvasti kriisiytyvän perusolemuksen kautta ja näin mahdollistuu utooppisen ajattelun sijoittaminen tämän kaiken keskelle. (Lakkala, 2014) Jaottelu on mielestäni myös mielenkiintoinen suhteessa ekokriisien aikakauteen, missä voimme nähdä koko elintapamme olevan yhtä kriisiä. Voisiko aikaamme kuvata juuri tämänkaltaisen apokalypsin, jossa nykyisen elintavan täydellinen tuho mahdollistaisi paremman tulevaisuuden rakentamisen?

Utopia ja apokalypsi voidaan erottaa toisistaan siten, miten utopiaan sisältyy aina lopulta järjestyksen ylläpitoa yksilöiden vapauden kustannuksella. Näin utopiat assimiloivat poliittisen toiminnan valmiisiin pohjapiirroksiin. Utopioiden kiinnostus keskittyy tilaan ja järjestykseen, apokalyptinen lähestyminen tulkitsee

historiallista aikaa ja laittaa lopun kaikelle entiselle ollen historian toiseksi viimeinen toimi. Oleellista on huomata, ettei apokalypsi ole synonyymi maailmanlopulle. (Lakkala, 2014)

Utopia voidaan nähdä myös vastakuvana. Se on jokin ideaaliyhteiskunnan kuvaus, jonka kautta voimme tarkastella nykyhetken ongelmallisia piirteitä. (Eskelinen, Lakkala & Laakso, 2020) Tämän kautta kykenemme paremmin ymmärtämään paitsi muutoksen tarpeita ja lähtökohtia, myös itseämme ja arvojamme eli sitä, mitä kohden olemme matkalla ja sen syvempiä syitä.

Toisaalta Eskelinen ja muut (2020) nostavat utopioiden kompassimaisen luoteen. Tällöin on hyvä huomata, ettei niitä ole tarkoituskaan pyrkiä toteuttamaan sellaisenaan vaan tämä kuvittelu ja ideaalien rakentaminen toimii suunnan osoittajana siitä, mitä kohden meidän tulisi edetä. Tämän kaltaisena työkaluna utopia-ajattelu mahdollistaa omien kasvatuksellisten näkökulmien tarkastelun sekä luo joustavan polun, jonka arvojen ja ideaalien kautta edetä. Uskon sen vaativan paitsi vahvaa itsereflektiota ja oman arvopohjansa tuntemista, myös vaadetta keskittyä nykyisyyden lisäksi samalla tulevaan. Suljetussa ja valmiissa maailmassa jokainen utopia on koditon (Bloch, 1985), kasvattajien tuleekin kyetä olla ajatusten rikastuttajia, mahdollistaa uudenlainen ajattelu ja tukea sen kehitystä. Vain päiväunien ja ajattelukyvyn kautta voimme mahdollistua uudenlaisen todellisuuden rakentaminen ja myös sen toteuttaminen.

Kasvatuksen keskiössä voidaan nähdä olevan toivo, unelmat, horisontit ja utopiat – eli vaihtoehtojen näkeminen. Maailmaa muuttavan toiminnan edellytyksenä on mahdollisuuksien tiedostaminen, jossa tietoisuus yhdistyy kriittiseen ymmärrykseen toimintaympäristöstä. Ilman unelmaa, utopiaa, jostain paremmasta ei siis ole muutostakaan ja vastaavasti ilman toivoa ei ole unelmaa. Toivo on siis se voima, joka saa meidät taistelemaan paremman maailman puolesta, mutta joka voidaan nähdä myös kasvatuksellisena kysymyksenä. (Ryynänen, 2012; Freire, 2016). Freire (2016) näki uusliberalismin vastaavasti tuhoavan vaihtoehdot, utopiat ja unelmat, ja näin myös toiminnan keskeiset moottorit.

Jo tämän vuoksi tarvitsemme vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. Ja mahdollisuudet liittyvät olennaisella tavalla toivoon. Vaihtoehtojen rakentaminen vastustaa väistämättömyksiä. Näille toiminnoille rakentuvat utopiat osoittavat,

että toiminta ja ajattelu voivat muuttua aidoiksi vaihtoehdoiksi, jotka käyvät toteen. Tämän kaltaisten vaihtoehtojen näkeminen ja niiden todeksi osoittaminen voidaan nähdä avaimena arvokkaaseen elämään, mutta vaihtoehtojen merkityksen ymmärtäminen ja niiden edellytysten muodostumisen tukeminen ovat myös olennaista paitsi kasvatuksessa, myös kasvussa. (Ryynänen, 2012) Utopiateorioista on johdettu myös konkreettisia ympäristökasvatuksellisia näkemyksiä. (ks. Rajala, Pedagogy of concrete utopias)

4 YHTEISKUNNALLINEN MUUTOS

Puhun paljon gradussani kestävimmistä elintavoista ja uudenlaisesta sosialisatiosta. Siksi koen tärkeäksi määritellä, mihin ajattelu- ja teoriatraditioon nämä voisivat linkittyä tai mistä uudenlainen sosialisatio voisi ammentaa pohjaa. Muutoksen tulisi olla paitsi oikeudenmukainen, koskettaa koko yhteiskuntaa niin paikallisesti, kuin globaalisti. Tämän luvun tavoitteena onkin yhdistää kasvatustieteelliseen lähestymiseen myös yhteiskunnallista näkökantaa.

Kriisit voidaan nähdä ideologisen hegemonian murtumisen tiloina sillä ne ovat usein niitä tilanteita, joissa tehdään yhteiskunnallisia sekä poliittisia muutoksia. Tällöin tulee mahdolliseksi esittää aidosti nähdyksi tullen valtakritiikkiä, joka osoittaa vallitsevan aikakauden ongelmat sekä nostaa esille valtavirrasta olennaisesti poikkeavia visioita tulevaisuudesta. Eli esittää utopioita. Kriisit siis pakottavat ajattelemaan vaihtoehtoja, mutta antavat myös mahdollisuuden vaikuttaa uudistusten puolesta. (Lakkala, 2014) Ekokriisi näyttäytyy ihmiskunnan suurimpana kriisinä, joten ehkä myös mahdollinen muutos näyttäytyy yhtä valtaisana ja nyt on aika rakentaa siitä mieluummin utopia, kuin dystopia.

Voisiko tulevaisuudessa olla enemmän hyvinvointia, henkistä pääomaa ja sosiaalisesti kestävämpi järjestelmä? Millaiselle arvopohjalle voisimme tätä rakentaa? Entä miten? Nämä ovat kysymyksiä, jotka paitsi suuntasivat kirjoittamaan gradua juuri tästä aiheesta, ovat niitä, joihin tässä luvussa pyrin etsimään vaihtoehtoja. Lähestyn yhteiskunnan kokonaisvaltaisen arvopohjan ja sosialisatiion muuttamista utooppisen ajattelutradition kautta, joille rakennan pohjaa ekofeministisestä traditiosta. Sidon myös kokonaisuutta yhteen gradua ohjaavan toivon luomisen kautta tarkastelemalla Blochin utopian ja toivon teoriaa sekä peilaamalla sitä muuhun gradussa käsiteltyyn teoriaan.

Harvey (mm. 2010) näkee, että yhteistoiminnalliset kokeilut ja aktivismi eri muodoissa voivat toimia muutoksen mahdollistajina. Toimiminen pienissä yhteisöissä, teorioiden kokeileminen ja peilaaminen suhteessa tavoitteisiin,

mahdollistaa sen näkemisen, minkä kaltainen olemisen tila tukee halutun muutoksen saavuttamista ja miten ne ovat siirrettävissä osaksi laajempia kokonaisuuksia sekä yhteiskunnallista kehitystä. Rakennamme siis mahdollisuuksia, visioita ja normeja tässä luvussa, jotta voimme tavoitella utooppista tulevaisuutta. Elämä ekokatastrofien maailmassa vaatii radikaaleja muutoksia ja tämä taas edellyttää meiltä sopeutumiskyvyn lisäksi toimeliaisuuden ja kekseliäisyyden voimavarojen ylläpitämistä. Kyse on siis paljon muustakin, kuin vain resurssien tai elinolen turvaamisesta. (Lähde, 2013) Toivo ja tulevaisuususkko ovat välttämättömiä mielekkäälle elämälle.

4.1 Ekofeminismi toimintana ja arvomaailmana

Feminismi⁹ ei ole helposti tiivistettävissä yhteneväksi teoriaksi, eikä se ole tarkoituksenmukaistakaan. Kyse on yhteiskuntakriittisestä perinteestä, jonka painopisteet ovat vaihdelleet samalla, kun yhteiskunnat ovat kehittyneet ja muuttuneet. Kuitenkin vapauden ja tasa-arvon vaatimusten voidaan nähdä yhdistävän kaikkia feministisiä liikkeitä. Kaikissa vaaditaan ihmisille vapautta sekä yhtäläisiä oikeuksia niin kollektiivisesti ihmisille, kuin mahdollisuutena määritellä yhteiskunnallisesti ja eettisesti relevantteja eroja ja kysymyksiä. Vapaus liittyykin keskeisesti tasa-arvoon sekä oikeudenmukaisuuteen. Se löytyy niin YK:n ihmisoikeuksien julistuksesta, jossa kaikki ihmiset määritellään tasa-arvoisiksi ja vapaiksi rotuun, sukupuoleen ja väriin katsomatta, kuin Suomen perustuslaista. Feministinen tasa-arvokeskustelu voidaankin mahdollisesti kiteyttää juuri tasa-arvon, erilaisuuden, samanlaisuuden ja vapauden käsitteiden väliseen jännitteeseen ja dialogiin. (Roman-Lagerspetz, 2018)

⁹ Tänä päivänä puhutaan yhä useammin intersektionaalisesta feminismistä, joka huomioi erilaisuuden, yhteiskunnan hierarkkisuuden sekä toimijuuden teemoja laajemmalla kannalla. Intersektionaalisuus tarkoittaa huomion kiinnittämistä erilaisiin syrjinnän, marginalisaation, vähäosaisuuden sekä stigmatisaation muotoihin sekä yhteisvaikutuksiin. Intersektionaalinen feministi ottaa huomioon ihmisten elämään vaikuttavat tekijät, niiden risteämät sekä niiden saamia merkityksiä yhteiskunnassa ja toimijuudessa (Elonheimo ym., 2022; Roman-Lagerspetz, 2018) Feministisessä kontekstissa myös valta, toimijuus, identiteetti sekä toiseus ovat keskeisiä lähtökohtia. Erilaisten identiteettien ajatellaan syntyvän kielellisen ja kulttuurisen vallankäytön tuloksina, joita voidaan lähestyä myös toiseuden käsitteen kautta. Toiseus voi syntyä sukupuolen, seksuaalisuuden tai muun vastaavan varaan, jossa on olemassa syrjintää ja hiljentämistä. Feministisessä teoriatraditiossa poliittisesti perustavien asioiden, kuten identiteetti, sekä poliittisesti keskeisten konstruktoiden, esimerkiksi demokratia, nähdään rakentuvan aina joidenkin tiettyjen valtaa käyttävien toiminnan tuloksena tiettyssä ajassa, paikassa ja kielessä. (Roman-Lagerspetz, 2018)

Ekofeminismi voidaan nähdä yhtenä feminismin osa-alueena, mutta myös omana näkökulmana tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden ongelmiin¹⁰. Oleellisena tekijänä on näkökulma eläinten ja luonnon tasavertaiseen kohteluun perustuvasta vaateesta. Näissä perustana on ajatus kaikkien syrjityiksi koettujen ryhmien kohtelun välisten yhteyksien esiintuonti. Ajatellaan, että se, miten kohtelemme eläimiä sekä luontoa implikoi eri vähemmistöjen aseman kanssa – ja päinvastoin. (Aaltola, 2018) Kyse ei ole ihmisten välisten tasa-arvon ongelmien unohtamisesta tai näkemisestä vähemmän tärkeinä vaan sen ymmärtämisestä, miten sosiaaliset, yhteiskunnalliset ja ekologiset riiston ja epäoikeudenmukaisuuden muodot ovat peruuttamattomasti kietoutuneet yhteen. (mm. Adams & Gruen, 2022) Perinteinen ekofeministinen ajattelu syntyi keskustelusta naisiin ja luontoon kohdistuvien sortavien rakenteiden samankaltaisuuksista sekä argumentoitiin mekanistista maailmankuvaa vastaan. Tässä patriarkaatin nähtiin tukeutuvan retoriikkaan, missä luonto nähtiin manipuloitavana ja siten vähemmän arvokkaana. Tämä nivoutui osaksi kapitalismia, joka hyötyi myös vahvasti luonnon ja eläinten alistamisesta osaksi sen markkinamekanismeja, esimerkiksi tehotuotannon kautta. (Adams & Gruen, 2022)

Ajatus ihmisten sosiaalisuuden laatuun toisintumisesta suhteissamme muuhun elävään biodiversiteettiin onkin erittäin keskeinen. Ekofeministisen näkemyksen mukaan ekologia on ehdoton osa feminismiä ja sen mukaista toimintaa. Tästä myös juontaa näkemys kaikkien riiston muotojen yhteydestä toisiinsa. Kun ihmisten keskinäinen sekä monilajinen tuhoaminen ja sortavat vallankäytön muodot puretaan, vähentää se myös ekologista tuhoavaisuutta. (Harvester & Blenkinsop, 2010; Nhanenge, 2011) Usein tämän kaltainen tuhovoima yhdistyy nimenomaan moderniin länsimaiseen elintapaan (mm. Adams & Gruen, 2022).

Ekofeminismi on myös usein kapitalismikriittistä (Mies & Shiva, 2022), missä myös aikamme monimutkaiset valtarakenteet tiedostetaan. Oleellisin ero

¹⁰ Miesin ja Shivan (2022) teoksen alkupuheessa Ariel Salleh kuvailee ekofeminismiä ainoaksi tietämäkseen näkökannaksi, joka ottaa huomioon uusliberalistisen kapitalismin, militarismin, yritystieteen, työntekijöiden syrjäytymisen, perheväkivallan, lisääntymisteknologian, seksiturismin, lasten hyväksikäytön, jälkikolonialismin, islamfobian, ekstravisiiniin, ydinaseisiin, teollisuusjätteisiin, maan- ja vesienkäytön jakautumiseen, metsätuhoon, geneettiseen tutkimukseen, ilmastonmuutokseen sekä modernin kehityksen myyttiin.

muihin kapitalismia kritisoiviin teorioihin on huomio väkivallan sukupuolittuneisuudesta, johon tänä päivänä usein yhdistyy myös teknologian uudet mahdollisuudet. Aluksi saatamme kaikki ihastella niitä, mutta tarkempi katsanto nostaa esille niiden lisäämät väkivallan muodot niin ihmisiä, kuin luontoa kohtaan. Usein nämä kohdistuvat jo heikommassa asemassa olevia kohtaan. Esimerkiksi vaatetuotannon siirtyminen köyhiin maihin heikentää erityisesti alueiden naisten ja lasten asemaa, jotka työskentelevät tehtaissa kaikista huonoimmista olosuhteista. Samalla alueet kärsivät ilmastonmuutoksen seurauksista, joita kapitalistisen tuotannon siirtyminen näille alueille, pahentaa entisestään. (Mies & Shiva, 2022) Yhden alistetun ryhmän vapautumista ei voida saavuttaa eristyksissä vaan osana taistelua koko elämän pelastamiseksi tällä planeetalla. (Karen, 2022/1989; Mies & Shiva, 2022)

Ekofeministiset ratkaisut pyrkivät myös vaikuttamaan monitahoisesti. Päivittäiseen elämään liittyvien tekojen ja muutosten kautta vaikutetaan myös muuhun ympäristöön, elintapoihin, demokratiaan sekä vastavuoroisuuteen luonnonympäristöjen kanssa. (Karen, 2022/1989; Mies & Shiva, 2022) Tätä voidaan ajatella myös Hahnelin (2012) sekä Harvey'n (2010) teorioiden kautta, joissa kokonaisvaltaista muutosta haetaan pienemmistä normiston muutoksista, jotka lähtevät muuttamaan koko vallitsevaa elintapaa. Olennaista on se, miten saada näistä kokeiluista ja aktivismista valtavirtaa ekokriisin vaatimalla nopeudella?

Miesin ja Shivan (2022) mukaan ekofeminismissä ajatellaan, että meillä on erityinen tehtävä näinä luonnon ja ympäristön tuhoamisen aikoina puuttua tähän ja olla muutoksen voima. Tätä lähestytään meille jo tutun enemmän kuin ihminen maailman -käsitteen kautta. Ekofeminismissä pyritäänkin siis lopulta ymmärtämään terveellisempiä suhteita ihmisen ja muun ympäristön ja luonnon välillä. Tavoitteena on puolustaa huolenpitoa sekä oikeudenmukaisuutta pyrkien kumoamaan haitallisia valtasuhteita sekä niiden vaikutuksia ihmisiin, eläimiin ja planeettaan. (Waren, 1989/2022) Ekofeminismissä vaaditaan kaiken kattavaa paradigman muutosta. Emansipaation vaade kurotetaan koskemaan koko planeettaa ja sen elollista ja elotonta ympäristöä sekä tunnistetaan jatkuvan talouden vaatimuksen mahdottomuus rajallisella planeetalla. (Mies & Shiva, 2022)

Ekofeministinen traditio ei pyri antamaan universaaleja ja konkreettisia vastauksia vaan pyrkii avaamaan empatiaa, keskustelua ja ymmärrystä erilaisista elämästä ja kokemuksista. Siinä ymmärretään, miten jokainen teoritraditio syntyy osana aikansa ja kulttuurinsa tuotetta ja silloinen maailmankuva vaikuttaa vääjäämättä tuotoksiin. Tämän vuoksi hierarkkisista arvonäkemyksistä luopuminen on tärkeää – ne lisäävät väärinymmärrystä sekä hyväksikäyttöä. (Adams & Gruen, 2022) Ekofeminismi on osa myös ympäristökasvatuksen teoriaa ja voidaan näin linkittää osaltaan ekokatastrofien aikakauden kasvatuksen kysymyksiin.

4.2 Normien ja visioiden merkitys

Halutessamme luoda yhteiskunnallista muutosta, tarvitsemme jonkin päämäärän, joka on kaikille yhteinen. Tämän ei tarvitse, eikä se voi olla, tiukasti muotoiltu, mutta joitain ohjaavia ajatuksia ja normeja tulisi olla. Se lähtee paitsi tulevaisuuden visioinnista, myös sen konkreettisista askelista. (Harvey, 2010; Lakkala, 2014) Harveyn (2010) mukaan vision normien tulisi kattaa ainakin yhteiskunnalliset suhteet ja niihin sisältyvä radikaali egalitaristinen, luonnon kunnioittaminen, yhteiskunnallisten instituutioiden järjestäminen niin, että ne tukevat aidosti yhteistä etua sekä hallinnollisten proseduurien demokratisointi. Esille nostetaan myös mahdollisuuksien organisointia, työprosesseihin liittyviä tekijöitä, kuin elintapaan, sosiaalisiin suhteisiin ja ideologioihin liittyviä tekijöitä. Kaikkien tavoitteena on orientoitua yhteiseen hyvään aiemman ahneuden ja militarisoinnin sijasta.

Näin muutos näyttäytyy mielestäni myös normiston ja yhteiskunnallisen järjestyksen kautta analysoituna, vahvasti identiteettityönä. Identiteetit rakentuvat vahvasti läpi elämän ja mitä vanhemmasta ihmisestä on kyse, sen pysyvämpi tila on. Identiteetin muuttaminen vaatii joustavuutta, itsereflektiota ja itsekasvatusta, mutta myös aitoa halua siihen. Tämän vuoksi mielikuvituksella, tarinoilla ja taiteella on merkittävä tehtävä uuden identiteetin rakentamisessa (Keto, 2022). Näitä tulee käyttää taiten, rakentaen niiden kautta vetoavia visioita ja normeja, jotka sitouttavat toimintaan. Ihmiskunnan oleminen, mistä tulemme ja keitä me olemme, perustuu erilaisille narratiiveille ja tarinoille, joilla vahvistamme yhteisöllisyyttämme, yhteenkuuluvuutta. Rakentamalla tätä uudelleenlaisiksi,

tukemaan ekososiaalisen sivistyksen ihanteita, voimme tukea uudenlaisen elämäntavan rakentumista.

Kun ihminen kokee kuuluvansa maailmaan, hänellä on siellä paikka, hän myös kokee vastuuta siitä. Tämä osallisuuden kokemus (Keto, 2022) muistuttaa Hahnelin (2012) näkemystä ihmisten osallistamisesta jo nyt muutoksen prosesseihin. Toisaalta tämä näyttäytyy myös utopia-ajattelun ytimenä – kuvittelemme itsemme suhteessa muihin sellaiseen olemisen ja elämisen tilaan, missä olemme osa jotain tavoiteltavaa ilman, että tuhoamme samalla olemisemme mahdollisuuksia. Tarkennan tätä ajatteluani seuraavassa luvussa empatiasta ja narratiiveista. Kuitenkin voimme nähdä, miten identiteetit ja osallisuus voivat vaikuttaa yhdessä.

Voidaan myös ajatella, ettei ilman normeja olisi yhteiskuntaa laisinkaan. Normit määrittelevät sen, millaista elämää kuuluu viettää ja ne tarjoavat mittapuun, jonka kautta yksilöiden on mahdollista arvioida omaa toimintaansa suhteessa muihin. Näin päämäärät näyttäytyvät jo valmiiksi annettuina sellaisina asioina, jotka omassa viiteryhmissä kuuluu saavuttaa. (Jokela, 2011) Jotta voisimme saada tämän kaltaista normeihin menevää muutosta aikaiseksi, tarvitsemme jo aiemmin puhuttua päämäärää – visiota. Tässä utooppinen ajattelu tai utopian käsite näyttäytyvät hyödyllisinä.

Lakkalan (2014) mukaan utopiasta johdettu ajattelu on erityisesti tarpeen nykyisen kaltaisessa elämäntilanteessa, missä olemme ajautuneet vaihtoehtojen umpikujaan. Niin taloudelliset, kuin ekologiset kriisit osoittavat nykyisen järjestelmämme mahdottomuutta. Tämä asettaa vaateen meille ajatella vaihtoehtoisia maailmoja ja kehityshorisontteja. Näiden käsittelyyn ja yhteisen vision sekä normiston määrittelyssä utopia toimisi työkaluna. Utopiassa ei välttämättä ole kyse täydellisestä yhteiskunnasta vaan pikemminkin paremmasta, toimivammasta ja oikeudenmukaisemmasta. Se voi siis käsitteenä olla myös suhteellinen. Tällöin utopiat ovat historiallisia horisontteja valmiiden pohjapiirrosten sijaan. (Bloch, 1985)

Blochin (1986) mukaan ilman materiaalista perustaa ei ole olemassa minkäänlaista maailmanprosessin todellista ennakointia tai sen mahdollisuutta. Näin myöskään ei olisi mahdollista synnyttää mitään uutta. Utopioiden ja todellisuuden välillä näyttäytyy näin olevan dialektinen sidos. Kuitenkin juuri mahdollisuuksien alueen kautta on ihmisen mahdollista vapautua todellisuuden

ja utopioiden välisestä kytköksestä. Esimerkiksi Bauman (1976) on jalostanut tätä ajatuksena utopioiden hakevan historiasta ehtoja olemassaololleen. Hänelle utopiat näyttäytyväkin ideaalisina mahdollisuuksina. Näin utopiat vastustavat vallitsevaa yhteiskunnallista tilaa ja pyrkii etsimään sen kaltaisia todellisuuden mahdollisuuksia, jotka ovat olemassa vasta potentiaalina.¹¹ Näin utopiat siis ilmaisevat, pelkän fantasioinnin sijaan, vallitsevan todellisuuden mahdollisuuksia. (Bauman, 1976; Lakkala, 2014)

Tämän ei mielestäni tarvitse tarkoittaa sitä, että rakentamamme vaihtoehto nykyiselle elämäntavalle tarvitsisi olla kapitalismin uudelleen kirjoitus vaan ymmärrys siitä, mitä säilyttämisen arvoista meidän inhimillisessä elämässämme piilee, mitä parempaa jo nyt olemme valmiita näkemään ja mitä parempaa meissä historiallisesti on – ja näiden asioiden tiedostamisen kautta reaalisen utopian rakentamista. Levyn (1997) mukaan mitään sosiaalista muutosta ei voi olla, ilman että esitämme ensin jonkinlaista toimintaa ohjaavaa strategista visiota. Näen utopioiden juuri tähän tähtäävän.

Koska utopia ei ole mahdoton ideaali (Bloch, 1985), vaan työkalu sekä visio lopullisesta tilasta, on sen mahdollista muuttua ja elää toiminnan aikana. Kun olemme pystyneet näkemään jotain tavoiteltavaa ja konkreettista, merkityksellisen vision, on meidän mahdollista lähteä määrittelemään sen saavuttamiseksi vaadittavia askelmia. Nämä askelmat voidaan nähdä myös normiston luomisena, joiden kautta lähtee liikkeelle kokonaisvaltainen muutos. Matkan varrella aktivismi, kansalaisvaikuttaminen moninaisesti sekä toiminnan ja tavoitteiden reflektointi ovat välttämättömiä. Tämän vision ei tarvitse syntyä tyhjästä vaan koko aiempi historiamme, tietomme ja tutkimuksemme on osa utooppista ylimäärää, josta voimme ammentaa. Utooppinen ylimäärä viittaa siihen kaikkeen historialliseen ajatteluperinteeseen ja ideologiaan, joka ei ole omana aikanaan vastannut tarpeisiin sopivasti ja joka on kulkeutunut siten tulevaisuuteen ja vaikuttanut siellä sen kaltaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa, joissa näiden ajatusten on ollut mahdollista saada uusi merkitys. (Lakkala, 2014; Bloch, 1985)

Erilaiset reformit voivat auttaa kapitalismin ylittämistä, sillä ne voidaan taistella tavoiksi, jotka synnyttävät uudenlaisia tapoja, organisaatioita ja

¹¹ in potentia

instituutioita suojaten aina edellisiä ja luoden uutta voimaa taistelussa. Yksin niiden varaan ei kuitenkaan kokonaisvaltaista muutosta voida laskea. (Hahnel, 2012; Lakkala, 2014) Toisaalta kaikki tulevaisuuteen suuntautuva keskustelu on jossain määrin arvailua ja muuttuvien tekijöiden summaa. Tämän epävarmuuden vuoksi on tärkeää kyetä luomaan vaihtoehtoja sekä kirkastaa niiden reunaehtoja ja toimintaa. Lakkalan (2014) mukaan tämä mahdollistaa sen, että voimme myös valjastaa emansipatorisen voiman osaksi sosiaalisia muutoksia ja niiden strategioita vaihtoehdon toteutumiseksi. On myös huomattava, että saavutettavuuden, mahdollisuuden, rajat ovat kiinni siitä, millaisia vaihtoehtoja pidämme toimivina. Ilman toivoa, ei ole muutosta, ilman sitä ei ole mahdollisuutta ja ilman visiota ei ole mahdollisuutta – eikä myöskään mielekkyyttä. On siis tärkeä vaikuttaa omiin uskomuksiimme ja siihen, mitä me sosiaalisesti, kollektiivisesti, uskomme mahdolliseksi. Tämä jos mikä, luo toivoa ja laajentaa mahdollisuuksien kenttäämme entisestään.

4.3 Konkretia osallisuuden kautta

Toimivien vaihtoehtojen etsiminen asettaa välttämättä kysymyksen niiden käytännöllisestä saavutettavuudesta. Erilaiset teoriat kyllä tulkitsevat niitä abstrakteja periaatteita, joiden tulisi toteutua oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa, mutta ne eivät välttämättä anna suoraa vastausta sille, onko sen kaltaisten aitojen ja kestävien rakenteiden kehittäminen mahdollista niin, että ne toteutuisivat periaatteiden mukaisesti. Erilaiset teoriointit voivat kyllä selkiyttää arvojemme ja vahvistaa moraalista sitoutumistamme, mutta eivät ne suoriltaan auta uudenlaisten instituutioiden rakentumisessa. Blochin (1986) termein, on vaarana, että jäämme vain teoreettisten utopioiden tasolle. Tarvitsemme erilaisia konkreettisia strategioita, mutta niiden rakentuminen edellyttää kykyä nähdä niiden potentiaali, mahdollisuus.

Teorioiden ja keskustelun lisäksi kaipaamme siis konkretiaa. Hahnelin (2012) mukaan tämä toteutuisi parhaiten osallistamalla ihmisiä jo nyt kokeilemaan annettuja teorioita käytännössä. Se osoittaisi paitsi epäilijöille, ettei kapitalismin ylittäminen ole vain utooppinen haave vaan jotain, mitä jo nyt testataan, mutta myös tukisi ihmiskunnan henkilökohtaista, yksilöllistä, että kollektiivista sitoutumista osaksi muutosta. Se tekisi luomistamme visioista

todellisia ja auttaisi rakentamaan niitä edelleen. Me kykenisimme antamaan konkreettisia vastauksia aikamme suuriin kysymyksiin, mutta myös käytännön tason ongelmiin. Pystyisimme selvittämään, ovatko oikeudenmukaiset ja demokraattiset menetelmät tehokkaita, aidosti oikeudenmukaisia, kuluttavatko ne turhaan ihmisten aikaa tai voimavaroja? (Hahnel, 2012; Lakkala, 2014)

Yhteiskunnallisten liikkeiden sekä yhteiskuntakriittisten kansalaisjärjestöjen tarkasteleminen rinnakkain on mielekästä myös kasvatustieteellisestä näkökulmasta. Esimerkiksi Freirelle (2016) ruohonjuuritason yhteiskunnalliset liikkeet sekä yhteiskuntakriittiset kansalaisjärjestöt olivat täydellinen esimerkki niistä yhteiskunnallisista voimista, joilla oli mahdollisuuksia vaikuttaa eriarvoisuuden rakenteisiin ja muuttamaan niitä. Myös kasvatuksen ja kasvattajan on mahdollista kyseenalaistaa sitä, miten ja miksi kasvatustyötä toteutetaan, mitkä ovat sen tavoitteet ja minkälaisien sisältöjen varaan kasvatusta rakentuu. Yhteiskunnallinen tiedostaminen ja sorrettujen vapautuminen yhteiskunnallisesta sorrosta ovat osa niin kasvatusta, kuin yksilöiden omaa tehtävää. Näin kasvatuksella on mahdollista kyseenalaistaa toiminnan hierarkioita ja vallitsevia normeja korostaen oppijan omaa aktiivisuutta sekä osallisuutta. (Freire, 2016; Ryyänen, 2012). Kasvatuksen voi nähdä joko pyrkivän ratkaisemaan ekologisia kriisejämme taikka syventävän niitä vahvistamalla normistoamme ja tuhoavaa sosialisatiotamme – olemme sosialisatioparadoksin ytimessä.

Koska kaikkeen toimintaan kuitenkin kuuluu olennaisesti mahdollisuus olla toimija (Kiilakoski, 2007), on meillä erityistehtävänä huolehtia sen toteutumisesta mahdollisemman monipuolisesti. Toimijuus on yksi osallisuuden osa-alueista ja siinä on kyse yksilöiden mahdollisuuksista toteuttaa itseään. Tämä lisää merkityksellisyyden kokemuksia, jotka vaikuttavat muun muassa hyvinvointiin, elämänlaatuun sekä siihen, miten näemme itsemme ja olemisemme suhteessa muihin. (Särkelä-Kukko, 2014) Näin toimijuuden edistämisen voidaan nähdä olevan erityisen merkityksellistä halutessamme mahdollistaa aidon, syvällisen muutoksen niin yksilöissä, kuin koko maailmassa. Se voi myös osaltaan rakentaa toivoa lisätessään kompetenssin ja minäpystyvyyden kokemuksia.

Osallisuus ja toimijuus mahdollistuvatkin vasta, kun päätöksenteon valta ja vastuu jaetaan tasaisesti niiden kesken, jota päätökset koskettavat (Shier, 2010). Kuitenkin kaikkiin yhteiskunnallisiin normeihin ja rakenteisiin liittyy olennaisesti

valta sekä erilaiset osallistumisen mahdollisuudet ja haasteet. Yksilön kokemusmaailma kietoutuukin osaksi yhteiskunnallisia rakenteita sekä niihin liittyviä normeja ja odotuksia. (Thomas, 2002; Gordon, 2005) Vallan ja mahdollisuuksien huomiointi voisi näyttäytyä osallistamisena päätöksiin, yhteisenä arvioimisena, jaettuina sosiaalisina tiloina tai uudenlaisena jakamisen ja yhteisomistamisen tilana. Hahnelin (2012) näkemyksiin pohjaten se voi myös olla erilaisiin kokeiluihin moninaisen ja inklusiivisen osallistujamäärän takaamista, mutta myös matalankynnyksen mahdollisuuksia, avointa keskustelua ja arviointia, rajoitteiden huomioimista sekä yhteiskunnan infrastruktuurin tarkastelua ekososiaalisten tarpeiden ja tavoitteiden valossa. Tasa-arvoinen sekä vastavuoroinen yhteistyösuhde mahdollistaa kokemukset niin kuulluksi tulemisesta, kuin myös yhteenkuuluvuudesta. Jakamalla päätösvaltaa, yhteisö osoittaa hyväksyvänsä yksilön omana itsenään osaksi kokonaisuutta. (Nivala & Ryyänen, 2013; Shier, 2010) Tämä sitouttaa ihmisiä osaksi toimintaa ja muutoksen arvomaailmaa, mutta myös jalkauttaa tuloksia osaksi yksilöiden arkipäivää – ja luo juurikin uutta normistoa yhä kiihtyvällä tahdilla. Halutessamme siis nopeaa muutosta, ei aktiivista ja vahvaa kansalaisyhteiskuntaa tai yksilöiden osallistamista voi sivuuttaa.

On huomattava, ettei osallisuus koskaan toteudu itsestään vaan sen rakentaminen vaatii tilaa, aikaa ja toimintakulttuuria, jotka tukevat mahdollistamista. (Thomas, 2002; Gordon, 2005) Parhaimmillaan osallisuuden lisääminen voi toimia yhdistävänä tekijänä lisätessään kollektiivista vastuuta ja välittämistä muista, luoden parempia toimintamahdollisuuksia ja kestävämpää socialisaatiota. Se voi jopa toimia vastavoimana ekokriisin aikakaudelle ja psykokapitalismille (Värri, 2012; Värri, 2018). Osallisuuden, ja näin sen sisässä myös toimijuuden, tulee olla aina omaehtoista ja sitä tulee pystyä yksilöimään. Samat ratkaisut, yksittäiset menetelmät tai tilat, eivät tule koskaan toimimaan kaikille. Persoonalla, voimavaroilla, mahdollisuuksilla ja vapaaehtoisuudella on kaikilla merkittävä rooli toimijuuden toteutumisessa ja yhteisössä toimimisessa. Kuitenkin myös yhteisöt voivat vaikuttaa yksilöihin. Näin vuorovaikutuksellisuuden kautta me voimme osaltamme vaikuttaa ympäristöihin ja muuttaa niistä osallistavampia, mutta yhteisöt voivat myös vaikuttaa meihin lisäten rohkeuttamme, vahvistaen toimijuutta ja ruokkien hyvää. Vastaavasti peili toimii myös epätoivottuun suuntaan. (Särkelä-Kukko, 2014)

Pelkkä yhteisöllinen tai osallistava toiminta uskoen parempaan ei voi toteuta, jos sen pohja ei ole kunnossa, ilman ymmärrystä siitä, mihin ja miksi olemme matkalla. Muutos yhteiskunnassa, omistusmuodoissa tai tuotannossa ei sekään automaattisesti tarkoita sarronmuotojen, väkivallan tai epätasa-arvoisten rakenteiden purkamista. Koska tavoittelemme muutosta, jossa näitä ei uusinneta vain hieman eri tavoin tai rakenneta uudenlaisia sarronmuotoja (Bloch, 1985), on huomion kiinnittyminen kokonaisvaltaisuuteen sekä rakenteellisuuteen tärkeää. Osallisuus voikin lopulta toteutua vain sellaisissa yhteisöissä ja suhteissa, joissa yksilö kokee tulevansa ymmärretyksi, arvostetuksi, nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään. (Thomas, 2002; Gordon, 2005)

4.4 Utopiat ja toivo mahdollistamassa ekokriisien aikakauden muuttamista

On tärkeää tunnistaa utopioiden riippuvuus, konkreettisuus, nykyisyyden asettamista ehdoista. Teoreettisella mahdollisuudella objektilla on mahdollisuuksia, jotka eivät ole vielä realisoitavissa. Tällöin utopiat ovat vielä kuvittelun ja mielikuvituksen tasolla. Reaalinen mahdollisuus asettaa käytännöllisen suhteen tulevaisuuteen. Tällöin utopian mahdollisuus on kytkeytynyt jo osaksi historiaamme ja olemassaoloamme riittävästi ja vastaavasti eri mahdollisuuksien kerrostuneisuudet, reaaliset mahdollisuudet, ovat kiinnittyneet osaksi utopiaa. Näin tavoittelemamme utopia ei jää pelkäksi visioiksi tai teoriaksi vaan se tavoiteltavissa ja rakennettavissa. Tämä mahdollistuu näkemällä historian ja nykyisyyden potentiaalit, elementit, joista muutoksen mahdollisuus rakentuu. Utopia on yhteydessä ihmiskunnan luovien kykyjen heräämisessä ja niiden kautta tapahtuvassa reaalisoinnissa. (Bloch, 1985; Lakkala, 2014) Näin ajatellen voimme löytää rakennusmahdollisuuksia paremmalle utopialle myös nykyisestä ekokriisien aikakaudesta ja jatkuvista kriiseistä.

Blochin (1985) nojaten näemme kapitalismin osana ihmiskunnan kehityksen historiaa, joka on johtanut myös nykyiseen tilaan, mutta joka olisi mahdollista ohittaa ja rakentaa joksikin paremmaksi – utopiaksi. Keinot tähän täytyisi löytää ihmiskunnan mielikuvituksesta, kyvystä nähdä mahdolliset potentiaalit ja siihen johtavat elementit. On myös tärkeää tunnistaa utopioiden

riippuvuus, konkreettisuus, nykyisyyden asettamista ehdoista. Emme voi kuvitella maailmaa ennen ekokriisiä vaan sen jälkeen. Mahdollisuuksia ei voi luoda tyhjästä sillä olemme itse historiassa ja nykyisyydessä luoneet ne puitteet, joiden kautta meidän on vaihtoehtomme kaavailtava. Koska utopia käsitteen ajattelutradition perintö keskittyy keskustelulle siitä, millainen utooppinen päämäärä on kaikkein oikeudenmukaisin, tehokkain ja inhimillisten tarpeiden kautta viisain, emme sen ymmärtämiseksi voi myöskään sivuuttaa apokalypsin käsitettä. (Lakkala, 2014)

Käsitteenä apokalypsi ilmaisee yhteiskunnallista kriisiä, jossa on mahdollisuus käännteentekevään muutokseen. Eli vaikka vanha maailma niin, kuin me sen tunnemme, loppuu, syntyy apokalypsin kautta jotain uutta. Nykyinen todellisuus tuhoutuu, mutta voimme myös rakentaa jotain uutta. Tätä voidaan lähestyä myös vallankumouksen (Lakkala, 2014) kautta, joka niin ikään näyttäytyy yhteiskunnallisten kriisitilanteiden synnyttämänä mahdollisuuksien ajamina muutoksina. Tällöin aiemmin mahdottomilta näyttäneet tulevaisuudet tulevatkin mahdollisiksi. Vallankumous kuvaakin erilaisten ihmisryhmittymien, kuten sivilisaatioiden tai valtioiden, kokonaisvaltaista siirtymää toiselle aikakaudelle. (Lakkala, 2014) Koska elämme ekokriisien aikakautta, elämme suurien kriisien ja täten myös suurten muutosten ja epävarmuuksien aikaa.

Aktiivisen toivon merkitys korostuu tilanteissa, joissa rakennamme uudenlaista todellisuutta. Tällöin toivoa ikään kuin eletään todeksi eli ihmisen oma aktiivisuus, ne olemisen tavat ja teot, joita valitsemme eri tilanteissa muuttaaksemme maailmaa, ovat osa toivon rakentamista. (Macy & Johnstone, 2014; Pihkala, 2017) Toivoa ei omisteta, vaan se eletään todeksi. Näin toivosta tulee jotakin yhteistä ja jaettua, joka osaltaan ruokkii taas lisää toivoa. Näin voimme saada toivosta ja sen mukaisesta toiminnasta itseään vahvistavan kierteen. Tämä muistuttaa esimerkiksi Kedon (2022) ajatuksia empatiasta ja sen vaikutuksia omaan olemiseemme, mutta myös esimerkiksi Hahnelin (2012) osallisuuden merkitystä. Jatkojalostan tätä ajatuksena, miten tämän kaltainen työskentely uudenlaisen elintavan parissa voi ohjata meitä kohti jaettua ekoindividuaatiota ja enemmän kuin ihminen maailmaa.

Toivoa voidaan lähestyä erilaisten toivokäsitysten mukaan. Ne eivät sulje toisiaan pois vaan ihmisen käytöksessä voi ilmetä useampaa erilaista toivon muotoa – mikä lienee myös ekokriisien aikana tarpeellista. Päätäväinen toivo

kumpuaa sinnikkyudesta ja aktiivisesta rakentamisesta. Se muuttaa toivojaa itseäänkin. (Pihkala, 2017) Koska kyse ei ole vain ympäristön ja sen toimintamekanismien muuttamisesta vaan myös itsestä muutoksen kohteena, on tässä mielestäni kyse siitä toivon muodosta, jossa kaikkein aktiivisemmin muutetaan koko sosialisaatiotamme. Koska toivojalta vaaditaan enemmän, on hänen myös Pihkalan (2017) mukaan mahdollista saavuttaa enemmän. Myös utooppisella toivolla on kuitenkin tärkeä rooli tässä muutoksessa. Se on luonteeltaan yhteisöllistä. Utooppista toivoa jaetaan yhteisön jäsenien kesken ja tällöin jo tavoitteena on yhteiskunnallinen muutos. Keskeistä utooppisessa toivossa on ajatus siitä, että meidän tulisi ihmiskuntana kollektiivisesti muokata tulevaisuutta ja vaikuttaa sen kulkuun. (Pihkala, 2017) Toisaalta itse näen, että tarvitsemme tämän rinnalla myös radikaalia ja vallankumouksellista toivoa. Näiden kautta saamme myös epätoivoisissa tilanteissa merkityksellisyyttä teoillemme ja näemme teoillamme olevan merkityksellisyyttä, utooppista voimaa.

Toivon löytäminen ja sen ylläpitäminen vaatiikin taitoa, kykyä nähdä myös hyvää pahan tapahtuessa. Tämä mahdollistaa toivon lähteiden ja merkityksellisten kokemusten tunnistamisen. (Pihkala, 2017) Toivon voikin lopulta nähdä kertomuksena monimutkaisuuksista ja epävarmuuksista, joihin sisällytämme avoimia mahdollisuuksia (Solnit, 2016). Ja nämä avoimet mahdollisuudet ovat niitä hetkiä, joista rakennamme utopioita ja uudenlaista olemisen tapaa. Toivon, tai utopian, ei tarvitse tai kuulu olla ajatusta siitä, miten kaikki muuttuu vain paremmaksi, eikä mitään negatiivista, haitallista tai epäoikeudenmukaisuutta tulee enää olemaan. (Solnit, 2016) Tämän kaltainen ajattelu olisi jopa naivia ja todennäköisesti kaventaisi omaa todellisuuttamme sekä lopulta myös toimintavalmiuksiamme siellä. On eri asia rakentaa realistista utopiaa ja ennakoida sen mahdollisia kriisipisteitä ja luoda perustaa aidosti oikeudenmukaisille periaatteille samalla ymmärtäen, että niin kauan, kuin on ihmisiä ja yhteisöjä, on myös valta-asetelmia ja epätasa-arvoisuutta. Tarvitsemme siis toivon ja utopioiden kanssa työskennellessämme myös kriittistä ajattelua sekä ymmärrystä itsestämme ja maailmasta.

4.5 Empatia ja narratiivit rakentamassa syvällistä muutosta

Empatian kautta on mahdollista rakentaa yhteisymmärrystä ja jaettua kokemuksellisuutta, yhteenkuuluvuutta, niin yksilöiden kuin ryhmien kesken. (Aaltola, 2017) Näin empatia näyttäytyy keskeisenä työvälineenä rakentaessamme sen kaltaista olemisen tilaa, missä pyrimme jo lähtökohtaisesti toimimaan oikeudenmukaisesti sekä kohtuullisuutta kunnioittaen. Kuvittelu ja mielikuvitus puolestaan ovat yksi tärkeimmistä kyvyistämme. Se saa meidät uskomaan asioihin, joita ei ole olemassa oman mielikuvituksemme ulkopuolella, mutta myös vahvistaa jo olemassa olevia todellisuuksia. Tämä kuvittelukyky rakentaa yhteisiä konstruktioita ja ilman näitä emme kykenisi sen kaltaiseen laajaan yhteistyöhön, joka voidaan nähdä nykyihmiselle tyypillisenä. Kuvittelukyky on myös empatian kehittymisen kannalta olennaista. (Nussbaum, 2004; Keto, 2017)

Narratiivit ja taide ovatkin tehokkaita tapoja harjoittaa ja kehittää empatiaa (mm. Aaltola, 2017), mutta toisaalta on myös huomattava, että me luomme sanoilla todellisuutta. Valitsemamme sanat luovat mielleyhtymiä ja rakentavat mielikuviamme eli sitä, millaisena asiat meille näyttävät. (Keto, 2022) Jos siis keskitymme ekokriisin ratkaisuihin puhuttaessa luopumispuheeseen ja negatiivisiin kognitioihin, vahvistamme toivottomuutta. Halutessamme rakentaa uskoa parempaan, tulee meidän aktiivisesti myös valita sen kaltaisia käsitteitä ja kuvailevia termejä, jotka tukevat tämän kaltaisen todellisuuden muodostumista sekä tukevat muutoksen tunnistamista ja nimeämistä. (Keto ym., 2022)

Empatiaa on myös mahdollista sekä sytyttää, että sammuttaa eli voimme kehittää kykyämme kokea empatiaa sekä jalostaa niitä muotoja, joiden kautta empatiaa koemme (Aaltola, 2017). Tämän tiedon kautta voimme ymmärtää sen, miten empatia voi tukea ekososiaalisuuden kehitystä sekä kasvua ekoindividuaatioon. Voimme ymmärtää empatiaa myös sosialisatiion ja normien muuttamisen näkökulmasta, sillä empatia on myös yhteiskunnallista. (Keto, 2022; Aaltola, 2017) Ihmisen käyttäytymiseen vaikuttavat ympäristön syöttämät motiivit ohjaten meitä jotakin kohti tai siitä pois. Tätä voi näkemykseni mukaan lähestyä myös sen kautta, mitä ymmärrämme sosialisatiosta sekä normeista. Jos siis haluamme rakentaa empaattisempaa yhteiskuntaa, tulee meidän lisätä niitä motiiveja, jotka ohjaavat ihmistä kohti empatiaa ja sen mukaista toimintaa.

Vastaavasti meidän tulisi myös ohjata tätä normistoa kohti sen mukaista toimintaa, joka vähentää tuhoavia elintapoja ja sen muotoja arjessa. (Keto, 2017)

Tämä myös luo ymmärrystä teorialason empatian moninaisuudesta suhteessa siihen, miten arkipuheessa käsittelemme empatiaa. Kyse ei ole vain empaattisista tunteista toisia kohtaan ja sen mukaisesta halusta auttaa tai toimia paremmin vaan syvällisestä kyvystä lähestyä moninaisia vuorovaikutussuhteita tunteiden ja järjen yhteistyöllä, joka muuttaa kokonaisvaltaisesti omaa ymmärrystä itsestä ja suhteestaan muuhun maailmaan – suuntaakin syvällisemmillään enemmän kuin ihminen maailmaan. Samoin pelkästään yksittäisten yksilöiden kasvu empaattisuuden suhteen ei ole riittävää vaan tarvitsemme juuri ihmiskunnan, erityisesti länsimaiden, kollektiivista kasvua tätä kohden. Ihmiset pyrkivät pitkälti toimimaan siten, kuin heiltä odotetaan ja miten odotamme muiden toimivan (Keto, 2017). Jos oletamme muilta itsekkyyttä, ylikulutusta ja jatkuvaa haluamista jotain kohti, toimimme siis itsekkin näin. Jos odotamme muilta prososiaalisuutta, yhteisen hyvän ja edun mukaista toimintaa, toteutamme tätä itsekkin.

Myös tässä voimme nähdä normien ja sosialisointin voiman kollektiivisessa käytöksessämme ja todellisuudessamme. Aaltola (2017) nostaa esille myös esimerkiksi narratiivien, tarinoiden ja taiteen mahdollisuudet toimia tämän kaltaisena empatian ja moraalin herätyskeinona. Näitä ajatuksia toistetaan useissa ekososiaalisissa teorioissa (mm. Salonen, 2012). Toistuva harjoittelu vaikuttaa aivoihin, (Keto, 2017) joten kuluttamalla ja tuottamalla taiteella, medialla ja kuvastolla, sillä miten puhumme asioista toistuvissa yhteyksissä, on kaikella merkityksensä. Utopioiden rakentumisessa on myös kyse uudenlaisen narratiivin luomisesta yksin ja yhdessä. Siinä me hyödynnämme jo olemassa olevaa tietoa itsestämme ja historiastamme, utooppista pääomaa, kuvitellaksemme jotain uutta ja tavoiteltavaa. (Bloch, 1985)

Yksinkertaisimmillaan tämä kuvitelma on mielikuva, mutta koen sen muuttuvan todellisemmaksi sanoittamalla, jakamalla ja kokemuksilla. Rakentamalla sille syvyyttä olemassa olevasta tutkimuksesta, aiemmista kokemuksista ja jaetuista todellisuuksista. Yhdessä voimme luoda uudenlaista narratiivia tulevaisuudestamme, sekä nykyisyydestä, ja näin laajentaa mahdollisuuksien horisonttia kohti ekososiaalisesti kestävämpää ja oikeudenmukaisempaa olemista. Ihmisen luontoon vaikuttaa kuva hänestä

itsestään ja sen mukaiseen toimintaan. Meistä siis tulee se, joka uskomme olevamme. (Heschel, 1965) Sosialisatiion muutos voi muuttaa tätä kuvaa, mutta tarvitsemme tähän välineitä ja valtaisaan ajattelutavan muutosta, joka muuttaa meitä kollektiivisesti.

Osallistamalla yksilöitä toteuttamaan utopian normeja ja ensimmäisiä askelia (Hahnel, 2012) voimme hyödyntää moninaisesti taidetta, narratiiveja ja yhteisöllisiä tiloja. Olisi jopa kiinnostavaa lähestyä tätä esimerkiksi yhteisöllisten kaupunkitilojen, vallattujen talojen ja muiden ruohonjuuritason aktivistitoimien kautta, joissa yhteisölliset toimintamuodot korostuvat rikkoen vallalla olevia normeja yksityisestä ja maksullisista yhteisistä tiloista. Onko pian esimerkiksi kaupunkikulttuureissa kirjastojen lisäksi tiloja, joissa viettää aikaa ilman, että maksat oikeudestasi olla paikalla?

Yhdistämällä tähän toimintaan empatiakokemusten jakamisen ja vahvistumisen, voimme vaikuttaa myös yhteiseen sosialisatiioomme. Alamme muuttaa vallitsevaa todellisuutta ja elämisen tapoja. Tavoitteena on, ettemme enää halua toteuttaa sen kaltaista elintapaa, joka aiheuttaa tuhoa ja lisää pahoinvointia kokemalle yhteisöllemme – joka ekoindividuaation periaatteiden mukaisesti laajenee koskemaan enemmän kuin ihminen maailmaa. Näin moraalien perusta voidaan nähdä luonteeltaan olevan kollektiivinen ja jaettu, ei vain yksilöllistä. Moraali onkin perusolemukseltaan sosiaalista ja perustuu ihmiskunnan jaettuun sosiaaliseen historiaan (Keto, 2017). Näin suhteemme muuhun maailmaan, narratiivimme paikkaamme tässä maailmassa, voi muuttua uudelleenlaiseksi suureksi kertomukseksi (Keto, 2022), jossa yksilöiden sijasta yhteisöllisyys, monilajisuus ja empatia ovat keskiössä.

4.6 Toivon suhde haluun ja muutokseen

Voimme nähdä, miten toivo on ehdottoman tärkeä osatekijä, jotta todella olisimme valmiita muutokseen. Jotta toimisimme ja sisäinen motivaatio ajaisi meitä kohti kestävämpää elämää. Mutta ajatus siitä, mistä luovun, mitä menetän, mitä en enää voi saavuttaa, on tehokas sammuttamaan tämän tahdon. Haluamisen ja toivon suhde näyttäytyy näin todella vaikeana. Kapitalismi ja sen mukainen sosialisatio ovat saaneet sisäsyntyisen halumme toimimaan tehokkaasti niin itseämme, kuin koko planeettaa vastaan. (ks. esim. Jurvakainen,

2022; Värrä, 2012; Värrä, 2014) Voisiko halun kääntääkin palvelemaan parempaa tarkoitusta? Valjastaa sen energian osaksi tätä valtaisaa muutosta? Puhuessamme koko olemistamme, sosialisatiotamme ja elintapojamme, yhteiskunnan perusrakenteita, koskettavaa muutosta, on Värin (2014) mukaan halun kultivointi välttämätöntä. Tämän kautta voimme luoda edellytyksiä ekologiselle vastuuntunnolle.

Halu voidaan nähdä koko elämänvoimanamme, eroksena, joka ilmenee suuntautumisenamme kohti maailmaa. Koska ruumis on haluava olento, haluaa se myös yhteyteen muiden kanssa. Kuitenkin halussa ei ole kyse vieteistä, joten se ei myöskään ole palautettavissa pelkästään biologiaan. Kyse on syvemmälle minuuteen menevästä teemasta, ontologisesta kysymyksestä, jossa halu ilmentää aktiivisuutta. (Merleau-Ponty, 1986) Halu tulisi siis ensin ymmärtää ontologisena tosiasiana. Tällöin elämänmuodon muutoksen vaateessa ei ole kysymys vain yksilöiden syyllistämisen ja muuttamisesta, vaan halun kultivoinnissa on kyse laajasta sosiokulttuurisesta, poliittisesta sekä pedagogisesta muutoksesta. Tällöin meidän tulee myös ymmärtää, miten pedagogiikan, tai kasvatuksen, perustehtävät ovat kietoutuneet yksilöiden sisäiseen rakenteeseen sekä yhteiskunnan ideologisten rakenteiden ympärille. (Värrä, 2014)

Lakkala (2014) pohtii utopioiden sekä toivomisen ja himon suhdetta Blochin (1985) teorian kautta. Hänen mukaansa toivominen on himoa moniulotteisempi ilmiö jo sisältönsä ekstensiivisyyden vuoksi. Kun ihminen toivoo, muodostaa hän halun synnyttämän idean tajuntaan. Himo puolestaan on aikaisempi ilmiö. Toivoessaan ihminen luo kuvan jostain paremmasta ja nämä halun kohteet projisoidaan toimintaa eteenpäin kuljettavaksi motivaatioksi. Toive säilyy, vaikkei tahdolla olisikaan mahdollisuuksia muuttaa asioita. Blochin (1985) toive siis viittaa nykytilan ylläpitämiseen, jolloin toiveen kohde pysyy tyydyttämättömänä ja näin mikään jo olemassa oleva ei voi antaa sille täyttymystä. Pelkkä halu ja siihen liittyvä vietti itsessään pitävät vain kiinni siitä, mitä jo on. Tässä on mielestäni paljon samaa, mitä monissa haluteorioissa, joita on kasvatustieteellisessä tutkimuksessa hyödynnetty viime vuosina. Esimerkiksi Värrä (2014, 2021, 2012) pohjaa omia ajatuksiaan Lacanin ja Merleau-Pontyn teorioille halusta.

Kuitenkin Bloch (1985) näkee psykoanalyttisessä teoriassa ongelmana halun ja nälän jättämisen ihmistä motivoivien ongelmien ulkopuolelle. Blochin

teoriassa nälkä näyttäytyy itsesäilytyksen viettinä ja on näin myös olemukseltaan osa kaikkein syvintä viettiä meistä kaikista. Koska pelkkä toivominen ei voi johtaa kylläisyyteen, näyttäytyy nälkä kaipuun ja kylläisyyden toivomisen lisäksi myös tahtona ja toimintana. Toiveet voivatkin myös suunnata kohti sitä, mitä tulisi tehdä. Tällöin tahto näyttäytyy yhä tietoisempänä ja rationaalisempänä keinojen laskelmointina, jotka suuntautuvat tulevaisuuden päämäärään. Eli vaikka jokin päämäärä onkin saavutettu ja syntyy uusi päämäärä, ei se inhimillisen historian näkökannalta ole automaattisesti hyvä tai huono. Nälän kautta pyrimme saavuttamaan aina jotain parempaa ja samalla kiellämme huonon nykyhetkessä. Tämä osaltaan synnyttää vallankumouksen intressin. Intressi suuntautuu kohti puutetta voimana, joka pyrkii leviämään. Tässä on kyse vallankumouksellisesta voimasta. Se on vastakohta itsesäilytykselle ja toteutuakseen se vaatii ennakolta laaditun suunnitelman. Ja juuri tämä suunnitelma on se voimavara, joka suuntaa meitä eteenpäin kohti utopiaa. (Bloch, 1985)

Blochin (1985) filosofiassa toivo osoittaa aina eteenpäin. Nälän kautta tavoittelemme jotain puuttuvaa, synnyttämme haluja, mutta myös toivoa. Tämä toivo puolestaan mahdollistaa utooppisen teorion sekä luo mahdollisuuksia luoda realistisesti jotain uutta, sellaista, mitä ei vielä ole ollut. Voimana toimii toivo ja lopputuloksena on realisoitu utopia. Tämä utopia ei voi muodostua kuitenkaan sellaiselle pohjalle, missä toivomisen kohde on täydellisen mahdotonta. Toivo siis myös konkretisoi todellisuuden tulevaisuuteen kohdistuvia tendenssejä, ja todellisuuden sisältämät mahdollisuudet vaativat inhimillistä aktiivisuutta. Lakkala (2014) tulkitsee tämän niin, että utopioiden olemus on siinä, miten niiden luoma tulevaisuus on todellisuutta jo tänään. Tulevaisuuden olemus on ei-vielä tilassa, mahdollisuutena, mutta yhtä kaikki olemassa olevana.

Tämän tulkinnan kautta voimme ajatella, että toivon kautta halua (nälkää) voidaan johtaa muutoksen vetovoimaksi. Se näyttäytyy muutosvoiman ja elinvoiman yhdistelmänä, missä hyödynnämme kykyämme mielikuvitukseen ja suunnitteluun yhdessä halun kanssa ja lähdemme rakentamaan realistisia utopioita. Toivo ja ekososiaalisesti suunnattu halu voivat yhdessä palvella muutosta kohti ekososiaalisesti kestävämpää tulevaisuutta ja sosialisaatiota – mutta ei pidä vajota uskomaan muutoksen olevan helppoa tai voivan rakentua pelkästään haluamiselle. Toivon tulee muodostua syvemmistä kokonaisuuksista.

McGowan (2016) on esittänyt väitteen, miten kapitalismikritiikin tulisi irrottautua paremman tulevaisuuden lupauksesta sillä näin se itsessään jatkaa samaa tyytymättömyyden ja haluamisen kehää. Tässä yhteydessä haluankin korostaa, että tulkintani toivosta ja paremman tulevaisuuden etsimisestä perustuu näissä teorioissa ajatukselle ihmisen tarpeesta etsiä yhteyksiä, tutkia ja kehittää ympäristöään ja tämän luontaisen vietin suuntaamisesta kohti sen kaltaisia olemisen tapoja, jotka suuntaavat meitä enemmän kuin ihminen maailmaan. En halua luvata, että ekokriisin aikakauden jälkeen koittaa täydellisyyden aikakausi vaan herätellä rakentamaan sen kaltaisia utopioita, jotka saavat meidät kollektiivisesti toimimaan ja voittamaan vaihtoehdottomuuksien harhan. Voisiko halun kultivoituminen muuttua tarpeeksi toteuttaa kestävämpiä elintapoja? Luoda prososiaalista arvopohjaa ja pyrkiä hidastamaan ja luomaan planeetan kantokyvyn kaltaista elintapaa? Muuttaa individualistinen ja konsumeristinen jatkuva uuden haluaminen muihin ja maailmaan suuntautuneeksi uteliaisuudeksi ja vuorovaikutukseksi? Kasvatuksellisen etiikan näkökulmasta mielihyvän kultivointi on ensisijaisesti moraalisen mielihyvän kehitystä – ei kaiken mieluisan kieltämistä. Tulevaisuuden visioinnin sekä kapitalismin ohittamisen kannalta ero on merkityksellinen. Tämän kaltainen ajattelu on toivoa luovaa ja rakentavaa ajattelua, jossa kuitenkin keskiössä on minun ja minun halujeni sijaan kyky kokonaisvaltaisempaan ymmärrykseen.

5 KASVATUS EKOKRIISIN AIKAKAUDELLA

Žižek (1994) on todennut, että meidän on paljon helpompi kuvitella katastrofinen maailmanloppu, kuin vaihtoehto kapitalismille. Meillä ei ole kuvaa, visiota, siitä, millaista kapitalistista irtautunut ja ympäristön hyvinvoinnista vastuun kantava hyvinvointivaltio voisi näyttää. Vaihtoehdoton umpikuja, kasvulukko, on johtanut tilanteeseen missä jatkamme kuten ennen, vaikka monet järkisyyt ja tutkimustulokset vaativat ehdotonta muutosta. (Joutsenvirta ym., 2016; Lakkala, 2014) Ongelmaa syventää psykokapitalismi ja sosialisatioprosessimme, joka vahvistaa nykyisen elintapamme jatkuvuutta (Värri, 2012). Voidaan jopa nähdä, että erilaiset maailmanlopun pelot heijastelevat voimattomuuttamme kapitalismin ja sen synnyttämän ekokriisin edessä.

Voimme nähdä nykyisen kapitalistisen ja kulutuskeskeisen elämäntapamme perittynä tilanteena. Painolastina, jonka kautta meidän tulee tarkastella niitä mahdollisuuksia, sosialisatiota ja resursseja, joiden puitteissa meidän tulisi ratkaista ekokatastrofien ajan ekologiset ja sosiaaliset haasteet. (Lähde, 2013) Meidän tulee kuitenkin rakentaa myös tulevaisuutta, jonka kautta löytää näihin monimutkaisiin ja toisiinsa kietoutuneisiin ongelmiin kestävämpää ontologiaa.

Tässä luvussa pyrin itse kuvittelemaan, eli luomaan utopioita siitä, millaista ekokriisin aikakauden ylittävä kasvatus olisi sekä millainen on muutoksen mahdollistavan toivon anatomia. Hyödynnän analyysissa aiempaa teoriataustani suhteessa kasvatuksellisiin kysymyksiin. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni keskittyi kasvatukseen ekokriisin aikakaudella. Toinen ja kolmas tutkimuskysymykseni puolestaan lähestyvät toivoa ja sitä, voisiko se yhdessä kasvatuksen kanssa vaikuttaa tiedon ja toiminnan väliseen epäsuhtaan. Meillä on valtavasti tietoa tuhoavista elintavoistamme, kuin siitä, mitä meidän tulisi tehdä. Kuitenkaan emme toimi tai tee tarvittavia muutoksia olemisessamme.

Vaikka tieto saakin aina osan yksilöistä liikkeelle, kaipaa useampi jotain konkreettisempaa, mihin tarttua. (esim. Von Wright, 1996; Jokela, 2011) Tätä voidaan lähestyä myös kasvatustieteen kautta. Siinäkin ympäristötietoisuuden ja ympäristömyönteisyyden ei nähdä automaattisesti korreloivan keskenään. Saatamme olla valmiita muuttamaan käytöstämme ympäristömyönteisemmäksi, mutta emme kuitenkaan harjoita näitä taitoja. Osaltaan mukavuus ja (ratkaisujen) sopivuus saattavat selittää tätä, mutta kyse on paljon laajemmasta kasvatuksellisesta ja yhteiskunnallisesta ongelmasta. (Kollmuss & Agyeman, 2002)

Miten siis saada sekä omat sisäiset valmiutemme ja halumme, että ulkoiset, yhteiskunnalliset ja rakenteelliset, tekijät puoltamaan sellaista toimintaa, joka tukisi ekokatastrofin aikakauden haasteiden ratkaisemista? Pohdin sitä, voisiko toivo mahdollistaa pidempikestoisen ja kokonaisvaltaisemman muutoksen ja jos voisi, miten ja miksi. Pyrin sitomaan aiempaa teoriaani yhteen erityisesti kasvatustieteen näkökulmasta sekä etsimään vastauksia siihen, voiko toivo toimia muutoksen katalyyttinä ja mikä on meidän, kasvattajien, merkitys. Tämän viimeisen teorialuvun pääpaino onkin kasvatuksellisissa kysymyksissä ja teorian yhteen punomisessa juuri kasvatusteoreettisessa kontekstissa.

Koska ekofeminismi, ekososiaaliset teoriat sekä ekoindividuaatio ovat vahvasti toisiinsa kiinnittyneitä, tulen tässä osuudessa graduani viittaamaan näiden teorioiden kokonaisuuteen ekososiaalisuuden kautta. Se itsessään on moninaisten ekososiaalisten teorioiden ja suuntausten kattotermi, joiden olen todennut sisältävän paljon yhtäläisyyksiä ekofeminismin kanssa. Teen tämän voidakseni puhua mahdollisimman selkeästi ja yhdellä termillä haastavista kokonaisuuksista. Toivon tämän rajauksen ja määrittelyn tukevan omien pohdintojeni ymmärtämistä sekä kokonaisuuden hahmottamista.

5.1 Kasvatustieteen merkitys ja muuttaminen

Aikamme kasvatustietoisuuden hämäryys, hyöty- ja kilpailuajattelun määrittelevyys kasvatuksen kentällä sekä moraalisten näkökenttien kapeneminen ovat Värriin (2012) mukaan johtaneet ontologisten virhepäätelmien kehään. Kasvatuksen kenttä osaltaan tukee eriarvoistumista, syrjäytymistä ja vihaa. Vaaditaankin kasvatustietoisuuden selkiyttämistä sekä syventämistä.

Onkin pyrittävä tietoisesti vaikuttamaan kasvatuksen yhteiskunnallisen arvonäkökulman kehitykselle niin, että ymmärrys kasvatuksen yhteydestä ekokriiseihin ja elämisen ekologisiin perusehtoihin selkiytyy. (Värri, 2012)

Kasvatus on aina tekemisissä itseyden kehityksen sekä ihmisten maailmaan tulemisen kanssa. Nämä ovat aina ainutlaatuisia. Filosofisesti nähtynä kasvatuksen ihanteena ja päämääränä voidaan yksinkertaisimmillaan pitää ihmisenä tulemista. Kasvatuksen perustana voidaan ajatella olevan auttamisvastuu, jonka ulottuvuuksia ovat elämänehtojen turvaaminen, että maailmaan orientoituminen. Eli välitön auttamisvastuu sekä ontologisesti yhteisöllinen ulottuvuus. (Värri, 2005; 2018; Siljander, 2014) Kasvatuksella onkin hyvin erityislaatuinen praxis osana muuta yhteiskuntaa ja suhteessa sen osajärjestelmiin ja instituutioihin. Se on samalla autonomista, että kaikki yhteiskunnan tasot, kerrokset ja yksilöt läpäisevää. (Värri, 2012) Institutionaalisen kasvatuksen lisäksi kasvatusta tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa, sekä itsekasvatuksena, jokaisessa perheessä. Tässä piilee valtavasti voimaa ja mahdollisuuksia.

Voimme nähdä, miten ekokriisin ajan haasteet ja globaalit epäoikeudenmukaisuudet leimaavat jokaisen yksilön kasvuympäristöjä. Värriin (2021) mukaan kasvatuksen tehtävänä on rakentaa luottamusta sekä toivoa elämään. Erityisesti sen arvoon ja merkityksellisyyteen. Voidaksemme hahmottaa kasvatuksien päämääriä, on meillä oltava käsitys ihmisyydestä ja ihmisestä sekä siitä, mikä on mielestämme arvokasta kasvatuksessa ja miksi. Eli siis millainen on arvokas ihmiselämä. Jokainen sukupolvi osaltaan osallistuu tämän ihmisyyden ongelman määrittelemiseen ja siten tulkitsee omaa sekä kollektiivista suhdetta kasvatuksen itseisarvoihin. Voimme kuitenkin todeta olevamme tilanteessa, missä tarjolla on lukuisia erilaisia vaihtoehtoja, mutta kasvatuksen merkitysnäkökenttä sekä se traditio, mihin sitoutua ja jonka kautta suuntautua tulevaan, on epäselvä. Voidaan ajatella, että niin kasvatuksen moraalinen näkökenttä, kuin kasvatustietoisuutemme ovat hämäriä (Värri, 2014) eli toteutamme heikkoa kasvatusajattelua.

Kasvattajien tulisi tiedostaa omat arvonsa ja ne lähtökohdat, ihmis- ja maailmankuva, joihin hän omaa kasvatustyötään perustaa. Kasvatusta on perinteisesti lähestytty sivistystehtävän kautta (mm. Siljander, 2014) ja sen kautta on pyritty vastaamaan eri aikoina ajankohtaisiin sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin

haasteisiin (Biesta, 2020). Ei siis ole perusteetonta väittää, että ekokriisit vaativat myös uudenlaista sivistyspohjaa ja sen rakentamista osana kasvatusajatteluamme. Ekososiaalisen sivistyksen, tai ekososiaalisuus yleensä, ei ole tästä poikkeus (Pulkki & Takkinen, 2022) sillä siinä on kyse elämän keskinäisriippuvuuksien havaitsemista, miten kaikki ihmistoiminta on kietoutunut talouden, ekologian ja sosiaalisen kanssa tiiviisti yhteen. Tämän ymmärtäminen mahdollistaa vastuullisen toiminnan eli oman toiminnan arvioinnin ja globaalien vaikutusten kytkösten tiedostamisen. (Salonen & Bardy, 2015) Tämän ottaminen kasvatusajattelun keskiöön mahdollistaa valtaisan muutoksen koko institutionaalisen kasvatuksen ja koulutuksen kentällä, mutta laajemmin myös kodeissa ja yksilöiden omassa elämässä. Tietysti tarvitsemme kaikkien kaiken, koko globaalia ihmiskuntaa kollektiivisesti koskevaa muutosta, politiikkaa, aktivismia ja uudenlaista talousajattelua. Tarvitsemme henkilökohtaista, että yksilöllistä muutosta. Kukaan meistä ei voi tehdä tätä kaikkea yksin, eikä edes osana työyhteisöä, mutta kasvattajat ovat asemassa, jossa pyrimme vaikuttamaan toisiin ihmisiin ja heidän olemiseensa. Tässä kasvatuksen elämää ylläpitävään ja sivistykselliseen tehtävään palaaminen on merkityksellistä. Maailman pelastaminen on paitsi poliittinen, myös pedagoginen tehtävä (Värri, 2014).

Värri (2021) määritteli kasvatusajattelun kurssillaan kasvatuksen ja päämäärien suhdetta:

Kasvatus on aina kasvatusta jotakin kohti, olemmepa tietoisia noista päämääristä tai emme.

Tuhoavan elämänmuodon ylittämiseen tähtäävä kasvatus (Värri, 2018) vaatiikin jokaiselta kasvattajalta vahvaa kasvatusajattelua sekä laajaa ymmärrystä paitsi maailmastamme, myös omista arvoistaan ja toimintamalleistaan. Jokainen yhteiskunnassa vaikuttaa toiseen ja on osaltaan luomassa normistoa. Menneestä voimme oppia, mutta sen ei tarvitse kertoa huomisesta sillä huomiseen voimme vaikuttaa. (Värri, 2021) Se, mitä ajattelemme ja mihin uskomme, millaisia arvoja ja tiedostamattomia prosesseja toistamme, toteutuu myös tulevaisuudessa. Koska kasvatus on sosiaalista uusintavaa työtä, täten se uusintaa myös kapitalismia. Kuitenkin tässä piilee myös mahdollisuus, sillä se uusintaa myös elämää itseään. Kasvatuksen ei siis

tarvitse tyytyä vain toisintamaan kapitalismia vaan se voi osaltaan luoda sille vaihtoehtoisia olemisen tapoja. Epäekologiset sekä epäoikeudenmukaiset rakenteet on mahdollista tehdä uudelleen oikeudenmukaisemmiksi sekä kestävästi. (Backer & Cairnsin, 2021)

Kun puhumme kasvatustajatteluista, on meidän myös tiedostettava, miten kasvatuksellinen hyve on lopulta heuristisesta ideaalista sillä kaikkea kasvatustoimintaamme rajoittaa lopulta se, miten niin kasvattaja kuin kasvatettava ovat lopulta toisia persoonia. Persoonia, jotka elävät samassa maailmassa omissa elämäntilanteissa ja näin niistä avautuvat erilliset merkitykset ja aikahorisontit. Vaikka nykyisyys ja tulevaisuus ovat kasvatustekojen lähtökohtia, tai niiden tulisi olla, on tulevaisuuteen mahdollista suuntautua vain menneen kautta. (Värri, 2012) Tämä voi näyttäytyä jopa paradoksaalisena asiana, mutta me ammennamme niin henkilökohtaisesta historiastamme, kuin ihmiskunnan kollektiivisesta, dokumentoidusta tai muuten kerrotusta ja jaetusta, historiasta.

Utooppisen pääoman (mm. Bloch, 1985) näkökulmasta paradoksi näyttäytyy vähemmän rajoittavana, sillä siinä tätä kaikkea pääomaa hyödynnetään osana uudenluomista, realistisia ajatusrakennelmia voidaan toteuttaa ymmärtämällä menneisyyden virheet ja onnistumiset, toivotut ja toivottomat tilanteet. Viime kädessä maailma on kuitenkin mysteeri niin kasvattajalle, kuin kasvatettavalle. Tämä tukee myös ajatusta siitä, ettemme voi altistaa kasvatettavaa omille totuuksillemme tai vallitsevalle maailmantilalle vaan meidän olisi toimittava juurikin päinvastoin. Kasvatustajatteluun tulee olla ihanteisiin ja päämääriin sitoutunutta. Tässä päämääräajattelu viittaa tulevaisuuteen ja sen visioihin, jolloin ajallisuuden problematiikka nousee olennaiseksi tekijäksi syvemmissä, vahvassa, kasvatustajattelussa. (Värri, 2012; Värri, 2004; Heidegger, 2000)

Värri (2012) kysyy, onko tässä myös aikamme ongelma. Sen sijaan, että hyväksyisimme kasvatustajatteluun ajallisen hämäryyden ja paradoksaalisuuden, pyrimme sen kieltämiseen. Kun tulkitsemme vallitsevasta todellisuudesta käsin visioita, luommeko väkisinkin tulevaisuudesta jo ennakolta epätäydellisen tavoittellessamme täydellisyyttä? Olisiko tämän paradoksin tiedostamisen kautta mahdollista rakentaa kestävämpiä utopioita, jotka olisivat realistista saavuttaakin? Kun jättäisimme tulkitsematta toiveitamme ekologisesti ja

sosiaalisesti kestävämmästä elämästä kapitalismin ja ekokriisien värittämän maailmankuvan ja -tilanteen kautta, olisivatko nämä meille todellisempia? Voisiko isommin unelmoiminen ja sen mukainen toiminta ollakin vastaus kaiken realisoinnin sijasta?

Kasvatuksen roolina voidaan nähdä mahdollisuuksien antaminen, joiden kautta voidaan ylittää nykyinen tuhoisa elämäntapamme, sekä auttaa näkemään maailmaa, olemistamme ja omaa rooliamme osana maailmaa, toisin. Tämän kaltainen ajattelu antaa mahdollisuuksia pystyä ohittamaan aikamme ongelmat sekä vaihtoehdottomuuden harha ja rakentaa näin jotain uutta. (mm. Harvey, 2010; Lakkala, 2014) Kasvatuksen ja sosialisointin suhdetta kuvaa parhaiten prosessinomaisuus. Tässä sosialisoinnin kautta omaksutaan erilaisia käsityksiä sekä rakenteita, jotka saattavat olla myös ongelmallisia. Tässä kohtaa kasvatuksen kyky kriittisyyteen sekä kulttuurin kehittymiselle nousee olennaiseksi tekijäksi. Tiedostavan kasvatuksen kautta on mahdollista oppia kyseenalaistamaan myös ekososiaalisesti haitallisia näkemyksiä, toimintoja sekä arvoja ja näin kehittää kykyä toimia kestävämmiin eettisesti, kuin moraalisesti tarkasteltuna sekä sosiaalisesti, että ekologisesti – eli toimia ekososiaalisesti. (Värri, 2018; Foster, 2019)

Voimme ajatella, että muutos kohti kestävämpää maailmaa mahdollistuu vain, jos kokonaisvaltainen ymmärryksemme maailmassa olemisesta ja sen peruslähtökohdista ovat toiset, mitä vallitsevassa tilanteessa (Värri, 2012). Talouskasvu- ja kilpailuideologian sijasta kasvatuksen tulisi jo lähtökohtaisesti keskittyä huomioimaan ekokriisin realiteetit ja ne tekijät, jotka kiinnittävät meitä muihin lajeihin, luontoympäristöihin ja suuntaisivat kohti positiivisia ja empaattisia vuorovaikutussuhteita. Empatian onkin havaittu lisäävän ympäristömyönteistä käytöstä sekä ympäristömyönteistä toimintaa (Keto, 2022). Tämä kuulostaa itsessään jo loogiselta seuraussuhteelta sillä empatian kautta kykenemme ymmärtämään myös muiden merkityksen omina itsenäisinä toimijoina, joilla on omat tarpeensa, tunteensa ja tavoitteensa. Miksi luonto lopulta olisi tästä erillinen? Kuitenkin muutos ajattelussa, minusta meihin ja muihin, on niin suuri, että tämän kaltainen ajattelun muutos edellyttää koko maailmasuhteen analysoimista ontologisella tasolla. (Värri, 2012)

Koska ekososiaalisuuden arvopohjan tulisi muodostua ennen kaikkea vastuullisuudesta, vapaudesta ja kohtuullisuudesta, (Purjo 2021; Värri 2021)

voidaankin niin ekososiaalisuus, kuin kasvatus, nähdä paitsi filosofisena teemana, myös yhteiskunnallisena muutoksena ja henkilökohtaisena käsitteenä, joka kattaa sosiaalisen, ekologisen, taloudellisen, kulttuurisen ja poliittisen näkökannan. (Häikiö & Järvenpää, 2020) Samalla etsien ratkaisuja siihen, miten parantaa ihmisen ja muun elollisen välistä vuorovaikutusta (Keto ym., 2022). Vuorovaikutusta parantavassa kasvatuksessa ihminen nähdään kokonaisvaltaisesti eli hän on tunteva, ajatteleva, tahtova, aistiva, situationaalinen että kehollinen kokonaisuus. Kun vuorovaikutuksen parantamiseen lisätään ekososiaalinen ulottuvuus, perustuu se myös planetaaristen rajojen tiedostamiseen sekä globaaliin oikeudenmukaisuuteen tässä niin nykyhetkessä, kuin myös tulevaisuudessa. (WCED, 1987)

Tämän kaltainen kasvatusajattelu ohjaa meitä näkemään tekemämme kasvatukselliset valinnat ja painopisteet osana arvokeskustelua ja ohjaavaa arvomaailmaa. Se puolestaan herättää kysymyksiä kasvatuksen merkityksestä ja sen oikeutuksesta, miksi ja millaisia arvoja toistamme. Eikö meidän pitäisi pyrkiä olemaan objektiivisia ja vain tarjota vaihtoehtoja? Rikkooko tämän kaltainen, ekologisen ja sosiaalisen arvomaailman tiedostava kasvatus, kasvatettavan oikeuksia?

Ensinnäkin on tiedostettava, ettei kasvatus koskaan voi olla täysin arvo- tai ideologiavapaata sillä emme kasva tyhjiössä. Jo tässä luvussakin olemme todenneet, miten kasvatus lähtökohtaisesti vahvistaa vallitseva hegemoniaa ja yhteisönsä arvoja tai miten sosialisatio ja kasvatus kulkevat lähellä toisiaan. Nykyisellä aikakaudella voimme nähdä, miten vinoutunut se maailmankuva on, mitä kohden parhaillaan kasvatustyömme kohdistuu ja olen pyrkinyt hyödyntämään aiempien tutkijoiden näkemyksiä siitä, miksi kasvatuksellisesta näkökulmasta tämän hegemonian, ontologian, rikkominen on oikeutettua ja jopa velvollisuus.

Kaikessa ekososiaalisessa teoriassa on olennaista kyky muodostaa poikkitieteellisiä kokonaisnäkemyksiä ympäröivästä todellisuudesta (Salonen & Bardy, 2015), tämä ajatus voi myös näyttäytyä kasvatuksellisena teemajana. Kyky ymmärtää ympäröivää maailmaa mahdollisimman monipuolisesti, eri suunnista, tieteenaloista ja lähtökohdista tarkasteltuna, antaa myös aidosti parhaat mahdollisuudet analysoida omia ja muiden näkemyksiä, väitteitä ja opetuksia objektiivisesti sekä luoda niistä perusteltuja ja läpireflektoituja omia näkemyksiä.

Näin ekososiaalisuuden ottaminen kasvatuksen perustaksi ei myöskään ole yksilön valinnoista tai vapaudesta pois vaan mahdollisesti jopa päinvastoin.

5.2 Arvot, moraalit ja moraalisubjektius muuttamassa vallitsevaa suuntaa

Voimme nähdä, ettei maailmassa itsessään ei ole selkeitä moraalikriteerejä. Näin meillä ei myöskään voi olla selkeitä vastauksia monimutkaisiin ja ristiriitaisiin kysymyksiin. Siksi me tarvitsemekin moraalista mielikuvista ja sen kehittämistä. Vain näin voimme löytää niitä kaikkia mahdollisuuksia olemiseen, jotka tukevat paitsi kasvua ekososiaalisuuteen ja ekoindividuaation tähtäimessä kasvu kohti ihmistä ihmeellisempää maailmaa. Eli siis miten voimme kasvaa yksilöinä ja yhteiskuntana pois ekokatastrofien tieltä. (Värri, 2014) Moraalisen mielikuvituksen ainekset voivat kummuta arvoista ja niiden tunnistamisesta, mutta ne vaativat myös kasvatusta ja utooppista materiaalia, joista ammentaa ja rikastuttaa ajattelua. Se vaatii monilajisia kohtaamisia ja aitoa vuorovaikutusta, merkityksellisyyttä ja syvällisen itseymmärryksen kehittymistä suhteesta maailmaan. Värri (2012) puhuu postmodernista paradoksista, jossa subjektiivinen eetos korostaa vapautta, mielihyvää ja itsensä toteuttamista ja objektiivinen järki kilpailua. Ihmiskuva näyttäytyy atomistisena ja materialistisena eli yksilöiden yksittäiset ominaisuudet, taidot ja lahjakkuudet korostuvat hyveiden sijasta. Näin elämme ensisijaisesti arvosubjektiivisessä maailmassa, missä ihmisten ominaisuudet näyttäytyvät välinearvon kautta.

Vallitsevan suunnan muuttaminen vaatii siis mahdollisuutta syventää suhdettamme arvoihin, jotta voimme kasvaa kohti moraalisubjektuutta ja ekoindividuaatiota. Tässä Värri (2014) näkee hyveet ja hyvekasvatuksen vastauksena. Arvojen voidaan nähdä olevan aidosti läsnä ja todellisia vain, kun ne ovat sisäistyneet yksilöiden arvotajuntaan, sillä tavalla, että heidän valintansa ja toimintansa ohjautuvat näiden arvojen kautta hyveiksi ja siitä myös periaatteiksi. Värriin (2014) mukaan arvojen mukainen toiminta on siis myös hyveiden mukaista toimintaa. On kuitenkin huomattava, etteivät arvot voi kehittyä itsestään vaan tarvitsemme kasvatusta, monipuolisia kokemuksia, tietoa sekä tiedonkriittikää ja erilaisia kohtaamisia voidaksemme kehittää tätä puolta itsestämme. Arvot voidaankin ajatella ikään kuin näkyvänä toimintaan, jonka

perustana omatunto ja empatiakyky ovat (Värri, 2014) Meidän tulee siis toteuttaa sen mukaista kasvatusta, jossa mahdollistamme monipuolisesti ne tilanteet, missä pääsemme harjoittamaan näitä puolia itsestämme sekä käymään reflektiota omien ajatustemme, tietojemme ja kokemustemme kautta suhteessa arvoihimme ja niiden toteutumiseen. Tämä mahdollistaa moraalisen mielikuvituksemme kehittymisen.

Moraalinen mielikuvitus on paitsi omatunnon herkistymistä, myös empatiakyvyn kehittymistä (Värri, 2014). Voidaankin nähdä, että empatia on tärkeä tekijä halutessamme kasvaa kohti ekososiaalista ihannetta ja kyetä toimimaan omina moraalisubjekteinamme. Toisaalta voimme tunnistaa tässä myös utopia-ajattelun piirteitä, joissa myös on välttämätöntä kohdata omat arvonsa, ennako-oletuksensa sekä reflektoida niitä syvällisesti suhteessa nykytilaan ja haluttuun tulevaisuuteen. Voidaksemme siis hyödyntää utopioita paremman tulevaisuuden työkaluna, tulee meidän ensin tavoitella rikasta moraalista mielikuvitusta ja sen sisältämiä taitoja. Moraalisen mielikuvituksen kehittyminen on myös arvostelukyvyn kehittymistä, kykyä erotella arvoja sekä esteettisen kokemista. Meissä luontaisesti ilmeneviä oikeudenmukaisuuden tahtoa sekä kauneudentajua tulisikin ruokkia sekä rohkaista pedagogisin keinoin. (Värri, 2014)

Kasvatuksen luova aspekti on edellytys niin yksilöiden kasvulle kohti omaa potentiaaliaan, kuin yhteiskunnan kehittymiselle demokraattisesti. Meidän tulee pohtia uudella tavalla niin arvojamme, kuin ideaalejamme. Voidaan nähdä, että omatunnon ja empatiakyvyn kehittyminen ovat edellytyksiä moraalisubjektisi kasvamiselle. Ekokatastrofien ja heikon kasvatusajattelun aikakaudella oleelliseksi kysymykseksi nousee, miten mahdollistamme ekologisen elämänpiirin, jossa yksilöiden on mahdollista saada vahvistusta omatunnin kehittymiselle ja arvopohjan luomiselle. (Värri, 2014) Meidän kasvattajien onkin luota sen kaltaista yleistähtoa, joka perustuu uudenlaiselle ekologiselle tietoisuudelle ja ihmistä ihmeellisemmälle maailmalle.

Transsendenssin ideaali viittaa uuden elämänmuodon mahdollisuuteen (Värri, 2007) ja tätä kohden meidän tulee ekokriisien aikakauden kasvatuksella mennä. Olemme nähneet, ettei nykyisen kaltainen elämäntapa tai siihen johtava sosialisatio toimi. Kun ruokimme moraalista mielikuvitusta ja hyödynnämme ihmisen luontaista empatiaa tavoittaaksemme ihmistä ihmeellisemmän

maailman, on meissä mahdollisuus luoda vaihtoehtoja nykyiselle elämäntyyliillemme. Utopia on antaa meille konkreettisia työkaluja, joita moraalisubjekteina voimme hyödyntää toteuttaessamme oikeudenmukaisuuden periaatteita, jotka kumpuavat aidoista arvoistamme. Kun tuemme hyveiden sisäistymistä meistä jokaiseen, tuemme samalla kasvua vastuuseen ja kokonaisvaltaiseen muiden huomioimiseen omissa haluissamme, toiveissamme ja pyrkimisissämme. Vastuuseen kasvanut yksilö kykenee suuntaamaan oman viettienergiansa rakentavalla tavalla suhteessa muihin ihmisiin, monilajiseen yhteisöön sekä elottomiin ympäristöihin. (Värri, 2014) Hän siis toimii omana moraalisubjektinaan ekososiaalisten ihanteiden mukaisesti.

Kasvatuksen alkuperäisenä ja tärkeimpänä tehtävänä on ollut ihmisen sivistäminen eettisesti toimintakykyiseksi persoonaksi, moraalisubjektiksi. Tässä lähtökohtana on ollut Kantin pedagoginen paradoksi (mm. Kivelä, 2004; Kant, 1989) ja sen luonnosteleva perustilanne. Siinä lapsella uskotaan olevan mahdollisuuksia, sivistyskyky, mutta myös tiedostetaan, etteivät nämä mahdollisuudet toteudu luonnostaan vaan tarvitaan kasvatusta. Tämän kasvatuksen on luotava toivoa sekä luottamusta elämän arvoon sekä merkitykseen. Moraalisubjektiksi kasvaminen edellyttää materialistisen ja kulutuskeskeisen elämäntapamme kritiikkiä sekä ekososiaalisen sivistyksen ideaaliin kasvamista. Sen ydin on siinä ideaalissa, miten yksilön hyvän toteutuminen on sopusoinnussa yhteiskunnan hyvän kanssa ja näin subjektiivisen ja objektiivisen kasvatuksellisen kohtaaminen sekä uudistaisivat, että kehittäisivät demokraattista yhteiskuntaa. Tämä yhteiskunnallinen hyvä näyttäytyy myös sosialisoinnin kautta. Kasvatuksen erityisluonteen ymmärtäminen moraalisubjektiksi kasvun ehtona edellyttää paluuta hyveisiin, erityisesti kohtuullisuuteen. (Värri, 2012)

Kohtuullisuus näyttää loputtoman konsumerian aikakautena vieraana. Aina tulisi haluta lisää, parempaa ja uutta. Siinä kohtuullisuus näyttää outona tilana, missä jatkuvalla halulle ei enää ole sijaa. Hyveet näyttävätkin kasvattajille käytännöllisenä haasteena sillä kasvatustieteen tulee ottaa kantaa tietoisesti ihmisyyden ihanteeseen. Ontologinen kannanotto ihmisestä itsestään sekä eettinen kannanotto hyvästä elämästä konkretisoituvat osana arjen kasvatustyötä. Toisaalta ne on myös palautettava takaisin kasvatuksen tärkeimmäksi ohjenuoraksi (Värri, 2012). Tämän kautta kasvatuksen on

mahdollista osaltaan ylittää aikamme sillä antamat virheelliset ontologiat. Tämän kaltainen arvoihin ja hyveisiin keskittyvä kasvatustajattelu myös tukee ekososiaalisen sivistyksen ihanteiden toteutumista ja vaikuttaa näin sosialisoinnin uudelleen rakentumiseen kestävämmälle pohjalle. Kun yksilöt itse vaikuttavat prosesseihin, kasvatuksen sivistystehtävän mukaisesti, sekä reflektiivisesti asettuvat suhteessa kasvatukseen ja ympäristöönsä, mahdollistuu uudenlaisen individuaation tavoittelu, jossa minän sijaan nähdään kokonaisuus. Tämän kaltainen kasvatustyö myös suuntaa ihmistä kysyväksi ja tulevaisuuteen katsovaksi olenoksi. (Värri, 2012).

5.3 Enemmän kuin ihminen

Kuten todettu, on kapitalismi monien aikamme kriisien juurisyy. Siihen linkittyvät vahvasti myös aikamme ihmis- ja yksilökeskeisyyden, jotka osaltaan syventävät ongelmia. Esimerkiksi ekofeministinen teorialtaditio korostaa nimenomaan länsimaisen elintavan ja ihmisten vaikutusta ekokatastrofien tiellä, sillä kyse on vahvasti länsimaisen elintavan ongelmista, joka voidaan juontaa kolonialismiin ja valkoiseen patriarkaattiin ja niistä seuranneeseen ekokatastrofien tiehen. (Eronen ym., 2016; Adams & Gruen, 2022; Lummaa, 2017) Epävirallisesti ajastamme on puhuttu antroposeenina, ihmisen aikakautena. Sen kautta on kuvattu vaikutustamme maapalloon, jossa olemme jättäneet pysyvät jäljet koko planeettaan ja sen järjestelmän toimintaan. Vaikutukset ovat siis mittavia ja pysyviä. Luonnontieteellisesti antroposeenia kuvaa epävakaus, missä se eroaa noin 11 000 vuotta kestäneestä holoseenin ajasta eli vakaan ilmaston ajasta. (Eronen ym., 2016; Säynäjoki, 2023; 2022; Lummaa, 2017) Vaikka antroposeenin termillä ei ole virallista asemaa, ja sen käyttöä on suositeltu lopetettavaksi (Paukku, 2014), on käyttö levinnyt laajalti. Keskustelu, politiikka, aikakauden nimestä ja sen alkamisen määrittelystä häivyttävät ekologisten kriisien syvyyttä ja niitä vallan hierarkioita, jotka rajaavat eläimet, alkuperäiskansojen maat, fossiiliset polttoaineet ja muut mineraalit, asioiksi, jotka otetaan käyttöön, kulutetaan ja hävitetään. Antroposeeni käsitteenä tiivistääkin hyvin aikamme kriisien juurisyyt ajattelussamme ja näyttäytyy ekoindividuaation ja enemmän kuin ihminen maailman vastakohtana.

Muutosta rakennettaessa onkin tämäkin tekijä otettava huomioon, eikä kapitalismin ohittaminen itsessään riitä. Keto (2022) nostaa esille, miten esimerkiksi Neuvostoliitossa on aikanaan juuri ihmiskeskeisyyden innoittamana tuhottu luontoa ja ympäristöä myös mittavasti. Mikään talous- tai yhteiskuntajärjestelmä ei siis itsessään voi automaattisesti toteuttaa ihmistä enemmän maailman ihannetta tai tue ekososiaalista sivistystä vaan tämän kaltainen moraalijärjestelmä on meidän itse aktiivisesti rakennettava. Nussbaum (2004) puhuu kollektiivisesta narsismista, jolla hän viittaa suhteeseemme muuhun elämään. Käännyimme itsekeskeisyydessämme sisäänpäin, emmekä näe merkityksiä, kuin vain itsessämme ja ihmiselämässä. (Keto, 2022) Näen tämän enemmän kuin ihmisen vastakohtana. Tilana, jossa pystymme oikeuttamaan synkimmätkin halumme, muiden lajien ja luonnon alistamisen omalla tarpeellamme ja haluilullamme sekä löytämään sille vielä moraalisia perusteita ihmisyyden, oman etumme tai kehityksen kaltaisten käsitteiden kautta.

Kaikessa on kyse aina lopulta enemmästä, kuin vain ihmisestä. Ei ole olemassa erikseen planeettaa, kertomusta tai todellisuutta ihmisestä ja muusta maailmasta erillään. Ne ovat lopulta aina osat toisiaan sekä jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. (Keto, 2022). Enemmän kuin ihminen maailma viittaa ymmärrykseen kaikesta muusta elottomasta ja elollisesta luonnosta sekä omasta riippuvuudestamme sekä vastuustamme näitä kohtaan. Sillä kuvataan maailmaa kokonaisuudessaan ja kykyämme nähdä itsemme osana tätä kaikkea. Ei sen yläpuolella, hallitsijana tai hyödyntäjänä vaan yhtenä osana ja vuorovaikuttajana. (mm. Värri, 2012/2012/2004, Pulkki, 2021)

Ekoindividuaatiossa tavoitellaan sen kaltaista itseyyttä, missä olemme suuntautuneet kohti ihmistä ihmeellisempää maailmaa, monilajista vuorovaikutusta sekä toimimme ekososiaalisen sivistyksen ihanteiden mukaisesti, joiden kautta omat arvojemme rakentuvat ja ohjaavat toimintaamme. Toimimme siis omina moraalisubjekteinamme. (mm. Värri, 2012/2012/2004, Pulkki, 2021) Siinä, missä ekofeminismissä tämä nähdään tilana ja ymmärryksenä suhteestamme maailmaan ja yhteiskuntaan (mm. Mies, 2007), nousee se ekososiaalisissa kasvatustraditioissa usein osaksi henkistä määränpäättä ja kasvatuksen päämäärää. Ekososiaalisesti sivistynyt yksilö on ekoindividuaatiossaan saavuttanut tilan, jossa hän näkee olevansa osa kaikkea ja yhteistä elämää, planeettaa ja monilajisen vuorovaikutuksen loputonta

jatkumoa. (mm. Pulkki, 2021, Värrö, 2012, Keto, 2022) Koen tämän todella kauniina ja kaikkea elollista sekä elotonta kunnioittavana tilana, missä tilaa on ensisijaisesti empatialle ja yhteiselle ihmettelylle, vuorovaikutukselle ja olemiselle – se on mielestäni se tila, mistä utopiat ja toivo aidosti rakentuvat.

Jos kaikessa toiminnassamme suuntaisimme omaa tahtoaamme, motiivejamme ja viettejämme tämän kaltaista olemista kohtaan, näkisin meidän lajina kollektiivisesti rakentavan kestävämpien periaatteiden ja niin yhteisen, kuin oman, hyvinvoinnin varaan. Moraalista ja aktiivisesta toiminnasta puhuttaessa voidaan heittää näiden arvoja luotaava kysymys ”oletko historian oikealla puolella?”. Vaikka historiaa kirjoitetaan aina hallitsevan ajan arvoista ja valta-asemassa olevien maailmankuvasta käsin, voi tämän kaltainen heitto arjessa pysäyttää ja ohjata pohtimaan sitä, mihin suuntaan vien tukevaisuutta omalla toiminnallani, miten tulevat sukupolvet näkevät toimieni vaikuttimet ja päämäärät. Kun tämä ajatus käännetään arkiseksi toiminnaksi yksilöiden elämässä, voidaan omia arvoja peilata myös suoraan kestävä kehityksen tiiviimpään määritelmään, joka on tuttu Brundtlandin komission raportista (WCED, 1987):

”Kestävä kehitys on sen kaltaista toimintaa, että se mahdollistaa laadukkaan elämän nykyisille ja tuleville sukupolville.”

Me siis palaamme jälleen hyvän elämän määritelmiin. Keskinäisriippuvaisuuksien ymmärtämisen kautta on mahdollista lisätä elämäämme merkityksellisyyttä sekä kytkeä oma olemisemme osaksi jotain suurempaa kokonaisuutta – enemmän kuin ihminen maailmaa. (Keto, 2022) Tämä voi jopa vastata yksilöiden henkisyiden kaipuuseen sekä toimia vastavoimana materialistiselle, yksilökeskeiselle sekä maallistuneelle olemisellemme, missä elämän merkityksellisyys haetaan kuluttajan roolien takaa, jaottelemalla meitä eri rooleihin ja yksilöihin yhteisöllisyyden sijasta.

Tätä voidaan lähestyä myös sivistysteoreettisen ajattelun kautta. Nykyään ajatellaan, ettei sivistymistä voi tapahtua ilman kasvatusta. Sivistys ei siis vääjäämättä tapahdu osana ihmisen luonnollista kasvua vaan kyse on prosessista, jossa voidaan tulla kulttuuriolenoksi tai ”enemmän ihmiseksi”. (mm. Siljander, 2014) Ekososiaalisten teorioiden valossa tätä voisi mielestäni lähestyä myös siitä näkökulmasta, miten kasvamme osaksi ihmistä ihmeellisempää maailmaa ja näemme itsemme, tekemme ja arvomme osana

paitsi paikallista yhteisöä ja elämää, myös osana globaalia verkostoa maapallolla ja sen muiden elollisten ja elollisen luonnon osatekijänä. Sivistykseen siis voidaan nähdä sisältyvän vaatimus ylittää jo olemassa oleva ja vallitseva olotilaniin yksilöinä, kuin yhteisönä.

Tätä voi myös peilata siihen, mistä ekososiaalisuudessa ja ekoindividuaatiossa lopulta on kyse. Ekososiaalinen sivistyskäsitteys perustuu ajatukselle siitä, miten kaikessa ihmisen toiminnassa on ensisijaisesti huomioitava ympäristön hyvinvointi ja tätä kautta myös ihminen ja yhteiskunta voivat hyvin. (Cantell yms., 2020) Tämä voi kuulostaa siltä, että heitämme yksilön ja ihmisen syrjään, mutta mielestäni tässä piilee myös empatian, kiireettömyyden ja aidon kohtaamisen mahdollisuus. Ekoindividuaatioon kasvanut yksilö on omaksunut paitsi inhimillisen sivistyksen piirteitä, myös ympäristövastuullisen kansalaisen piirteitä. Hän on kykenevä ymmärtämään ja refleктоimaan laajalti sitä, miten hänen omilla ajatuksillaan ja teoillaan on merkitystä, mutta myös ymmärtää oman vastuunsa sekä oikeutensa toimia ympäristöstä (Koskinen, 2010; Cantell ym., 2020) ja planeetasta huolehtien.

Keto ja Foster (2021) ovat kysyneet, millainen ymmärrys maailman monimuotoisuudesta vaadittaisiin, jotta voisimme alusta alkaen keskittyä monilajisesti sosiaaliseen ja yksilöllisesti rikastavaan elämäntapaan? Tämä on hyvä myös ottaa muutoksen reflektiopohjaksi sillä se ohjaa meitä etsimään niitä prosesseja, joilla kiinnitymme muiden ihmisten lisäksi myös kaikkeen muuhun elolliseen ja elottomaan – enemmän kuin ihminen maailmaan. Ja tätä kautta voimme myös saavuttaa ekoindividuaation. Tämän kaltaisessa ekososiaalisuuden tilassa kohtuullisuus sekä vastuullisuus nousevat keskeisiksi ihmisen olemisen tiloiksi, jotka pohjaavat monilajisiin sosiaalisiin suhteisiin (Salonen & Bardy, 2015).

5.4 Toivo kasvatuksen keskiössä

Kasvatuksen keskiössä voidaan nähdä olevan toivo, unelmat, horisontit ja utopiat – eli vaihtoehtojen näkeminen. Maailmaa muuttavan toiminnan edellytyksenä on mahdollisuuksien tiedostaminen, jossa tietoisuus yhdistyy kriittiseen ymmärrykseen toimintaympäristöstä. Ilman unelmaa, utopiaa, jostain

paremmasta ei siis ole muutostakaan ja vastaavasti ilman toivoa ei ole unelmaa. Toivo on siis se voima, joka saa meidät taistelemaan paremman maailman puolesta, mutta joka voidaan nähdä myös kasvatuksellisena kysymyksenä. (Ryynänen, 2012; Freire, 2016).

Freire (2016) näki uusliberalismin vastaavasti tuhoavan vaihtoehdot, utopiat ja unelmat, ja näin myös toiminnan keskeiset moottorit. Jo tämän vuoksi tarvitsemme vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia sillä mahdollisuudet liittyvät olennaisella tavalla toivoon ja toisaalta vaihtoehtojen rakentaminen vastustaa väistämättömyyksiä. Näille toiminnoille rakentuvat utopiat osoittavat, että toiminta ja ajattelu voivat muuttua aidoiksi vaihtoehdoiksi, jotka käyvät toteen. Tämän kaltaisten vaihtoehtojen näkeminen ja niiden todeksi osoittaminen voidaan nähdä avaimena arvokkaaseen elämään, mutta vaihtoehtojen merkityksen ymmärtäminen ja niiden edellytysten muodostumisen tukeminen ovat myös olennaista paitsi kasvatuksessa, myös kasvussa. (Ryynänen, 2012)

Kasvatuksen ja kasvattajien merkitys toivon rakentajana onkin merkittävä. Jos lähestymme kasvatusta sivistysteoreettisen periaatteen kautta, voidaan kasvatuksen perustehtävänä olevan itsensä tarpeettomaksi tekeminen (mm. Siljander, 2014). Jotta tämän puitteissa voimme toteuttaa toivoa ja tulevaisuuteen tähtäävää kasvatusta, edellytyksenä on kasvavan itsenäisyyden sekä vastuullisuuden edistäminen eli moraalisubjektiksi kasvaminen. Kasvatuksella onkin mahdollista vaikuttaa näin myös sosialisatioon, jossa voimme olla matkalla kohti realistista utopiaa. Kasvatus onkin aina sekä tietoista, että tavoitteellista toimintaa ja sen tarkoituksena on vaikuttaa toiseen ihmiseen. (esim. Siljander, 2014)

Jos kasvatuksen piiri ei muutu, se estää myös toivon toteutumisen sillä me emme tule selviytymään nykyisellä elämäntavallamme. Ekososiaalinen sivistys on elämän keskinäisriippuvuuksien havaitsemista. Sen ymmärtämistä, miten kaikki ihmistoiminta on kietoutunut talouden, ekologian ja sosiaalisen kanssa tiiviisti yhteen. Kun tämän ymmärtää, on yksilöiden sekä ryhmien mahdollista arvioida omaa toimintaansa sekä tiedostaa toimiensa vaikutusten globaaleja kytköksiä. Ekososiaalinen sivistys ja siihen pyrkiminen antaa siis mahdollisuuden vastuulliseen toimintaan. (Salonen & Bardy, 2015) Se siis osaltaan rakentaa sen kaltaista olemisen tilaa, missä voimme nähdä itsemme aktiivisina toimijoina ja vaikuttajina osana ihmistä ihmeellistä maailmaa. Koska pystymme paitsi

vaikuttamaan, että toimimaan aidosti arvojemme mukaisesti, on tämän kaltainen kasvatus myös osaltaan toivoa rakentavaa. Se antaa uskoa tulevaisuuteen sekä mahdollisuuksia rakentaa siitä kokonaisvaltaisesti kestävämpää.

Mielestäni on huomionarvoista, miten ekososiaaliset teoriat korostavat vastuun ja kestävyiden teemoja, joiden voidaan nähdä linkittyvän kollektiivisuuteen sekä yhteisöllisyyteen, omien arvojen aktiiviseen tiedostamiseen sekä niitä kohti pyrkimiseen. Kun puolestaan vallitseva sosialisatio korostaa yksilöä itseään, tämän individuaalisuutta ja yksilöllisiä tarpeita sekä haluja, jolloin muut ihmiset sekä ympäristöt ja eläimet, muiden tarpeet sekä mahdollisuudet, jopa omat arvot ja niiden mukainen elämäntapa, näyttäytyvät vähemmän merkityksellisinä, eikä niiden itseisarvolle ole sijaa. Tämä näyttäytyy äärimmäisen nurinkurisena kasvatuksellisenä kysymyksenä. Olemmeko kasvattajina ja kasvatustajina hukassa? Miten läpileikkaavaa on kapitalismin vaikutus nykyiseen ontologiaamme?

Koska ekososiaaliset teoriat keskittyvät ihmisen vinoutuneen luontosuhteen ymmärtämiseen ja parantamiseen nähden myös niin sosiaalisten, kuin ekologisten ongelmien kietoutuneen yhteen, ei luonnon merkitystä yhteiskunnallisena osatekijänä voida sivuuttaa. Voidaksemme rakentaa kasvatuksellisesti elämäntapaa, joka näyttäytyy paitsi ekososiaalisesti kestävä, mutta myös mielekkäänä ja tavoiteltavana, tulee meidän myös ymmärtää laadullisuus uudella tavalla. Laadun voittaminen määrällä voidaan nähdä yhtenä ihmisyyden kekseliäisyyden muodoista läpi historian (Lähde, 2013) ja tämä kyky meidän tulee uudelleen herättää. Mielikuviutus, kyky nähdä mahdollisuuksia ja potentiaalia, luoda merkityksiä, nauttia maailmasta sen täydessä potentiaalissa kokonaisena – ei vain kulutusmuotona.

Yhdessä osallisuuden, aktiivisen kansalaisuuden ja uudenlaisen onnen määrittelyn kautta uskoisin ekososiaalisesti kestävä kasvatuksen ja sen kautta rakentuvan globaalin yhteiskunnan myös antavan yksilöille enemmän hyvää sekä toteuttavan paremmin yleisinhimillisiä periaatteita ja oikeudenmukaisuutta. Voidaksemme hahmottaa niitä kaikkia sivistyksellisiä haasteita, jotka liittyvät muutokseen ja identiteettimme, kuin vallitsevan kulttuurin merkitykseen päätöksenteossa, tarvitsemme kulttuurisesti kestävä kehitystä edistävää kasvatusta (Soini, 2013). Salosen (2013) mukaan kasvatuksen olisikin tavoiteltava sitä, että meillä olisi yhä enemmän ekososiaalista hyvinvointia

kokonaisvaltaisesti ja sitä tavoittelevia sivistyneitä yksilöitä. Uskon tähän itsekin. Tämä ekososiaaliseen sivistykseen tähtäävä kasvatustapa muodostaa tulevaisuuden toivoa luovan kulttuurin kulmakiven ja siihen kasvanut yksilö tavoittelee hyvän elämän mahdollisuutta kaikille myös tulevaisuudessa.

Toivossa ja muutoksessa voidaankin nähdä olevan kyse ennen kaikkea minuuden muuttamisesta mitä moninaisimmin keinoin. Olemme todenneet, miten psykokaapitalismi kuvastaa tapaa sosiaalistua kapitalismiin ja kapitalismin sisäistämistä osaksi minua. (Värri, 2018) Vastavoimana tälle olisi halun kultivointi, mikä on Värrielle (2014; 2018) keskeinen osa itsekasvatusta. Siinä, missä kapitalistisessa yhteiskunnassa halu ohjataan oman edun tavoitteluun, suuntautuisi se onnistuneen itsekasvatuksen jälkeen elämän ehtojen turvaamiseen. Ihminen kokisi siis mielihyvää ekologisesta elämäntavasta. (Värri, 2014; Värri 2018) Tässä näkemyksessä on paljon yhtymäkohtia esimerkiksi arvokeskusteluille ja siinä, miten omien arvojensa mukaisesti eläminen lisää hyvinvointia ja tyytyväisyyttä. Esimerkiksi Salonen (2012) on myös kirjoittanut kukoistuksesta, jota on mahdollista tuntea toimiessaan globaalisti vastuullisesti. Itsekasvatus voikin olla merkittävä tekijä puhuttaessa siitä, miten voimme nyt vaikuttaa vallitsevaan maailmantilaan sekä muuttaa vallitsevaa sosialisaatiota erityisesti aikuisten ja varttuneempien nuorten osalta.

6 POHDINTA

Pyrin tässä vielä kokoamaan graduni olennaisimpia lähtökohtia, omia ajatuksiani kokonaisuudesta ja sen suhteesta tavoitteisiini sekä valitsemaani teoriatraditioon. Nostan esille tutkielmani rajaukseen sekä arvolutautuneisuuteen liittyviä tekijöitä osana luotettavuutta sekä eettisyyttä. Perustelen myös tekemiäni valintoja ja pyrin avaamaan motiivejani.

Aivan lopussa haluan vielä vetää viimeiset ajatukseni kasaan, ikään kuin tiivistää kokonaisuuden pieneksi ytimeksi. Ytimeksi, jonka on mahdollista antaa toivoa ja ajatuksia, mutta myös herättää kysymyksiä tulevasta. Toivo kasvaa parhaiten osana epätietoutta, harmaalla alueella, janotessaan vielä lisää (Pihkala, 2019). Tähän tilanteeseen joudun myös itseni jättämään.

6.1 Luotettavuudesta ja näkökulmista

Tutkielmani luotettavuutta tarkastellessa keskeisimmiksi tekijöiksi nousee kaksi suurta tekijää. Ensimmäinen näistä on se, ettei tutkielmani ole poliittisesti arvovapaa tai neutraali. Toinen tekijä koskee valitsemani aiheen laajuutta ja moninaista teoriataustaa, joka on väistämättä johtanut yleistykseen sekä haastavien aiheiden yksinkertaistamisiin. Olen halunnut luoda riittävän laajan läpileikkauksen paitsi kapitalismin ja nykyisen sosialisatiomme ongelmiin, että pyrkiä tarjoamaan myös teoreettista vastausta ajan ylittämiseen. Vaihtoehtona olisi ollut rajata näkemykseni jo lähtökohtaisesti esimerkiksi vain ekososiaaliseen teoriaperinteeseen, pelkästään utopioihin tai käsitellä vain toivoa itseään ilman, että olisin etsinyt sille laajaa rakennusmahdollisuutta. Kuitenkin koin suhteessa ekokriisien pakottavuuteen tärkeämmäksi ottaa laajan näkökulman, jota on mahdollista myöhemmin tarkentaa. On kuitenkin selvää, että valitut näkökulmat ja teoriatraditiot ovat paljon esittämäni rikkaampia ja tarjoavat siis näin myös enemmän mahdollisuuksia ja näkökulmia ekokriisin ratkaisuihin.

Toisaalta rajaaminen on myös poikunut paljon näkemyksiä siitä, mitä aiheesta tulisi vielä tutkia ja mistä eri näkökulmista samaakin toivon ideaa voisi lähestyä. Koenkin, että jakamalla näitä voin myös osaltani vaikuttaa tutkimukseni luotettavuuteen – sen ei ole tarkoitus, eikä se voisiakaan olla, kokonaisvaltainen, tarkka ja kaiken sisältävä eepos ja ohjekirja vaan pieni osa valtavaa kokonaisuutta, johon jo monet ovat ennen itseäni tarttuneet ja tulevat toivon mukaan myös tulevaisuudessa tarttumaan. Toivonkin pystyneeni jatkotutkimusehdotuksissa avaamaan edes hieman näitä. Tämän vuoksi luotettavuutta arvioidessa tulee kysyä, miksi olen ottanut tietyt näkökulmat tarkasteluun ja miksi? Mikä on ohjannut tekemiäni valintoja?

Tätäkin olen pyrkinyt avaamaan kirjoittaessani, mutta suurimpana vaikuttajani voidaan nimetä Värriin teos Kasvatus ekokriisin aikakaudella (2012) sekä IPCC raportti vuodelta 2018, jotka ovat molemmat vaikuttaneet vahvasti oman maailmankatsomukseni kehittymiseen. Perehtyessäni alkuperäisiin aineistoihini ekokriisistä, ekososiaalisuudesta ja ekofeminismistä, on tutkimukseni teoritraditio poikunut paljon uusia ja tärkeitä näkökulmia. Näitä olen joutunut myös karsimaan sekä kokemaan ahdistusta siitä, etten pysty vastaamaan esimerkiksi eriarvoisuuden, nykykolonialismin ja rasismin tai yhdenvertaisuuden teemoihin riittävästi, vaikka ne oikeudenmukaisuuden kannalta ovat olennaisia. Tunnistankin tutkielmani suurena riskitekijänä halun huomioida liian monta mielestäni olennaista näkökulmaa ja peläten karsiessani ja rajatessani sortuvani siksi toistamaan vain oman etuasemani sokeita pisteitä.

Mitä tutkimukseni poliittisuuteen ja valittuun arvonäkökulmaan tulee, en ole pyrkinyt esittämään nostamiani näkökulmia tai tuloksia arvovapaina vaan ollut hyvin avoin näkemysteni suhteen. Kun puhumme koko nykyisestä elintavastamme, vallasta ja valtasuhteista ja tarpeesta muuttaa koko globaalia elämäntapaa, en usko täydellisen neutraaliuden olevan edes mahdollista ja sen esittäminen olisi luotettavuuden kannalta suurempi riski. Tutkimus voi Suorannan ja Rynäsen (2014) mukaan ottaa kriittisesti kantaa, kuin myös esittää näkemyksiä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteista. Koen, että juuri tämän kaltaista myös oma tutkimukseni on pyrkinyt olemaan. Voidaan myös esittää kysymys, onko täysin arvovapaata ja neutraalia tutkimusta koskaan olemassa? Meistä jokainen kasvaa osaksi tiettyä yhteiskunnallista tilannetta,

sosiaalisia suhteita ja arvomaailmaa, jotka heijastuvat omaan ajatteluunne ja siihen, miten tuloksia tulkitsemme.

Kapitalismia itseään on myös kritisoitu sen syntyajoista lähtien, joista esimerkiksi Marxin (1848–1883) teoriat ovat olleet myös osa omaa kritiikkiäni. Vaikka olen nostanut esille inhimillisen toiminnan ja puhunut myös yksilöiden mahdollisuuksista, kulutuksesta ja olemisesta, on kritiikkini kohdistunut yksilöiden sijasta valta-asetelmiin ja järjestelmään itseensä, sen pakottavuuteen ja tuhovoimaan. Näiden tiedostaminen ja esille tuominen voikin osaltaan myös lisätä luotettavuutta suhteessa objektiivisuusharhaan. Tutkimustoimintaa herkästi ohjaakin tutkijan oma, tiedostettu tai tiedostamaton, lähestymistapa työhönsä. (Regh, 2018) Tätä noudattaen olen pyrkinyt avaamaan omaa suhdettani tutkimukseen ja näin nostamaan sitä myös kritiikin alle. Koen, että oma katsantoni on ollut ennen kaikkea kriittinen, mutta siitä on tunnistettavissa myös emansipatorisia teemoja. Olen pyrkinyt tiedostamaan aikakautemme ongelmia, jotka kaikki kietoutuvat toisiinsa ekologisten ja sosiaalisten haasteiden kautta ja joiden juurisyyt voidaan lopulta johtaa kapitalsimiin (Värri, 2012). Tutkielmani myös sisältää paljon eettisiä ja moraalisia piirteitä pyrkiessään määrittelemään sitä, millaista olemisemme ontologisesti tulisi olla. Se siis sisältää laajalti väittämiä siitä, miltä kasvatuksen, sosialisointin ja arvopohjamme tulisi olla ja sisältää vaateen muutoksen välttämättömyydestä kohti tiettyä suuntaa.

Lähde (2013) on nostanut esille, miten useilla ympäristöliikkeillä, ja muilla muutosta ajavilla liikkeillä, on painolastinaan positiivisen ajattelun harha. Näissä pakotettu muutos, talouskasvun taittuminen ja kriisien tiedostaminen maalataan paremman hyvinvoinnin tavoitteluksi tai sisältörikkaamman elämän löytämiseksi. Vaikka kyse ei ole vain tyhjästä ajatuksista, luovat ne myös paljon optisemman kuvan ekokriisien ajasta, korostavat yksilön roolia, mutta myös osaltaan voivat luoda valheellista harhaa siitä, ettei muutoksilla ole kiire tai ettei niiden tarvitse olla niin suuria. Oma tutkielmani taas voidaan nähdä juuri tämän kaltaisena ajatteluna, puhunhan toivosta ja mielekkästä elämästä.

Näkökulmani tässä gradussa on ollut toivo, johon pohjaavat teoritraditiot myös osaltaan nojaavat vahvasti sellaiseen ajatteluperinteeseen, jossa mielekkyys ja hyvinvointi nähdään lähteväksi luonnosta, sosiaalisuudesta ja arvopohjaisesta toiminnasta. Olen myös vahvasti kritisoinut kapitalismia sekä korostanut, miten se heikentää hyvinvointia sekä tyypistää roolimme yksilöinä

pelkästään kuluttajiksi ja rakentaa tyytymättömyyden varaan. Tämän osaltaan voi nähdä myös jatkumona positiivisuusharhan (McGowan, 2016) vahvistamiseksi. Osaltani uskon, että elämän merkityksellisyys sekä henkinen hyvinvointi lisääntyvät yksiöiden toimiessa arvojensa mukaisesti moninaisissa luontoympäristöissä osana ihmistä enemmän maailmaa. Tämä ei kuitenkaan ole automaattinen tae muutoksessa.

Ekokatastrofien tie on katkera ja täynnä yhä kertautuvia kriisejä. Luonnonvarojen moninaisuus, käytössä olevat resurssit, henkinen hyvinvointi ja jaksaminen ovat kaikki uhattuina. Muutos ei parhaimmillaankaan tule olemaan helppo ja todennäköisesti me sitä elävät saamme kokea ahdistusta, voimattomuutta ja menetyksen ja muutoksen tuskaa. Tuntemamme maailma tulee tavalla tai toisella päätökseen, eikä historia näytä valoisalta dynastioiden raunioissa. Mutta tämän tietäminen lisää toivon löytämisen merkityksellisyyttä. Vaikka tiedostamme kauheuden, emme voi pysähtyä paikalleen vaan tarvitsemme nyt moninaisia poliittisia toimia niin virallisia, kuin epävirallisia reittejä pitkin. Ja jotta jaksamme kahlata kaiken kauheuden, epätoivon ja umpikujien läpi, tulee meidän uskoa rakentavamme jotain tavoittelemisen arvoista. Jos emme itsellemme, edes tuleville sukupolville ja muille lajeille. En halua luoda yltiöpositiivisia harhakuvitelmia, mutta en myöskään syöstä meitä pimeyteen, jossa lopetamme toimintamme. Emme voi päättää, mihin aikakauteen synnyimme, mutta voimme päättää, mitä teemme sillä ajalla, joka meille on annettu. Oma toivoni lepää ajatuksessa, että yhdessä voimme tehdä tästäkin ajasta merkityksellisen ja kaiken epätoivon keskeltä löytää myös jotain säilyttämisen arvoista.

6.2 Jatkotutkimusehdotukset

Historia on täynnä erilaisia kertomuksia siitä, miten vallitseva sorto ja yhteiskunnallinen tila on murrettu, rakennettu uudenlaista elämäntapaa – ja lopulta synnytetty uudenlaista sortoa ja epäoikeudenmukaisuutta. Emansipatorisen yhteiskuntatieteen parissa on kehitetty systemaattisesti käsityksiä toimivista vaihtoehdoista ja sosiaalisista instituutioista. (Lakkala, 2014) Jotta ekokriisin ylittävä muutos ei toistaisi tämän kaltaista historiaa, olisi tärkeää myös analysoida suhdettamme tulevaisuuteen ja sen elämäntapaan

emansipatoriseen yhteiskuntatutkimukseen. Feministinen teoritraditio itsessään ammentaa tästä, joten joitain alkuja olen aiheeseen pyrkinyt huomioimaan, mutta kysymys on paljon suuremmasta ja kaiken läpileikkaavasta teemasta, mihin olen oman tutkimukseni puitteissa pystynyt. Samaten emansipatorinen tutkimus voisi syventää myös vastausta siihen, miten muutoksen mahdollisuus toteutuisi ja kuinka luoda uskottava strategia tälle.

Graduni teemoissa narratiivit ja kertomukset nousevat yhä uudelleen esille. Sanojen kautta luomme todellisuutta, vuorovaikutamme sekä kerromme, keitä olemme, mistä tulemme ja minne olemme menossa. Narratiivien ja kertomusten kautta myös voimme rakentaa utopioita, laajentaa empatiakykyämme kuin ymmärtää paremmin muita. (mm. Aaltola, 2018) Vuorovaikutukseen liittyy myös olennaisesti se, mitä ja miten saamme itsemme ymmärretyiksi, millaista kieltä tai puhetta käymme, olemmeko dialogissa. Ja niin usein sosiaaliset ja ekologiset ongelmat kietoutuvat peruuttomasti yhteen. Tarinoiden, narratiivien ja kertomusten voimaa suhteessa esimerkiksi utopioihin, empatiaan sekä ekososiaalisiin teorioihin kuin itse ekokriisin aikakauden haasteisiin olisi äärimmäisen tärkeä sekä mielenkiintoinen paneutua tarkemmin. Voisiko tämän kaltaisesta lähestymisestä löytää esimerkiksi toivoon itseensä uusia lähestymiskulmia? Miten nämä suhteutuvat ympäristöahdistukseen tai ilmastodenialismiin? Miten ne voisivat muuttaa maailmaa ja yhteiskuntaa, toimia vallankumouksen airuena? Vai olisiko mikään näistä edes mahdollista?

Gradun laajuuden puitteissa en myöskään voinut perehtyä esimerkiksi ekologiseen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen haluamassani laajuudessa. Näiden toteutumista osana yhteiskunnallista muutosta tulisi ehdottomasti tarkastella, jottemme toista nykyisen kaltaisia valta-asetelmia ja toiseuttavia rakennelmia osana. Ekologinen oikeudenmukaisuus myös globaalissa mittakaavassa kaipaa parempaa ymmärrystä sillä olemme länsimaisissa yhteiskunnissa vasta heräämässä kolonialistiseen velkaamme ja kaikkiin niihin mekanismeihin, joita olemme vuosisatojen aikana rakentaneet tukemaan omia etuoikeuksiamme. Keto ja muut (2022) nostavatkin esille, miten ekososiaalista kasvatusta olisi mielekästä tarkastella laajemmin erilaisten ihmisten välisten valtasuhteiden sekä eriarvoisuuden näkökulmasta. Samoin yhteiskunnallinen toimijuus olisi tässä kontekstissa mielekäs jatkotutkimuksen kohde, jossa myös aktivismilla tulisi olla sijaa.

Näihin molempiin teemoihin yhdistyy myös ajatus siitä, miten voisimme ennestään laajentaa mahdollisuuksien horisonttiamme, ja miltä kapitalismin ohittanut hyvinvointivaltio voisi konkreettisesti näyttää. Myös tämän vaatimia konkreettisia askelia tulisi merkitä yhä huolellisemmin, analysoida vaadittua normistoa ja tukea jokaista, joka on näille astumassa. Pelkkä teorisointi siitä, miksi tulisi muuttua ja mitä se ehkä voisi tarkoittaa ei siis enää riitä vaan meidän tulisi jo olla vahvasti matkalla kohti uudenlaista sosiaalisuutta ja elämäntapaa. Toivon, että gradustani on edes pientä hyötyä jokaiselle kasvatuksen kanssa kosketuksissa olevalle ja tämän sisältö on pystynyt herättämään sen kaltaista toivoa, että hän saa tukea edes omalla matkallaan kohti enemmän kuin ihminen maailmaa – ja vetäisi myös muita mukaansa tälle seikkailulle.

Tarvetta olisi myös ehdottomasti laajemmalle kriittisen kasvatustieteen ja ekokriisin aikakauden kasvatukselle pohjaavalle keskustelulle. Kriittiseen kasvatustieteeseen kuuluu ajatus siitä, ettei tiede ole arvovapaata vaan se on aina sekä arvosidonnaista, että poliittista, joko avoimesti tai peitellysti. Kriittisen kasvatustieteen mukaan kasvatustieteen sekä kasvatuksen tehtävänä on edistää yhteiskunnallista tasa-arvoa sekä taistella epäoikeudenmukaisuuksia synnyttäviä ja ylläpitäviä käytänteitä vastaan. Myös emansipatoria on keskeistä, eli yhteiskunnallisista vallan ja hallinnan mekanismeista sekä riippuvuuksista vapautumista. (Siljander, 2014) Tässä kaikessa on toki yhtymäkohtia esimerkiksi ekofeministiseen traditioon, ekososiaalisiin teorioihin, että vapauteen ja oikeudenmukaisuuteen. Teemat tulevat myös monelta osin lähelle omaa graduani ja jonkin verran olen muun muassa Freiren kautta hyödyntänyt kriittisen kasvatustieteen teoriaa, mutta tämä on vain pieni juonne kokonaisuudessa, eikä saa arvoistaan näkyvyyttä. Kaikkiaan kriittisellä kasvatustieteellä suhteessa ekokriiseihin olisi paljon vielä annettavaa.

Voisiko kriittisestä kasvatustieteestä löytää myös avaimia ekokriisin ajan kasvatuksellisten kysymysten ratkaisuun? Miten suhteessa esimerkiksi empatiakasvatukseen ja ekososiaalisiin teorioihin voisi toteutua? Miten suhteutuu feministiseen teariatraditioon? Miten näitä voisi hyödyntää osana formaalia ja nonformaalia kasvatusta? Voimme myös nähdä, miten esimerkiksi fasismi ja rasismi nousevat meillä Suomessakin (ks. esimerkiksi Oulun puukotukset 2024). Kriittisen kasvatustieteen sekä perinteisen sivistysajattelun ydinteemoihin kuuluvat kysymykset kasvatuksen suhteesta poliittiseen pakkovallan muotoihin

sekä kasvattajien mahdollisuuksiin, (Lenzen, 1994; Siljander, 2014) joten niiden vuoropuhelu voisi antaa arvokasta tietoa siitä, miten vaikuttaa.

Haluan lopussa vielä muistuttaa, miten kapitalismi ja markkinat tai markkinatalous eivät ole keskenään synonyymeja. Usein ajatellaan, että voimme toteuttaa markkinoita ja taloutta vain kapitalismin piirissä. Kuitenkin läpi historian vaihdanta, markkinat ja talous ovat olleet osa elintapaamme. Huoli siis siitä, että kapitalismin ylittäneessä yhteiskunnassa jokaisen pitäisi viljellä ja kasvattaa kaiken tarvitsemansa tai elää puutteessa, on siis täysin turha. En usko, että kukaan kapitalismikriittiko tavoittelee sen kaltaista yhteiskuntaa tai näkisi realistisena, missä meillä ei edelleen olisi yhteistoimijuutta, vuorovaikutuksellista ja sen kaltaisia byrokraattisia toimintoja, jotka mahdollistaisivat yhteiskunnallisen toiminnan ylläpidon.

Kritisoinkin vahvasti ajattelua, missä pidättäydymme ennakkoletuksissamme ja kieltäydymme edes kuvittelemasta vaihtoehtoja, joissa kestävä elämäntapa näyttäytyy vain kärsimyksenä, Neuvostokommunismina tai muuten omien ennakkoluulojemme värittämänä. Samoin kuin kritisoin ajatusta, että voimme toteuttaa hyvinvointiyhteiskuntaa vain kapitalismissa – minkä olen jo graduni ensimmäisessä luvussa osoittanut virheelliseksi. Mutta miten talous sitten voisi näyttäytyä tavallisen ihmisen silmin? Mitä annettavaa esimerkiksi feministisellä taloustieteellä tai muilla vaihtoehtoisilla talousmalleilla voi olla suhteessa ekososiaalisiin kasvatusteorioihin, ekokriisin ratkaisuun ja mahdollisuuksien horisontin laajentamiseen? Miten voimme kasvatustieteen kentällä osaltaan vaikuttaa siihen, ettemme jää kasvulukon harhaan vaan löydämme kestävämmän ja oikeudenmukaisemman pohjan talousjärjestelmälle? Uskon, että ajatukseni utopia-ajattelusta, mahdollisuuksien horisontin laajentamisesta sekä ekofeminismin kaltaiset yhteiskunnalliset teoriat voivat ainakin osittain vastata siihen, miten mahdollistaa näitä kysymyksiä. Kuitenkin vahvemmin kasvatustiedettä ja taloustiedettä yhdistävä tutkimus aiheesta mahdollistaisi uudenlaisen normiston luomisen sekä konkreettisemmän ja syvällisemmän ymmärryksen luomisen.

6.3 Lopuksi

Humen (1711–1776) mukaan kaikki ne suunnitelmat, joiden toteutumisen edellytyksenä on suurten tottumusten uudistaminen, ovat vain puhtaasti kuvitteellisia. (esim. Hume, 2002). Koska koko länsimaisen elintavan, kapitalismin ja sisäistämämme psykokapitalismin ylittämässä voidaan nähdä olevan kyse juuri tämän kaltaisesta toiminnasta, onkin huomattava, ettei ekokriisin aikakauden ylittäminen ja uudenlaisen elämäntavan rakentamisessa ole kyse yksinkertaisesta mallista, joka voidaan toteuttaa vain noudattamalla annettuja ohjeita tai lisäämällä tietoisuutta. Kyse on koko ihmiskuntaa kollektiivisesti koskettavasta vallankumouksesta. Lähde (2013) puhuu niukkuuden maailmasta ja peritystä tilanteesta, jossa nykyisen kaltainen yhteiskuntamme ei voi enää toimia. Runsauden, ylikulutuksen ja itsekeskeisyyden aikakauden onkin tultava päätökseen. Mutta voidaksemme säilyttää kaiken sen arvokkaan, jota tunnistamme nykyisyydessä ja menneessä, tulee meidän tehdä myös aktiivisesti töitä rakentaaksemme kaikkien kriisien ja ekokatastrofien tien päälle.

Kapitalismille vaihtoehtoja etsivien suuntausten historia on usein kompromissien historiaa, missä visio muutoksesta on lopulta kadonnut ja unohtunut lopulta kokonaan. Erityisesti käsitys siitä, mitä oikeudenmukaisuus ja demokratia taloudellisesti merkitsevät ja mitä niiden saavuttamiseksi vaaditaan, hävisi. (Hahnel, 2012) Laajennan tämän ajatuksen koskemaan kompromisseja kaikilla oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden tasoilla. On eri asia ymmärtää omat rajansa, kuin jatkuvasti ja johdonmukaisesti joustaa periaatteistaan, kunnes ne muokkautuvat lähemmäs vallitsevaa ideologista tilaa. Jälkimmäinen toimi poistaa aidon muutoksen ja kertoo vallitsevan tilan epäoikeudenmukaisuuksista kärsiville osapuolille, ettei heillä ole väliä. Muutumme ratkaisun sijasta osaksi ongelmaa.

Jos todella haluamme nyt ajaa muutosta, ei sen mahdollistama visio ja ajatus saa unohtua meiltä. Mahdollisuus sitoutua osaksi tätä, toimia ekososiaalisten ihanteiden mukaisesti ja olla osa enemmän kuin ihminen maailmaa, edellyttää myös sitoutumista. Sitoutumista paikkaan ja toimintaan sekä siitä lähtevään muutokseen ajattelussa, toimissa ja elämäntavoissa elämää vaalien, ei tuhoten (Keto, 2022).

Näkemyistä empatian ja arvojen ohjaamasta muutoksesta voidaan myös kritisoida. Lähde (2013) nostaa esille miten niin opitut, kuin omaksutut tarpeet, tottumukset ja muu oleminen muuttuvat luonnollistetuiksi oletukseksi maailman tilasta. Eli erilaiset poliittiset toimijat, auktoriteetit, yhteisöt ja vuorovaikutussuhteet kaikki vaikuttavat elämäämme ja ohjaavat sitä suuntaa, miten näemme itsemme suhteessa muihin. Hän käyttää tästä perityn tilanteen käsitettä. Peritty tilanne kuuluu aina osaksi kaikkea inhimillistä elämää, jolloin maailmamme paitsi rajoittaa toimintaamme, mutta tekee sen myös mahdolliseksi. Täten Lähteen (2013) mukaan pelkkä arvoihin nojaava vallankumous ennen yhteiskunnallista muutosta ei näyttäyty realistisena mahdollisuutena.

Arvot eivät ole vain sisäinen kokemus, jotka voivat toteutua missä tahansa yhteiskunnassa vaan ympäröivä yhteiskunta myös vaikuttaa niiden muotoutumiseen sekä siihen, miten ne ovat toteutettavissa. Tähän näkemykseen nojaten meidän tulisi siis ensin luoda yhteiskuntia, joissa on mahdollista toimia arvojen mukaisesti ennen, kuin voisimme kasvaa ekososiaalisten teorioiden mukaiseksi moraalisubjektiksi. Tämä muistuttaa vahvasti sosialisatioparadoksia, (mm. Siljander, 2014) jossa näkyy ajatus kasvatuksen tehtävästä toisaalta sosiaalista vallitsevaan asiantilaan, kuin myös kyseenalaistamaan vallitseva tilanne. Näen vahvasti, että yhteiskunnallinen muutos on tärkeää, jotta yksilöiden on mahdollista toimia mahdollisimman luontaisesti ekososiaalisten arvojen mukaan ja jotta ne juurtuisivat vahvasti osaksi kollektiivista sosialisatiota. Kuitenkin juuri yksilöt vaikuttavat yhteiskuntiin – jokainen meistä on osa sitä. Jos odotamme, että yhteiskunta jotenkin muuttuu ennen, kuin voimme itse muuttua, emme toimi aidosti sivistyksen tai vapaan tahdon mukaisesti vaan tyydymme kuluttajan hegemoniseen rooliin.

Sivistyksen voidaan nähdä linkittyvän myös sosialisatioparadoksiin ja sen kautta myös moraaliin, arvoihin ja utopioihin graduni kontekstissa. Modernissa sivistyskäsitteessä on kyse aina luovasta prosessista, jossa pyritään kyseenalaistamaan nykyisyys ollen samalla avoimia tulevaisuuden suhteen. Se siis kytkeytyy osaksi intentionaalista kasvatusta haluten säilyttää avoimuuden ja määrittelemättömän luonteen sillä ennakolta ei ole mahdollista tarkkaan määritellä sivistysprosessin päämääriä taikka sen täsmällisiä piirteinä. Ihmiseksi tuleminen prosessilla ei ole loppua. (Siljander, 2014) Ehkä tässä piilee sosialisatioparadoksiin jonkinlainen mahdollisuuden siemen tai syy sen

olemassaololle. Mutta pitämällä tulevaisuuden avoimena ja uskomalla ihmisyyden kehittymisen mahdollisuudelle, olemme avoimia jollekin sellaiselle tulevaisuudelle, jota emme pysty tarkkaan ennalta näkemään, mutta jonka paremmuuteen olemme valmiita uskomaan ja tekemään töitä. Me siis rakennamme mielessämme utopioita, tulevaisuuden kuvia ja ajatuksia siitä, mitä ehkä on tulossa pitäen samalla mielemme avoimina vielä toteutumattomille tai mahdottomalta tuntuville ideoille. Näin kasvatus itsessään on utopia-ajattelua ja parhaimmillaan toivoa rakentavaa ja ylläpitävää, mutta myös valtavan muutosvoiman sisäistävää toimintaa. Kaikissa kohtaamisissa piilee mahdollisuus vallankumouksen alulle.

Olen tässä gradussa käsitellyt, miten tehokkaasti olemme sisäistäneet kapitalismin eri muodot osaksi itseämme ja miten se on syvällä sosialisatiotamme. Voidaksemme siis ylittää kapitalismin ja ekokriisien ajan, tulee meidän kääntää tämä sosialisatio muuksi. Saada paremman tulevaisuuden visiosta niin vahva, että sen mahdollistavat polut, teot, normit ja arvot muuttuvat osaksi sosialisatiotamme. Olen esittänyt, että ekososiaalisten teorioiden sisältämät ajatukset ihmisestä, sivistyksestä ja luontosuhteestamme voisivat olla tässä vastaus. Kun sisäistäisimme tämän kaltaisen ihmisyyden osaksi minuuttamme, voisimme kasvaa kohti sen kaltaista ekososiaalista viisautta, missä tuhoava luontosuhteemme purkautuisi ja aktiivisesti, kollektiivisesti, tekisimme niitä tekoja, joilla voisimme vielä pelastaa palavan planeettamme – ja sen myötä itsemme. Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat tulkintoihimme yksilöistä ja suhteestamme yhteiskuntaan. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, miten tulkitsemme moraalisubjektia osana kasvatusta ja sen päämääriä. (Värri, 2012). Meidän tulee kasvattajina tarttua tähän muutokseen ja vaikuttaa siihen suuntaan, mihin lähdemme kasvatustyön arvopohjaa rakentamaan ja miksi. Voimme aidosti vaikuttaa siihen, millaista moraalisubjektia rakennamme ja millaista yhteiskunnallista muutosta toteutamme. Sosiokulttuuristen muutosten myötä myös identiteettimme rakentumisen sosialisatioperusta muuttuu.

Palataan vielä yhteiskuntien muuttamiseen ja meidän suhteestamme niihin. Pitääkö yhteiskunnan olla valmis ennen, kuin voimme toteuttaa arvojamme siinä? Vai muutamme yhteiskuntia toteuttamalla arvojamme? Oliko muna ennen kanaa? Yhteiskunnat eivät synny tyhjästä vaan ovat osa meidän sosiaalista

vuorovaikutustamme ja aikamme luomaa kuvaa oikeasta ja väärästä. Ne ovat meidän kollektiivinen, historiallinen perintömme ja utooppista rakennusmateriaalia. Yhteiskunnan muuttaminen siis mielestäni lähtee sen yksilöiden moraalisesta murroksesta, itsekasvatuksesta ja ajatusmaailman muutoksesta, jota vahvistamme yhdessä ja näin myös kollektiivisesti muutamme sosialisatiotamme. Ja samalla, kun me muutamme yhteiskuntaa, muuttaa se meitä. Vuorovaikutussuhde on kaksisuuntainen peili. Kyse on normistojen ja vallitsevan tilan kyseenalaistamisesta ja muuttamisesta, esimerkkinä toimimista ja jatkuvaa dialogia, aktivismista ja politiikasta, kasvatuksesta laajassa merkityksessään ja kaikesta inhimillisestä olemisesta. Näen, että moraalisubjektiksi kasvaminen sekä vahva kasvatuserittely ja sen mukainen toiminta ovat sen kaltaisia toimintoja, joilla on mahdollista vaikuttaa koko yhteiskunnan arvopohjan muuttumiseen – joka osaltaan vaikuttaa suurempiin ihmisjoukkoihin ja näin mahdollisuudet lähtevät kerrostumaan. Kun tavoittelemme enemmän kuin ihminen maailmaa ja omaa utopiaamme, voimme ehkä sen myös saavuttaa.

Mies ja Shiva (2022) kuvaavat kritiikin kohtaavan maailman ilman dogmeja, ilman uusia periaatteita, se kieltäytyy mukautumasta vaan sen sijaan se vaatii ajatusten kapinaa. Sen täytyy olla häikäilemätöntä, eikä se saa pelätä tuloksia taikka voimia, joiden kanssa se voi joutua ristiriitaan. Kritiikki ottaa maailman, meidän maailmamme, jotta voimme kehittää sitä uusilla tavoilla. Heistä kritiikki tulee ensin, eikä se saa pelätä vallitsevaa maailmantilaa, jonka graduni kontekstissa voisi ajatella sosialisatioksi, vaan sen tulee esittää rehellisesti, jotta voisimme kohdata jotain uutta. Olen aloittanut graduni kritisoimalla vahvasti vallitsevaa maailmantilaa ja vallitsevaa kapitalistista yhteiskuntajärjestystä. Ekokriisien ajan on tultava päätökseensä. Värri (2004; 2012; 2021) näkee kasvatuksen olevan tässä merkittävässä roolissa. Kasvatus voi olla eettisesti perusteltua sekä sen ideaalit toteutua, jos kasvattajalla on näkemys hyvästä elämästä. Hänellä ei kuitenkaan tarvitse olla varsinaista tietoa siitä, mitä tämä hyvä elämä on. (Värri, 2004; Värri, 2014) Voiko hyvää elämää, ja siten eettisesti kestävästä kasvatuksesta, olla jos emme huomioi palavaa planeettaa, tuhoutuvaa biodiversiteettiä ja alati heikkenevää hyvinvointia? Voiko kasvatettavan paras toteutua, jos hän ei ymmärrä nykyistä ekokriisien aikakautta ja sen perusteita?

Vaikutus on kriittistä seuraava askel, joka otetaan kohti tulevaisuutta. Tulevaisuutta, jossa vaikutukset alkavat tuntua ja jossa maa muuttuu epävakaaaksi ja jossa liike alkaa tuntua. Nämä kritiikin vaiheet ovat vaikuttaneet vallitsevaan maailmaan ja sen nykyiseen sukupolveen. Ne ovat kriittisiä ohjeita muutoksessa. (Mies & Shiva, 2022) Vaikutus, maailman liike ja epävarmuus, ei ehkä vielä tunnu, mutta sen alkukaikuja kasvatustieteellisen tutkimuksen kentältä olen pyrkinyt monipuolisesti analysoimaan sekä tuomaan esille graduni seuraavissa osissa. Olen painottanut erityisesti sosiaalisuutta ja siitä johdettua teoriatraditiota, keskittyen sosialisatioon, sivistykseen ja ekososialisaatioon, joiden kautta voimme nähdä ekoindividuaation muutoksen tavoitteena. Näiden lisäksi olen pyrkinyt etsimään toivolle pohjaa ekofeminismistä sekä oikeudenmukaisuusteorioista, olen rakentanut kestävän kehityksen ja utopioiden varaan ajatusta muutoksesta ja sitonut näitä kasvatustieteelliseen kenttään uskoen, että me voimme vaikuttaa sekä nykyisiin, että tuleviin sukupolviin. Kasvatustieteilijät eivät voi olla yksin vastuussa, mutta kasvatusta laajassa näkökannassa koskettaa meistä jokaista, joten vaikutus ei ole vähäinen. Kaikkien kaikki on tarpeen.

Muutos tapahtuu, kun rakenteet muuttuvat (Mies & Shiva, 2022) ja siksi tarvitsemme kasvatuksen lisäksi yhteiskuntakritiikkiä ja näkemystä siitä, mitä kohti olemme menossa. Tämän gradun osa-alueet ovat kaikki välttämättömiä oikeudenmukaisemman tulevaisuuden puolesta, joka huomioi paitsi globaalisti ihmiskunnan, myös ympäristöt ja muut lajit. Se vaatisi monilta osin täydennystä ja tutkimusta sekä eri näkemyksiä voisi olla vielä paljon enemmän, mutta tarkoituksenmukaisen laajuuden kannalta näkökulmien rajausta on tehtävä.

Lopulta ekososiaalisessa sivistyksessä onkin kyse ennen kaikkea inhimillisestä kasvusta, jonka kautta saavutetaan ymmärrys omista oikeuksista ja velvollisuuksista. Nämä perustuvat ymmärrykseen ihmisten, meidän, riippuvuudesta sekä yhteydestä paitsi muihin ihmisiin, myös luontoon. (Purjo, 2021; Värrä, 2021) Maailmansuhde tämän kaltaisella yksilöllä on siis kokonaisvaltaisesti vastuullinen perustuen kohtuullisuuteen sekä huolenpitoon (Salonen & Bardy, 2015), mutta yksilö omaa myös vuorovaikutustaitoja toimia tämän kaltaisessa kokonaisvaltaisessa systeemissä elämää ylläpitävällä tavalla (Pulkki, 2020). Näin voidaan mielestäni johtaa ajatus, että lopulta eettisessä, toivoa lisäävässä ja ekososiaalista ihannetta noudattavassa kasvatuksessa on

kyse aktiivisesta toiminnasta kestävämmän ja oikeudenmukaisemman elämän puolesta monilajisesti ja globaalisti.

LÄHTEET

- Aaltola, E. (2018). Eläimet yhteiskunnassa. Teoksessa Räikkä, J. (toim.) *Yhteiskuntafilosofia*. (1. painos, s. 225–242). UNIPress.
- Aaltola, E. (2017) Ensimmäinen osa. Teoksessa Aaltola, E. & Keto, S. *Empatia. Myötäelämisen tiede*. Into: Helsinki, 12–144.
- Adams, C. J. & Gruen, L. (2022). Ecofeminist footings. Teoksessa Adams, C. J. & Gruen, L. (toim). *Ecofemism. Feminist intersections with other animals & the earth*. (2. painos, 1-44). Bloomsbury Academic
- Aho, L. & Laihonen, M. (2015). Kestävän kehityksen kestämatön tragedia. *Poliittinen Talous* 3:1, 91–112
- Akenju, L., Amellina, A., Koide, R., Lettenmeier, M. & Toivio. (2019, toukokuuta). *1,5 asteen elämäntavat - Miten voimme pienentää hiilijalanjälkeämme ilmastotavoitteiden mukaiseksi?*. Sitran selvityksiä 148. <https://media.sitra.fi/2019/05/15135519/1o5-asteen-elamantavat.pdf>
- Antikainen, A. (1998). *Kasvatus, elämänkulku ja yhteiskunta*. WSOY
- Antonio, R. (2019). The Piketty Thesis and the Environmental Wall: Rentier Society, Post-Carbon Democracy, or Apocalyptic Ruin? Teoksessa D. A. Smith & L. Langman (toim.), *Twenty-first century inequality & capitalism: Piketty, Marx and beyond*. (s. 291–310). Brill.
- Autio, T. (2006). *Subjectivity, curriculum, and society. Between and beyond the German didactic and Anglo-American curriculum studies*. Lawrence Erlbaum, Inc. <https://doi.org/10.4324/9780203821466>
- Backer, D., & Cairns, K. (2021). *Social reproduction theory revisited*. *British Journal of Sociology of Education* 42 (7), 1086–1104. <https://doi.org/10.1080/01425692.2021.1953962B>
- Bauman, Z. (1976). *Socialism: The Active Utopia*. Allen & Unwin
- Biesta, G., Allan, J., & Edwards, R. (2014). Introduction. The theory question in education and the education question in theory. Teoksessa G. Biesta & J. Allan & R. Edwards (toim.), *Making Difference in Theory. The theory*

- question in education and the education question in theory* (s. 1–8).
Routledge.
- Biesta, G. (2020). *Risking ourselves in education: Qualification, socialization, and subjectification revisited*. *Educational Theory*, 70(1), 89–104.
- Bloch, E. (1985) *Utopia, luonto ja uskonto*. Rahkonen, K. & Sironen (toim.) E. Kansan Sivistystyön Liitto.
- Cantell, H., Aarnio-Linnanvuori, E., & Tani, S. (2020). *Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja*. PS-kustannus.
- Eronen, J. T., Lummaa, K., Toivanen, T. T., Lähde, V., Järvensivu, P., Majava, A., & Váden, T. (2016). *Kenen antroposeeni? maapallojärjestelmätieteen paradigmanmuutos, ihmistieteiden antroposeeni ja käsitteiden moninaisuus*. *Kosmopolis*, 46(4), 41–54.
- Eronen, A., Peltosalmi, J & Londén, P. (2023). *Sosiaalibarometri 2023*. <https://www.soste.fi/ajankohtaista/tutkimus/sosiaalibarometri/sosiaalibarometri-2023/> SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki.
- Fleurbaey, M., & Blanchet, D. (2013). *Beyond GDP measuring welfare and assessing sustainability*. Oxford University Press
- Foster, R., Salonen, A. O., & Sutela, K. (2022). *Taidekasvatuksen ekososiaalinen kehys: Kohti kestävyystietoista elämänorientaatiota*. *Kasvatus*, 53(2), 118–129. <https://doi.org/10.33348/kvt.115918>
- Frankl, V. E. (2008). *Logoterapia – Avain mielekkääseen elämään*. (Viitanen, R., käänt.). Lyhytterapiainstituutti. (Alkuperäinen teos julkaistu 1963).
- Gallagher, S. (2012). Empathy, simulation and narrative. *Science in Context* 25 (3), 355-381
- Gordon, T. (2005). Toimijuuden käsitteen dilemmaa. Teoksessa Meurman-Solin, A. & Pyysiäinen, I. (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- Hahnel, R. (2012) *Kilpailusta yhteistyöhön. Kohti oikeudenmukaisempaa talousjärjestelmää*. (Tamminen, A., käänt.). Like. (Alkuperäinen teos julkaistu 2005).
- Harvester, L., & Blenkinsop, S. (2010). Environmental Education and Ecofeminist Pedagogy. *Bridging the Environmental and the Social. Canadian journal of environmental education* 15, 120–134

- Harvey, D. (2010). *The Enigma of Capital: and the Crises of Capitalism*. Oxford University Press.
- Heise, U. K. (2016). *Imagining Extinction. The Cultural Meanings of Endangered Species*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Herne, K. (2018). Sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Teoksessa Räikkä, J. (toim.) *Yhteiskuntafilosofia*. (1. painos, s. 11–30). UNIPress.
- Heschel, A. J. (1965). *Who is Man?*. Stanford University Press
- Hume, D. (2002). Täydellisen valtion idea. (Koikkalainen, P. & Tomperi, T., käänt.). Teoksessa Lahtinen, M. (toim.), *Matkoja utopiaan*. (1. painos, s. 149–167). Vastapaino.
- Hicks, D. (2014). *Education for Hope in Trouble Times: Climate Change and the Transition to a Post-Carbon Future*. London: Institute of Education Press
- Hirvilammi, T. & Pursiainen, H. (2020, 8. joulukuuta). *Voiko hyvinvointia pitää yllä taloutta hidastamalla?* [Radio-ohjelma]. Yle.
<https://areena.yle.fi/audio/1-50648540>
- Häikiö, L. & Järvenpää, J. (2020). *Kestävä kehitys – mitä se on?* [Podcast]. Soundcloud Radio Moreeni.
https://soundcloud.com/radio_moreeni/johtajuus?in=radio_moreeni/sets/johtajuussym_posium-podcast
- Joutsenvirta, M., Hirvilammi, T., Ulvila, M., Wilen, K., Heikkurinen, P., Hoffren, J., Jalas, M., Järvensivu, P., Järvensivu, T., Ruuska, T., Taipale, T., & Turunen, E. (2016). *Talous kasvun jälkeen*. Gaudeamus.
- Jokela, T. (2011). *Valtioliitto. Johdatus nykyaikaiseen yhteiskuntakritiikkiin*. 2. painos. Books on Demand GmbH.
- Kakkori, L & Huttunen, R. (2021). *Päämääränä ekologinen imperatiivi*. [PowerPoint]. Luento, Tampereen yliopisto.
- Kant, I. (1989). *Ikuiseen rauhaan*. (Tuomikoski, J., käänt.). Karisto.
 (Alkuperäinen teos julkaistu 1795)
- Kessler, N. 2019. *Ontology and Closeness in Human-Nature Relationships: Beyond Dualisms, Materialism and Posthumanism*. Cham: Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-99274-7>
- Keto, S., Foster, R., Pulkki, J., Salonen, A., & Värri, V-M. (2022). *Ekososiaalinen kasvatus: Viisi teesiä ratkaisuehdotuksena antroposeenin*

- ajan haasteeseen. *Kasvatus & Aika* 16 (3), 49–69.
<https://doi.org/10.33350/ka.111741>
- Keto, S. (2022). *Enemmän kuin sapiens. Kasvu elonkirjon jäseneksi*. Into.
- Keto, S. (2017) Toinen osa. Teoksessa Aaltola, E. & Keto, S. *Empatia. Myötäelämisen tiede*. Into: Helsinki, 145–270.
- Kivelä, A. (2004) *Subjektifilosofiasta pedagogisen toiminnan teoriaan*. Acta Universitatis Oulinesis E 67.
- Koskinen, S. (2010). *Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina - Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen*. Nuorisotutkimusseura.
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). *Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior?* *Environmental Education Research*, 8(3), 239–260.
<https://doi.org/10.1080/13504620220145401>
- Krieger, N. 2021. *Ecosocial Theory. Embodied Truths, and the People's Health*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780197510728.001.0001>
- Kuusi, P. (1982). *Tämä ihmisen maailma*. WSOY.
- Laine, M. (2013). Kulttuurin saamat merkitykset kestävästä kehitystä edistävän kasvatuksen näkökulmasta. Teoksessa Laine, M. (toim.), *Kestävä kasvatusta: kulttuuria etsimässä*. (s. 26–39). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 6. Erweko Oy.
https://www.kulttuuriperintökasvatus.fi/wp-content/uploads/2015/04/Kestava_kasvatus.pdf
- Lakkala, K. (2014). *Utopia tänään. Yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiaa*. Kampus Kustannus.
- Lear, J. (2008). *Radical Hope: Ethics in the Face of Cultural Devastation*. Harvard University press.
- Lertzman, R. (2015). *Environmental Melancholia: Psychoanalytic Dimension of Engagement*. Routledge.
- Levy, Z. (1997). Utopia and Reality in the Philosophy of Ernest Bloch. Teoksessa Daniel, J. O. & Moylan, T. (toim). *Not Yet: Reconsider Ernest Bloch*. (1. painos, s. 175–185) Verso

- Lummaa, K. (2017). *Antroposeeni: ihmisen aika geologiassa ja kirjallisuudentutkimuksessa*. AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti, 2017(1), 68–77. <https://doi.org/10.30665/av.66194>
- Lähde, V. (2013). *Niukkuuden maailmassa*. Eurooppalaisen filosofian seura ry / Niin & Näin.
- McGowan, T. (2016). *Capitalism and desire: the psychic cost of free markets*. Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/mcgo17872>
- Macy, J. & Johnstone, C. (2012). *Active Hope: How to Face the Mess We're in without Going Crazy?* Novato: New World library
- Marx, K. (1974–1976). *Pääoma 1–3*. (Louhivuori, Lehen & Ryömä, käant.). Edistys. (Alkuperäinen teos julkaistu 1867-1894)
- Maslow, A.H. (1943). *A Theory of Human Motivation*. Psychological review 50.4 (1943): 370–396.
- Matthies, A-L., Närhi, K. & Ward, D. (2001). *Eco-Social Approach in SocialWork*. Sophi..
- Mauno, S., Minkkinen, J., & Auvinen, E. (2019). *Nakertaako työn intensiivisyyden lisääntyminen työssä suoriutumista ja työn merkityksellisyyttä? Vertaileva tutkimus eri ammattialoilla*. Hallinnon tutkimus, 38 (4), 271–289.
- Meiksins Wood, E. (2002). *The origin of capitalism. A longer view*. Verso.
- Merleau-Ponty, M. (1968) *The Visible and the Invisible*. (Lingis.A., käant.), Northwestern University Press. (Alkuperäinen teos julkaistu 1964)
- Mellor, M. (2017.) *Ecofeminist Political Economy: A Green and Feminist Agenda*. Teoksessa MacGregor, S. (toim.), *Routledge Handbook of Gender and Environment*. Routledge, 86–100. <https://doi.org/10.4324/9781315886572-6M>
- Mies, M. (2007). *Patriarchy and accumulation on a world scale revisited*. International. Journal of Green Economics 1 (3/4), 268–275. <https://doi.org/10.1504/IJGE.2007.013059O>
- Mies, M. & Shiva, V. (2022). *Ecofeminism*. Bloomsbury
- Moore, J. (2015). *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*. Verso

- Nhanenge, J. (2011). *Ecofeminism Towards Integrating the Concerns of Women, Poor People, and Nature into Development*. University Press of America, Inc. Print.
- Nivala, E. & Rynänen, S. (2013). *Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia*. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja vol. 14, 9–41.
- Nussbaum, M. & Sunstein, C. (2004). *Animal rights: Current Debates and New Directions*. Routledge: London
- Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus. (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf
- Orr, D. (2009). *Down the Wire: Conforting Climate Collapse*. Oxford University Press
- Oxfam. (2024, 15. tammikuuta). Wealth of five richest men doubles since 2020, as wealth of five billion people falls. *Oxfam GB Media Centre*.
<https://www.oxfam.org.uk/media/press-releases/wealth-of-five-richest-men-doubles-since-2020-as-wealth-of-five-billion-people-falls/>
- Paavilainen, A. (2022). *Sosialisaatio ja varhaiskasvatus kapitaloseenin aikakaudella: Ekososiaalisen kasvatusteorian ekofeministinen kritiikki*. *Kasvatus & Aika* 16 (3), 9–24.
<https://doi.org/10.33350/ka.111727>
- Pauku, T. (2014, 1. huhtikuuta). Antroposeeni peruttiin, mutta termi jää eloon. *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000010323241.html>
- Pihkala, P. (2019). *Mieli maassa? Ympäristötunteet*. Kirjapaja: Helsinki
- Pihkala, P. (2017). *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Kirjapaja: Helsinki
- Pulkki, J. 2021a. *Ekososiaalinen hyve-etiikka*. *Aikuiskasvatus* 41 (2), 102–112.
<https://doi.org/10.33336/aik.109320>
- Pulkki, J. 2021b. *Ajatuksia ekoindividuaation kasvatustilasta*. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 22, 43–62.
<https://doi.org/10.30675/sa.90594>

- Pulkki, J. & Takkinen, P. 2022. *Ekososiaalinen kysymys – Ekososiaalisen kasvatustieteen teoreettisia lähtökohtia*. *Kasvatus & Aika* 16 (4), 62–79. <https://doi.org/10.33350/ka.120359>
- Pulkki, J., Varpanen, J. & Mullen, J. 2021. *Ecosocial Philosophy of Education: Ecologizing the Opinionated Self*. *Studies in Philosophy and Education* 40, 347–364. <https://doi.org/10.1007/s11217-020-09748-3>
- Pulkki, J., Keto, S., & Foster, R. (2023). *Ekososialisaation ja ekoindividuaation tarpeesta ja merkityksestä: Vastaus ekososiaalisen kasvatusteorian kritiikkiin*. *Kasvatus & Aika*, 17(4), 93–103. <https://doi.org/10.33350/ka.138345>
- Purhonen, K., Poikolainen, J., Pylvänen, S. & Kallunki, V. (2020). Pelit ja pelillisuus houkuttelevat nuoria osallistumaan ja tuottavat osallisuutta - esimerkkinä kaksi kehittämishanketta. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* vol. 21, 87–110.
- Purjo, T. (2021). *Kasvatuksen etiikka ja elämän tarkoitus* [Luento.]. Moodle, Tampereen yliopisto.
- Purra, R. (2024, 27. elokuuta). Valtiovarainministeri Riikka Purra: Valtiontalouden sopeuttaminen jatkuu. *Valtioneuvosto*. <https://valtioneuvosto.fi/-/valtiovarainministeri-riikka-purra-valtiontalouden-sopeuttaminen-jatkuu>
- Rajalaki (2024, 4. heinäkuuta). Asian käsittelytiedot HE 25/2024 vp. *Eduskunta*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_25+2024.aspx
- Roman-Lagerspetz, S. (2018). Sukupuolten tasa-arvo. Teoksessa Räikkä, J. (toim.) *Yhteiskuntafilosofia*. (1. painos, s. 189–209). UNIPress.
- Ryynänen, S. (2012). Kasvatuksellista taistelua ja taistelevaa kasvatusta: yhteiskunnalliset liikkeet ja yhteiskuntakriittiset kansalaisjärjestöt kasvatuksena ja kasvattajina. Teoksessa Atjonen, P. (toim.) *Oppiminen ajassa – kasvatustieteen tulevaisuuteen. Joensuun vuoden 2011 kasvatustieteen päivien parhaat esitelmät artikkeleina*. (1. painos., 309–322). Suomen kasvatustieteellinen seura ry. *Kasvatusalan tutkimuksia* 61.
- Saari, A., Kallio, J. & Varpanen, J. (2022). *Itsekasvatusta vai rakenteellisia muutoksia? Kyllä kiitos!*. *Kasvatus & Aika* 16 (4) 2022, 125–131. <https://doi.org/10.33350/ka.124689>

- Saarinen, E. & Hämäläinen, R. (2010). The Originality of Systems Intelligence. Teoksessa Hämäläinen, R. & Saarinen, E. (toim.), *Essays on Systems Intelligence*, 9–26 <https://sal.aalto.fi/publications/pdf-files/rsaa10.pdf>
- Salonen, A. (2013). Ekososiaalinen sivistys kulttuurin kulmakiveksi. Teoksessa Laine, M. (toim.), *Kestävä kasvatusta: kulttuuria etsimässä*. (s. 40–69). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 6. Helsinki: Erweko Oy.
https://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/wpcontent/uploads/2015/04/Kestava_kasvatus.pdf
- Salonen, A. (2012). Sosiaalinen saneeraus – tie ekososiaaliseen sivistykseen. Teoksessa Helne, Tuula & Silvasti, Tiina (toim.), *Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. Kelan tutkimusosasto, 134–147.
- Salonen, A. & Bardy, M. (2015). *Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen*. *Aikuiskasvatus* 35 (1), 4–15.
<https://doi.org/10.33336/aik.94118>
- Schopenhauer, A. (2005). *The Basis of Morality*. Dover Publications.
- Shier, H. (2010) Children as Public Actors: Navigating the Tensions. *Children & society* vol. 24, 24–37.
- Siljander, P. (2014). *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen: Peruskäsitteet ja pääsuuntaukset*. Vastapaino.
- Soini, K. (2013). Kestävä kehitys ja kulttuuri. Teoksessa Laine, M. (toim.), *Kestävä kasvatusta: kulttuuria etsimässä*. (s. 12–25). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 6. Erweko Oy.
https://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/wpcontent/uploads/2015/04/Kestava_kasvatus.pdf
- Suomen YK-liitto. Kestävän kehityksen tavoitteet. *Suomen YK-liitto*.
<https://www.ykliitto.fi/kestava-kehitys>
- Särkelä-Kukko, M. (2014). Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa A. Jämsén & A. Pyykkönen (toim.) *Osallisuuden jäljillä*, 34–50. Saarijärven Offset.
- Säynäjoki, S. O. (2023). *Antroposeeni, kapitaloseeni, fossiilikapitalismi: miksi antroposeenitutkimuksessa pitäisi puhua fossiilikapitalismista?* *Tutkimus & kritiikki*, 3(1), 42–67. <https://doi.org/10.55294/tk.116874>

- Thomas, N. (2002). *Children, Family and the State. Decision-making and Child Policy*. Policy Press
- Valtioneuvosto (2023). *Vahva ja välittävä Suomi – hallituksen visio. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023*. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
- Von Wright, G. H. (1996). *Ihminen kulttuurin murroksessa*. Otava: Helsinki.
- Värri, V. M. 2021. *Kasvatuksellisen hyvän ongelma*. [Luento]. Tampereen yliopisto.
- Värri, V. M. 2018. *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Värri, V. M. 2014. Halun kultivointi ekologisen sivistyksen mahdollisuutena. Teoksessa Saari, A., Jokisaari, O. J. & Värri, V. M. (toim.), *Ajan kasvatus: Kasvatusfilosofia aikalaiskritiikkinä*. (1. painos, s. 87–122). Tampere University Press.
- Värri, V. M. (2012). Mielihyvän kultivointi – ekologisen sivistysprojektin filosofista hahmottelua. Teoksessa Atjonen, P. (toim.) *Oppiminen ajassa – kasvatus tulevaisuuteen. Joensuun vuoden 2011 kasvatustieteen päivien parhaat esitelmät artikkeleina*. (1. painos., 337–354). Suomen kasvatustieteellinen seura ry. Kasvatusalan tutkimuksia 61.
- Värri, V. M. (2007). Kasvatusfilosofian tärkein tehtävä. *Niin & Näin* 14 (1), 70–73. <https://netn.fi/wp-content/uploads/2012/06/netn071-16.pdf>
- Värri, V. M. 2002. *Kasvatus ja ”ajan henki”*. *Tulkintoja psykokaapitalismin armottomuudesta*. *Aikuiskasvatus* 22 (2), 92–104. <https://doi.org/10.33336/aik.93405V>
- Warren, K. (2022/1989). Preface. Teoksessa Adams, C. J. & Gruen, L. (toim.). *Ecofemism. Feminist intersections with other animals & the earth*. (2. painos, 20-23). Bloomsbury Academic
- Warren, K. J. 2002. *Ecofeminist Philosophy: a Western Perspective on What It Is and Why It Matters*. Rowman & Littlefield. Print.
- WCED. (1987) *Brundtland Report*
https://www.motiva.fi/files/17284/The_Brundtland_Report_-_Our_Common_Future.pdf
- World Inequality Database (2022). *World Inequality Report 2022*. <https://wir2022.wid.world/>

Žižek, S. (1994). *Mapping Ideology*. Verso.

<http://ereserve.library.utah.edu/Annual/ENGL/6480/Horwitz/engl3600zizek.pdf>